

naše planine

5-6

1975

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 60 dinara (za inozemstvo 6 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 12 dinara (za inozemstvo 1,2 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

GODIŠTE 67 (27) SVIBANJ-LIPANJ 1975

BROJ 5-6

Volum. LXVII (XXVII) Maj-Juni 1975

No 5-6

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Ţ A J

Proslava je završena	81
Radovan Cvetković: Bratimljenje pod Plješivicom	84
Hrvatska alpinistička ekspedicija »Ande« 1974/75	86
Stjepan Kalanj: Prelaz preko Sar-planine	87
In memoriam	93
Bojan Tollazzi: Usponi na Mosor	94
Ante Rukavina: Ne tuguj pustinjo kamena!	95
Likovi planinara	99
Janko Duić: Komar i Grad	100
U Ježevom duplju	103
Bahra Paralija: Moj prvi zimski uspon	104
Skijanje	104
Marijan Čepelak: Zagadivanje i nagrđivanje podzemlja	105
Branko Jalžić: O speleološkom katastru	106
Orijentacijski sport	103
Speleologija	107
Alpinizam	108
Prvenstveni usponi	108
Sjednica Glavnog odbora PSH	109
»E 6« i kroz našu zemlju	109
Književnost	110
Vijesti	111
Obavijesti	112

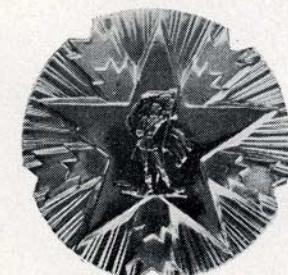
JUBILARNI PRILOZI

Dr Željko Poljak: Planinarski objekti u 100 godina hrvatskog planinarstva

Dr Kamilo Firinger i suradnici: Planinarstvo u Osijeku

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Agava (ustupljeno dobrotom uredništva časopisa »Priroda«)
Foto: Zinka Pavletić

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Proslava je završena

Završena je proslava naše stoljetnice, proslava koja je trajala cijelih godinu dana i ustalašala ne samo hrvatske planinare nego i planinarsku organizaciju Jugoslavije. Bila je to godina puna slavlja, živosti, dinamike, ali i izvanrednih npora da se dostoјno obilježi veliki jubilej. Deseci tisuća planinara živjeli su u znaku toga jubileja, a planinarske organizacije u znaku prigodnih priredaba. Teško bi u Hrvatskoj bilo naći i jedno planinarsko društvo koje se nije uklopilo bar nekom svojom akcijom općemu slavlju. Podsjetimo se!

Započelo je izletom na Klek 1. svibnja 1974., o kojem su NP donijele posebnu reportažu. Za nama je veličanstveni slet planinara Jugoslavije na Platku, skupština Međunarodne planinarske unije (UIAA) koja je održana na mala u čast u Delnicama. Sjećamo se trostrukih manifestacija prošle jeseni: simpozija planinara Jugoslavije u Zagrebu, jubilarne planinarske izložbe u Samoboru i svečane akademije u Domu JNA u Zagrebu. Hrvatska alpinistička ekspedicija uspješno je izvršila svoj zadatak da jubilej obilježi i usponom na jedan sedamtisućnjak. Planinarska izdavačka djelatnost može se pohvaliti s nekoliko monumentalnih djela: vodičem po hrvatskim planinama, udžbenikom planinarstva i alpinizma te jubilarnim zbornikom koji se tiska u dijelovima, a predstavljat će također omansku knjigu.

Proslava je završena s tri uzastopne manifestacije, od kojih svaka predstavlja dogodaj svoje vrste. O njima neka bude ovdje riječ!

SVEĆANA SJEDNICA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Dana 28. travnja, uoči stote obljetnice Prve redovne skupštine Hrvatskog planinarskog društva koja je održana 29. travnja 1875. u Zagrebu, održana je u Društvenom domu PSH u Zagrebu svečana proširena sjednica Izvršnog odbora Saveza na kojoj je prigodnim referatom Ivice Sudnika reproduciran tokte povijesne sjednice. U svom izlaganju Sudnik je iznio i neke nove zanimljive pojedinstvosti o tom dogodaju koje je doznao istražujući originalne dokumente. U punoj dvorani i u svečanoj atmosferi skupili su se toga dana ugledni zagrebački planinari, predsjednici planinarskih društava, seniori i društveni radnici uzvanici, da bi se s pjetetom podsjetili na historijske dane našega početka. Tom je prilikom odlučeno da se na zgradi Geološkog muzeja u Demetrovoj ulici 1, gdje je održana prva skupština, postavi brončana spomen-ploča. Na kraju sjednice svi prisutni su vlastoručno potpisali zapisnik koji je predan na čuvanje Planinarskom muzeju.

HRVATSKO PLANINARSKO DRUŠTVO
ORGANIZIRALO JE SVOJ PRVI IZLET
17. SVIBNJA 1875.
NA OŠTRCU I PLJEŠIVICU.
U POVODU STOTE OBLJETNICE
PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE

Spomen-
-ploča
otkrivena
18. svibnja
na Oštreu

Svečana
sjednica PSH
28. travnja

JUBILARNI POHOD NA OŠTRC I PLJEŠIVICU

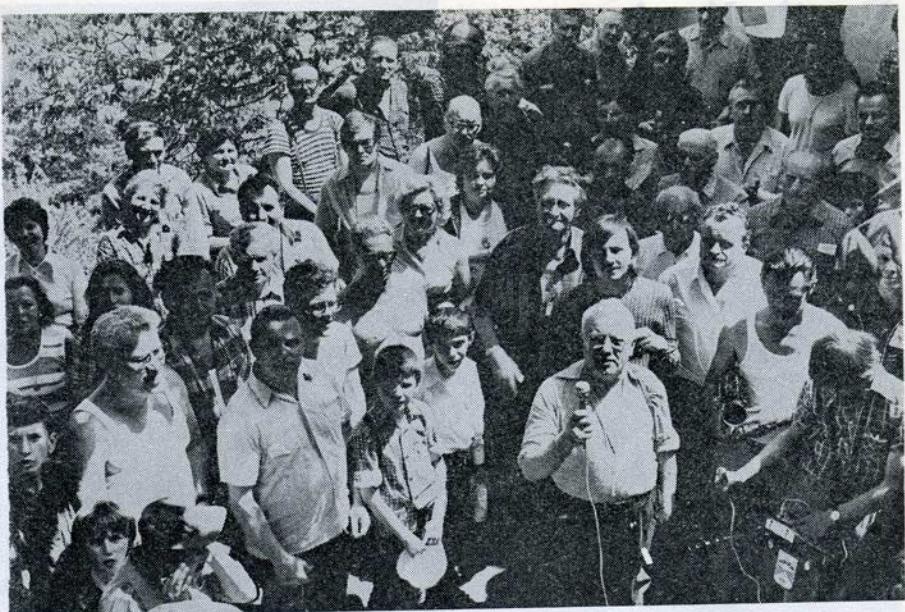
Sasvim je drugačijeg značaja bila priredba organizirana u povodu stote obljetnice prvog organiziranog izleta u povijesti hrvatskog planinarstva. Dok je svečana sjednica imala odmjereni i donekle zatvoreno obilježje, jubilarni pohod »Tragom prvog izleta Hrvatskog planinarskog društva« na Oštrc i Plješivici poprimio je karakter pravoga planinarskog slavlja i pretvorio se u neviđenu planinarsku manifestaciju. Bio je to po broju planinara najveći izlet u našem stogodišnjem djelovanju. Pet tisuća planinara iz svih krajeva Jugoslavije, svih Republika i Pokrajina, 18. svibnja je doslovno preplavilo Samoborsko gorje. Već u prvim jutarnjim satima nagrнуlo je u Samobor toliko planinara, da su ih posebni autobusi bez predaha morali prevoziti do zaseoka Rude gdje je započinjao uspon. Bio je to završni dan proslave. Osvanuo je čist i sunčan, kao da je htio izbrisati uspomenu na kišu kojom je proslava započela godinu dana prije na Kleku. Vrijedni samoborski planinari posebno su za taj dan obilježili put preko Oštrca do vrha Plješivice, uredili na njemu četiri kontrolne točke i na posljednjoj podijelili izletnicima jubilarne značke, posebno izrađene za ovu priliku.

Oko podne čelo planinarske kolone stiglo je već na vrh Plješivice, a u Rudama je još uvjek bio njezin rep. Nepregledna vijugava kolona dugačka nekoliko sati hoda bila je neviđeni prizor u povijesti našega planinarstva. Pesimisti koji su počeli tvrditi kako je s motorizacijom odzvonilo planinarstvu, bili su svjedoci prizora koji je pokazao da planinarski pokret nikad nije imao više sljedbenika nego danas.

Bilo je na tom pohodu bezbroj zanimljivih susreta i zgoda. Susretali su se znanci iz cijele zemlje koji se i desetljećima nisu vidjeli, svaki čas se mogao čuti usklik radosti i iznenadenja. A organizatori su se pobrinuli da je sve teklo u punom redu, da svi budu zadovoljni i radosni. Unatoč nevidenom broju izletnika, mjestimično čak i stisci, nije se dogodio ni najmanji incident koji bi pomutio raspoloženje toga radosnog dana. Na vrhu Plješivice svijala se željezna piramida pod težinom brojnih posjetilaca, a ispod nje su mnogi strpljivo čekali na red za uspon. U blizini piramide ljubitelji značaka i transverzala došli su na svoj račun jer je tu bila posljednja kontrolna točka puta »Tragom prvog izleta HPD-a« i stanica na kojoj je podijeljeno 3000 transverzalnih značaka — vjerojatno rekord bez premca. Na Poljanici pod Plješivicom bilo je osobito živo. Tu se utaborilo više od 500 beogradskih planinara koji su došli posebnim autobusima i željezničkom kompozicijom. Privučeni njihovim veseljem i pjesmom, ovdje su se rado zaustavljali i drugi planinari, među ostalima i šest autobusa iz Rijeke i Opatije, tako da je Poljanica postala pravi planinarski sabor.

Glavna točka programa toga svečanog dana održana je u podne pred domom na Oštrcu, gdje je predsjednik PSH i PSJ Božidar Škerl pred masom planinara i pred delegatima iz cijele Jugoslavije prigodnim govorom objavio završetak proslave i tom prilikom, uz sviranje himne, otkrio spomen-ploču na pročelju doma u povodu stote obljetnice prvoga izleta. Prisutni su planinari dugotrajnim pljeskom popratili njegove riječi: »Ova naša današnja akcija tragom prvog izleta HPD predstavlja dosad nedozivljeni skup planinara iz svih krajeva naše domovine, predstavlja veliku ma-

Ivica Sudnik,
predsjednik
Komisije za
povijest
planinarstva
PSH, otvara
svečanost na
Oštretu

nifestaciju bratstva i jedinstva, predstavlja dostoјnu završnicu naše velike proslave. Neka topot koraka ovim pitomim planinarskim stazama, pjesma naših planinara, obnovljeni susreti i nova poznanstva, budu još jedan korak naprijed u međusobnom zbližavanju, bratimljenju, ljubavi i slozi, uzajamnom poštovanju.«

I tako je toga dana slikovito prikazan uspjeh ideje posadene prije jednoga stoljeća: od desetak sudionika našega prvog organiziranog pohoda planini, njihov je broj narastao na tisuće i tisuće.

Navečer su se planinari razišli svojim kućama ispunjeni osjećajem ponosa što su članovi velike i složne obitelji koja ne poznaju granica ni predrasuda, i gangućem što je ta zajednica pokazala nevidenu snagu, disciplinu i drugarstvo.

JUBILARNA IZLOŽBA PLANINARSKE FOTOGRAFIJE

Mnogostranost kulturne vrijednosti planinarstva trebalo je u okviru proslave pokazati i javnosti izvan kruga naše organizacije, izvan vidokruga planine, stijene ili sletišta. Zato izložba planinarske fotografije nije organizirana ni slučajno ni bez razloga. Fotografiranje je tradicionalno povezano s planinarskim djelovanjem. Naši planinari između dva rata bili su glavni nosioci i protagonisti amaterske fotografije tako da su planinarska i amaterska fotografija u počeku bili sinonimi. Podsetimo se na činjenice da je HPD počelo 1926. izdavati »Fotografski vjesnik«, da je postrojba u Ivancu od 1933. objavljivala časopis za umjetničku fotografiju »Galerija«, da su planinari obiljem, umjetničkim kvalitetama i dokumentarnom vrijednošću svojih foto-

grafskih radova mogli organizirati izložbe takvih dimenzija kakve su danas u nas jedva zamislive (npr. izložbe HPD-a 1922., 1925. i 1934. godine u Zagrebačkom zboru). Danas se dođuše planinari svojom jednostavnom tehnikom ne mogu mjeriti s profesionalima, ali je neosporno da je njihov vidokrug mnogo širi, a osjećaj za ljepotu mnogo istančaniji nego u studijskih fotografa. To jasno dokazuju i brojne planinarske izložbe poslijeratnog razdoblja.

Planinarski savez Hrvatske želio je da proslavi jubilej obilježi i jednom takvom izložbom planinarskih fotografija pa je pozvao sve planinare Jugoslavije da u njoj sudjeluju. Pozivu se odazvalo 55 autora iz BiH, Hrvatske, Slovenije i Srbije s 322 fotografije. Žiri u sastavu: mr. Željko Kašpar, Drago Mihaljević i dr Željko Poljak odabrao je za izlaganje 65 fotografija, a 13 od njih je nagradio. Prvu je nagradu dobio Vlastja Simončić iz Ljubljane, drugu ing. Zlatko Smerke iz Varaždina, a treću Stane Kvaternik iz Ljubljane. Osim toga podijeljeno je još deset nagrada. Autor najvećeg broja izloženih slika (8) bio je Milan Ropret iz Lesca, koji je osim toga osvojio i tri nagrade. Izložba je priređena u auli Glave pošte u Zagrebu, u Jurišićevoj ulici, od 22. do 31. svibnja, a otvorenju je potpredsjednik PSH i član žirija Ž. Poljak. Aula pošte izvrsno je odabrana za mjesto izlaganja jer svojim smještajem i funkcijom upravo primorava prolaznike da joj obrate pažnju. Za ukusnu postavu zaslужan je Drago Mihaljević. Tiskan je i poseban katalog u 1000 primjeraka. Izložbu je po približnoj ocjeni razgledao desetak tisuća posjetilaca, planinara i slučajnih prolaznika.

Tekst: Dr Željko Poljak
Snimci: Željko Hlebec

Bratimljenje pod Plješivicom

RADOVAN CVETKOVIC
VALJEVO

Kolona
planinara na
Jubilarnom
izletu
18. svibnja
okrijepljuje
se na izvoru

Dugo očekivani dan tek je osvanuo. Kroz zamagljeno okno odjeljka brzog vlaka pogled klizi po zelenom tepihu pod svjetlim azurnim svodom. Kao vesele ptice promiču crveni krovovi i zelene procvjete drveća, sve je oživjelo u svježem,orošenom jutru. Približavamo se Zagrebu, svijetlom, blistavom, okupanom nedjeljnijim jutrom. Svi smo se odjednom prenuli, nestalo je zamora, pospanosti. Radost nas podiže i okrepljuje. Sve nam je odjednom lijepo i lako.

Na glavnom smo kolodvoru. Iz voza se slijeva šarena zatalasana masa planinara svih doba. Svi žure, dovikuju se, veselo uzvikuju poznanici u iznenadnim susretima, lepršaju zastave, pjesma odzvanja.

Autobusi nas čekaju iza kolodvora. Za trentak smo ih ispunili. U njima sve vri kao u košnici i ubrzo krećemo za Samobor, a zatim bez zadržavanja nastavljamo uzanom zelenom dolinom za Rude.

I tu je sve spremno i prepuno planinara. Neki već kreću ka Velikom dolu. Mi čekamo na zakazani sastanak. Najzad, upravo pred istek zakazanog vremena, u 8,25 stiže autobus s oznakom »ZD« To su oni, planinari Planinarskog društva »Paklenica« iz Zadra, naši još nepoznati prijatelji.

Pada mi u oči čvrsta figura preplanulog užurbanog planinara. Odmah mu prilazim i u hodu se predstavljam: Mi smo iz Valjeva, Planinarsko društvo »Zdravko Jovanović«.

Odmah se vidi da je upravo to očekivao i zbog toga bio užurban. Namah je nestalo žurbe i Veljkova čvrsta prijateljska ruka snažno je stegla moju ruku. Tako sam upoznao potpredsjednika PD »Paklenica«.

Brz dogovor: svečani ritual bratimljenja planinara Zadra i Valjeva bit će na kraju po-hoda »Tragom prvog izleta HPD«. »Doviđenja na Plješivici«, ushićen i presretan opraćam se s Veljkom kao s davnašnjim prijateljem.

Hitam svojoj grupi rasutoj u razdraganoj masi planinara i utapamo se u šarenu rijeku koja lagano kreće putem uzbrdo. Oznake crveno-bijele i plavo-žute, s brojem »100« u sredini, sigurno nas vode u zeleni planinski raj dotle nepoznat, neotkriven, a sada drag, blikzak.

Kao strijela prostruji kroz srce i grudi stih pjesnika Mihanovića: »Lijepa naša domovino«, i svijest mi ispunjava spoznaja o ljepoti naše prirode na svakom mjestu gdje sam došao u njoj uživao. I kamen, i izvor, i oblak, i munja, sve se uvijek i svuda slijeva u beskrajnu ljepotu: ljepotu prirode, ljepotu življenja.

Hrptom
Oštrea prošlo
je 18. svibnja
oko 5000
planinara

Breme mojih pet i po decenija i gotovo sto kilograma nestalo je, osjetio sam se lak i kao vraćen u prošlost kada su moju glavu pokrivali samo crne vlas. Oko sebe vidio sam samo mladost, mladost desetogodišnjaka i sedamdesetogodišnjaka i svih drugih ljeta. Svi su oni ponijeti čarima ove divne prirode hitali u neprekidnom nizu ka Velikom dolu, Oštrecu i dalje do vrha Plješivice.

Lijepi sunčan dan i sam je slavio ovu nevidenu svečanost koja je upravo na ovom mjestu započela prije sto godina i trajala prije nas i sa nama i svima onima koji imaju sreću da osjećaju ljepotu velike prirode. Sa svakim korakom srce je punila nova radoš, sa svakim trenutkom rasla je sreća i beskrajno zadovoljstvo što sam upravo sad ovdje sa svima onima koji su sada tu, neznani ali dragi. Velika je istina da priroda oplemenjuje čovjeka.

Pod Plješivicom opet smo ugledali oznaku »ZD« u Veljka. Svi su iz Zadra i Valjeva na okupu, započeo je završni dio ovog svečanog dana, ostvarena je želja planinara Zadra i

Valjeva. Počela je da se ispisuje još jedna nova stranica velike knjige bratstva i jedinstva, stavljena je još jedna cigla u blistavu zajedničku zgradu naših naroda, još jedan neuništivi kamen u temelje nikle na djelima bezbrojnih heroja.

Sjedili smo zajedno, dosad nepoznati jedni drugima, a sada zagrljeni, daleko od Zadra i Valjeva, a osjećali se kao kod svojih kuća, sa svojim dragima. To smo upravo i postali u tom velikom danu udaljenom sto godina od onog dana koji smo proslavljali.

S nama u mislima bili su u tom trenutku i oni koji su prvi izrazili želju za bratimljnjem planinara Zadra i Valjeva, Hinko i Đuro, ali su ih njihove obaveze zadržale na drugom mjestu.

Sve ostalo završeno je s malo riječi, a zagrlijaji prijateljski, bratski, rekli su sve ono što riječi nisu mogle da izraze. To su upravo oni potpisi i pečati koji se nikada ne mogu izbrisati niti uništiti, koji se upisani i utisnuti u srcima svih nas što smo došli da se bratimo pod samoborskom Plješivicom.

Hrvatska alpinistička ekspedicija

»Ande 1974–5«

Preliminarni izvještaj

Hrvatsku alpinističku ekspediciju »Ande 1974/75« organizirao je Planinarski savez Hrvatske u okviru proslave 100. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj.

U toku priprema kao i na samom terenu bilo je mnogo predviđenih i nepredviđenih teškoća. Svakako je najveći udarac za ekspediciju bio gubitak četvorice ponajboljih alpinista, koji su poginuli na Kavkazu prošlog ljeta.

Ekipa sastavljena od osam alpinista: ing. Jerko Kirigin (vođa ekspedicije), dr Borislav Aleraj, Velimir Barišić, ing. Vedran Buban, ing. Marijan Čepelak, ing. Vladimir Mesarić svi iz Zagreba te Goran Gabrić i Damir Filipović iz Splita, krenula je iz Zagreba 23. siječnja 1975. avionom u Buenos Aires. Do Mendoze je putovala vlakom i tamo je tražila dozvolu za uspone u Andama. Zatim se prebacila kamionom do Puente del Inca zajedno s opremom koja je težila oko jednu tonu. Trebalo je čekati nekoliko dana na mule za prenos materijala. Dobila ih je u nedovoljnom broju. U međuvremenu pokušalo se nabaviti mule u susjednom mjestu Punta de Vacas za područje Tupungato, ali jer je vlasnik tražio preveliku sumu, ekipa je odustala od tog područja, pa se odlučila samo za Aconcagu.

Zbog premalog broja mula, članovi ekspedicije su teško natovareni išli dva i pol dana dolinom Horcones do Plaza de Mulas (4000 m) gdje su postavili bazni logor.

U planu je bio niz aklimatizacijskih uspona kako bi uspon na vrh bio što sigurniji. Najprije su svi članovi krenuli prema vrhu s ciljem da ispitaju mogućnosti pojedinaca i da prenesu hranu i opremu. Na visini od 5200 m bio je prvi međulogor. Nakon toga određena je prva četvorka, koja je bolje podnijela visinu, da krene i prema vrhu. Druga četvorka se vratila u Puente del Inca po drugi tovar hrane.

U međuvremenu se prva četvorka popela po istočnoj strani na vrh Catedral (5300 m). Taj uspon je posebno zanimljiv, jer je u gornjoj polovici uspon po ledu s penitentesima (specijalni oblici leda poznati samo u Andama), što je bilo novo iskustvo za naše penjače. Po povratku iz Puente del Inca druga četvorka je također išla na Catedral, dvojica od njih po južnoj strani kroz 900-metarsku ledenu stijenu, što je bilo zanimljivo zbog mno-

štva penitentesa. Poslije smo doznali da je to bio prvenstveni uspon, što je poseban uspjeh ekspedicije.

Prva četvorka se u međuvremenu uspela prema vrhu Aconcague do bivaka Plantamura (5850 m) kamo je donijela hrane za više dana. Iz Plantamure je prva četvorka krenula 17. veljače na vrh Aconcague. Na visini od oko 6400 m zbog velike hladnoće i rijetkog zraka V. Barišić je odustao, a G. Gabrić, B. Aleraj i J. Kirigin došli su na vrh Aconcague oko 14 sati. Na povratak je pri padu B. Aleraj ozlijedio glavu, ali bez težih posljedica.

Slijedeći dan došli su i ostali na Plantamuru. Nakon lošeg spavanja V. Mesarić, M. Čepelak i D. Filipović nisu se dobro osjećali pa su odustali od uspona, dok su V. Buban i V. Barišić krenuli prema vrhu. Na vrh Aconcague su došli rano poslije podne 19. veljače.

Nakon toga se cijela ekipa vratila u bazni logor. U dalnjem planu bio je uspon u područje vrha Cuerno, ali se tog dana dogodila nezgoda dvojici Japanaca. Bili su već u kritičnom stanju od visinske bolesti. Našli su ih članovi čileanske ekspedicije na visini od oko 5700 m i pozvali našu ekipu u pomoć, jer su znali da imamo liječnika i bocu s kisikom. Nakon uspešne pomoći Japanci su na mula ma otpremljeni u bolnicu u Mendozu.

Već je bio kraj mjeseca veljače i konac ljetne sezone, pa se ekipa morala odlučiti za povratak. Uz prilično komplikacija prebačena je oprema u Puente del Inca. Prije povrata V. Mesarić i J. Kirigin su otišli uz lednjak Donji Horcones pod Južnu stijenu Aconcague. Ekspedicija se iz Puente del Inca vratila kamionom u Mendozu, odatle vlakom u Buenos Aires, a zatim avionom u Zagreb preko Rio de Jeneira, Rima i Züricha. Dne 19. ožujka ekspedicija je stigla u Zagreb. Usput je posjetila slapove Iquazu.

Usprkos mnogim poteškoćama ekspediciju možemo ocijeniti kao uspješnu, jer je donijela mnogo iskustava za organiziranje i realizaciju ekspedicija. Naročito su dragocjena iskustva s djelovanjem na velikim visinama, što je velik doprinos za daljnje akcije hrvatskog alpinizma i ekspedicionalizma.

Ekspediciju su pomogle mnoge ustanove, poduzeća i pojedinci tako da ih je nemoguće na ovom mjestu sve navesti i svima zahvaliti. U pripremi je detaljan izvještaj.

Ing. Jerko Kirigin
Vođa ekspedicije

Prelaz preko Šar-planine

STJEPAN KALANJ
ZAGREB

Vučemo teške naprtnjače prema tetovskoj žičari što će nas, možda za čas, prenijeti iz sparine i smrdljive prašine na tisuću osamstotina metara, na planinsko izletište i skijalište Popovu Šapku.

Navikli na našu sljemensku žičaru, pod neugodnim smo dojmom razbitih i izguljenih kabina, s vratima što se ne daju zatvoriti. Zabrinuto se pitamo u kakvom su tek stanju i tko održava tolike planinarske kuće po Šari što su opisane u službenom popisu planinarskih domova Jugoslavije iz 1956. godine.

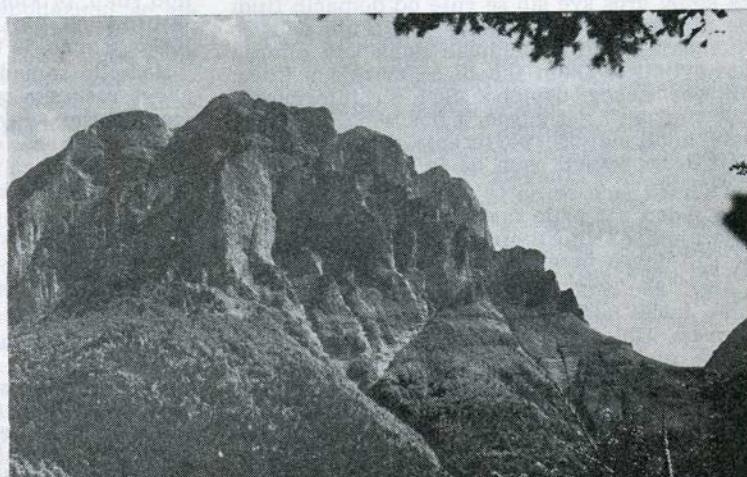
Pred žičarom opazim da me napadno promatra neki postariji čovjek, sportski odjeven. Napokon pristupi k nama i predstavi se — ni više ni manje nego — kao predsjednik Planinarskog društva iz Tetova!

Odmah navalismo na čovjeka s pitanjima što su nas tištala: o planinarskim kućama, o mogućnosti prebacivanja preko Šare prema Prizrenu, o mogućnosti kretanja kosom planine prema Ljubotenu, a čovjek je odgovarao samopouzdano, iako ne baš na sva pitanja, govorči da će nam »gore» sve objasniti. Prijetio sam na njemu izvjesnu zabunu zbog našeg slabog poznavanja prilika i kao neko čuđenje prema našim planovima.

Kako smo se iskricali iz uspinjače, pokazao nam je velebno zdanje novog Inexovog hotela na Popovoj Šapki, koji da je upravo otvoren, ali skup i za planinare nepriličan, te nam predložio da nas odvede u kuću Jelak udaljenu odavle koji sat hoda. Rado smo to prihvatali jer su ovi objekti na Popovoj Šapki u dnu široke uvale i bez ikakva vidika, a sam je kraj pust i dosadan visokoplanički travnjak.

Putem prema Jelaku neprimjetno su nam se pridružila dva psa šarplaninaca, jedan žuti i drugi svijetlosivi. Naš ih je vođa jednostavno pogladio kao stare znance, a oni su nogu uz nogu nastavili s nama prema Jelaku. Popova Šapka, što smo se više uspinjali, ostavljala je sve bljedi dojam, tako da smo se pitali, nije li Šara ipak dosadna planina.

Vukući se polako pod teretom naprtnjača, stigosmo sa sat hoda do sedla sjeverno od Popove Šapke — i stadosmo kao ukopani. Kakvo iznenadenje! Nevjerovatno! Predivno! Pred nama je sasvim drugi svijet. Široka panorama duboke kotline iza koje se dižu litice jezovito nazubljene Kobilice, kako ju je nazvao naš voda. Visoka gorska kosa blista u šarenilu boja od zlatnožute do tamnoljubičaste. Nikad nismo vidjeli nešto slična. U prednjem planu cijeli je kraj s ove strane kotline raskošno prošaran tamnozelenim smrekovim šumama i svijetlozelenim proplancima. Ostali smo zapanjeni neopisivom ljepotom. Borove šume podsjetile su nas u prvi mah na Alpe. Ali kakve Alpe! Tamo nema ovakvih kontrasta, ovakvih boja i izmiješanih oblika. Tamo je nezamislivo da se u jednoj te istoj planinskoj panorami miješaju zubaste litice i tornjevi sa šumama i njivama. Da, njivama! Jer ove zlatne i svjetložute plohe razasute po moćnim bočinama brda s druge strane kotline što sežu valjda do dvije tisuće metara nadmorske visine, nisu drugo do njive. Divlja romantika pod ruku s takvom pitominom kakvu smo navikli gledati na prisojima pitomih brda iz naših krajeva. I te bujne smrekove šume što se penju guste i mrke sve do dvije tisuće metara, a onda bez ikakvog prijelaza — odmah nestaje i grmlja!

Stijene iznad Lešnice u Šar-planini
Foto: Kiro Bihać

Naš vođa osigurao nam je smještaj u kući, ali se ispostavilo da to više nije planinarski dom, već odmaralište tekstilnog poduzeća iz Tetova; da u čitavoj Šari ne postoji više ni jedan planinarski dom, osim možda onaj na Ljubotenu; da je čuvena kula na najvišem vrhu Šare razorenata; da je beogradска firma Inex srušila stari reprezentativni planinarski dom na Popovu Šapku. Planinarski domovi, kojih je prema onom službenom popisu iz 1956. imalo biti na Šari desetak, dakle, više ne postoje. Kretanje po Šari, zbog toga je veoma otežano, pa zato nitko ovamo ni ne dolazi. Odatle ono čudenje što ga naš vođa nije mogao sakriti kad je čuo za naše planove.

Šta sad? Došli smo ovamo s velikim željama, a dosadašnji dojmovi razbuktali su nam maštu i razvili neutraživu znatiželju. Šara je, kako sad vidimo, sva ispresijecana i iskrizana gorskim lancima, dubokim dolinama i usamljenim vrhovima, pa iako je to sve povezano beskrajnim pištom pašnjacima, kretanje po ovom gorju veoma je otežano zbog velikih udaljenosti, prepona, prijelaza i gubitaka na visini, a uz to nema markiranih putova. Mi nemamo ništa. Ni dovoljno hrane, ni vreća za spavanje, niti fizičke snage da bismo to ovuđa nosili.

Preostaje nam, dakle, ili da se vratimo u Tetovo ili da...

Ova druga alternativa sili me na grozničavo razmišljanje. Izlaz vidim u prijelazu Šare na jugozapadnoj strani s prodorom u mjesto Brod u Metohiji. Da li je taj prolaz pristupačan? Domar kuće Jelak, Šiptar Etem, uvjerava nas da je put prema Brodu ugodan, da se od Lešnice može proći u jednome danu, da se čak može računati i na konje te, napokon, da se u Brodu može prenoći, jer je to mjesto središte jednoga kraja i, prema tome, grad. Problem je samo u noćenju u Lešnici gdje je, doduše, i šumarska kuća i neka ribarska kuća, ali šumar nije uvijek tam. Sve to uvjerenje Etem popraćuje time da je on bio u Brodu nekoliko puta, iako već poodavno. Iz dosadašnjeg iskustva znamo da ne valja uzeti za gotov groš sve što se čuje od domaćih ljudi po planinama, jer se često pretjeruje na više ili manje. Zato smo idućih dana ista pitanja postavljali svakom tko bi se svratio u kuću, ali bez nekog uspjeha. Sve su informacije bile mršave i nesigurne, a naš vođa, u kojega smo imali najviše povjerenja nije nam znao dati drugi savjet, osim da se vratimo.

Odlučili smo se na taj put tek trećeg dana, i to jedan sat prije nego li smo krenuli. Više stjecajem okolnosti, nego li iz uvjerenja da će sve dobro proći.

Prvi dan smo prosledili na zaravanku ispred kuće, naslađujući se blagim planinskim suncem. Ublažene hladnim vjetrićem njegove zrake nisu pekle, ali su ipak ostavile podmukle opekljine što smo ih osjetili tek sutradan. Naš vođa volio je pripovijedati, pa se ispostavilo da je on stari iskusni planinar koji poznae svaki kutić Šare. Sutradan smo zajedno s njim krenuli na Turčin.

Naša su dva psa cijeli dan spavala na suncu, ne družeći se, ali i ne svađajući se s druga dva šarplaninaca koje smo ovdje našli. Za nas je bio neobičan doživljaj već i to, što su oko nas ležala ova snažna četvrt šarplaninaca.

Sutradan su nas sva ova četiri psa pratila na najviši vrh Šare, ali vjerni su nam ostali samo naš Žuti i Svjetlosivi. Dovukli smo se iscrpljeni kasno uveče na Jelak. Pokazalo se da je Žuti star i bolestan, te nas je jedva slijedio, a na Jelak je skoro dopuzao. Čvrsto smo odlučili da se sutra čitav dan ne dižemo iz kreveta. Ali, sudbina je odlučila, drugačije.

Bio je petak, dom je dobio svoje službene goste-radnike iz poduzeća. Etem mi je dao znati da bismo morali odmah napustiti kuću, jer su svi ležaji bili rezervirani za goste, a on da bi mogao imati neprilike što nas je primio. Ako bismo ikome bili na smetnji. Valjda krenuti što prije, sa svim teretom u naprtnjačama, sa svom hranom što smo je još imali, što prije, da nas ne zatekne noć u nepoznatom divljem kraju. Poput crne mrlje ležala nam je nedjelje u dnu svijesti bojazan da u Lešnici nećemo naći šumara i da će kuća biti zatvorena.

Na brzinu smo pojeli obilne porcije kajgane, što nam je priredio Etem, i spakovali naprtnjače. Vode putem nema, s vodom dodajemo teretu još jedan kilogram. Proklinjemo toplu odjeću što je vučemo sa sobom, a sve do sada nam nije trebala i vjerovatno nam neće ni trebati. I tako krenusmo, Dubravka i ja, u jedan poslijepodne prema Lešnici.

Strahovali smo da psi ne podu za nama. Kamo bismo s njima? A nemamo srca tjerati ih od sebe. Osvojila nas je njihova ljubav i vjernost. Jučer, na onom dugačkom putu, patio sam gledajući Žutoga kako teško diše, kako jedva čeka da stanemo da bi mogao leći, dok jelo skoro nije ni uzimao. Jutros, kad sam ustao i izašao pred kuću, prišao mi je Žuti jednostavno i neposredno. Nasmijeo sam mu se, a on mi je diskretno i nježno liznuo ruku, priklonio mi glavu i ostao tako statjati uza me. Moj siromašni stari bolesni Žuti! Kako si znao da te volim?

Zamolio sam da pse zadrže, iako mi ni taj način rastanka s njima ne bi bio lak. Nisu me poslušali, govoreći kako nije loše da imamo pse uza se, da se usput nalaze bačije s očstrim psima, i inače... Sto nam je preostalo? Obojica su odmah pošli za nama.

Sunce je peklo u kristalno jasnom zraku. Dubravka ga je bolno osjećala na svojim opekljinama. Pod teretom naprtnjača jedva da ćemo stići prije mraka. Da smo barem ranije krenuli!

Psi se vuku za nama. Žuti zaostaje, vidim kako teško diše. Lijegaju, čim bismo i malo stali. Kako ćemo ih se riješiti? Što kasnije, to će nam biti teže. Možda i njima? Kako ćemo podnijeti grub rastanak, a do njega svakako mora doći. Teret tih misli tišti me koliko i teret na ledima.

Novi hotel na Popovoj Šapki

Foto: B. Drnkov

Evo nas na putu, i polako se spuštam. Zbogom Jelak! Ostavljam bujne smrekove šume sa zelenim proplancima. A pred nama je neizvjesnost. Polako se približavamo bačiji što leži desno, duboko ispod puta. Na jednom šum motorja! Dolazi neki kamionet. Kad bi nas bar povezao, makar bi bilo šteta ne uživati u ovim visokim stijenama obraslim crnogoricom. Vozilo nas prestiže i — staje. Vozač maše rukom da se popnemo. Ne treba ništa pitati, put vodi u Lešnicu. Krenusmo, a psi potrčaše za nama. Vozilo treska i skače po grbavom putu, svom se snagom držimo za stranice da nas kao lopte ne bacu s jedne strane na drugu. Psi pomalo zaostaju. Prvo Žuti. Hoće li nas slijediti? Žuti neće moći. Gdje je Lešnica, lipsat ćejadne životinje! Motor nas tjeraj kao sudbina. Vidim kako Žuti čas potrči, pa odmah zastane. Gotovo! Izgubio sam ga iz vida. Svjetlosivi je još mlađ i jak, on se još ne da...

Iz suprotnog pravca čuje se sirena. Dolazi nam ususret neki džip. Mimoilazimo se na oštrom zavoju i jurimo dalje. Džip je ostao stajati. Svjetlosivi stoji na rubu puta i ne usuđuje se dalje. Iz džipa izlazi vozač i nabacuje se kamenom na psa. Svjetlosivi ustukne par koraka, pa se opet povrati. Ponovno kamen. Pas se opet malo povuče, a onda odjedanput skoči u stranu i stade se penjati uzbrdo. Vidim, odlučio je zaobići džip strmom stranom. Ali, ti tuda nećeš proći, mili moj Svjetlosivi, jer je malo dalje stijena okomita. Ne vidim ga više. Iza zavoja nestalo je i nješta i džipa. Zauvijek.

Ostali su naši dragi psi. Naši vjerni! I na kako grub način. Kako naglo. Ostali smo tresti se u kamionetu, duše pune bola. Zla sila nam je ispred očiju istrgla dva draga bića. Nikad više ne ćemo vas vidjeti! U ovoj samoći i divljini vaša je vjernost i odanost brzo osvojila naša srca. Zbogom, dragi naš Žuti i Sivi! Nikad vas nećemo zaboraviti!

Nakon nekoliko kilometara naše vozilo stanje. Vozač i njegov suputnik istovaruju stroj za vjetrenje žita. Težak je, sva trojica ga vučemo u grmlje. Selo leži negdje u dolini Pene. Niza strmu šumsku stazu ljudi će ovaj stroj odvuci u selo. Kamionet se vraća u Tetovo, a mi nastavljamo put u Lešnicu.

Sređujem utiske iz razgovora s vozačem. Ugodan i kulturni mlađ Albanac. Nije htio ni čuti za kakvu nagradu. Lešnica da je još daleko, ali možemo stići prije noći. Ne zna da li je šumar tamо. Odakle ovom gorju ime Šar? Učio je u školi: Šar je albanska riječ i znači pila. Šar-planina je nazubljena poput pile.

Put se spušta niz bukovu šumu. Beskrajan. Makar se spuštam, naprtnjača mi hoće otkinuti ramena.

Stari Albanac sjedi poprijeko na konju. Kamo, odakle, i redom, uobičajena pitanja nepoznatom prolazniku na našem Istoku. Još je dosta do Lešnice. Brod? Maše glavom. Ne shvaća da zaista nas dvoje, ovako sami i s tolikim teretom, lutamo po ovim »balkanskim gudurama«. Rado bi nam pomogao, ali ide na suprotnu stranu. Nada se da ćemo prema Brodu zateći kakvog konja, inače... Odlazi polako, zureći u moju glomaznu naprtnjaču i — valjda u moje godine. Pozdravljamo se, on odlazi i dalje mašući glavom, očito ne shvaćajući šta nas to tjeraj...

Spušta se večе. Evo rijeke! I kuće s druge strane. Jedna lijepa, bijela, na kat. I druga još ljepša, u alpskom stilu. Ova veča bit će lugarnica u Lešnici, ona duga ribarska, kako su nam govorili. Iznenada smo se našli u uskoj kotlini okruženoj sa svih strana visokim stijenama i šumama. Dvije rijeke, dva kraka Pene, tu se sastaju, kotrljajući se u bijeloj pjeni niz kamenje. Zurimo u kuće sa strepnjom. Gle, ljudi! Leže pred kućom. Svega tereta je nestalo. Spašeni smo! Više nema neizvjesnosti. Sad možemo polako prelaziti

preko mosta i diviti se prekrasnom alpskom kutu. Visoko gore vrhovi divljih stijena još se žare u suncu, a ovdje je već sumrak u koji tonu mračne smrekove šume, bujne i guste, kakve nismo dosad vidjeli. Dvije rijeke divljim šumom ispunjavaju prostor, sijekući ga svjetlucavim slapovima. Da li zbog loma svjetlosti, ili boja ovih stijena, ili možda uslijed našeg osjećaja da se nalazimo na dnu dubokoga kotla, ove su šume djelovale tajanstveno i stravično. Kakvo je ovo gorje, kakvi kontrasti! Ovdje sure kamene stijene, gore vrhovi u mekoj travi!

Prilazimo ljudima što leže pred kućom i pitamo za šumara. Tu je, javi se čovjek srednjih godina, onizak, koji nam nekako nevoljko rekne da — za spavanje nema mjesta. Nismo se uz nemirili. Nama ne treba ništa, samo malo krova nad glavom. Nemoguće je da bi nas ovi ljudi s praga kuće otjerali. Strah me jednostavno nije mogao obuzeti. Stajali smo, šuteći poput kamenih kipova, dok je iz kuće dopirao miris toplog jela. Ljudi su međusobno nešto mrmljali, dogovarali se, došle su i žene, i onda su nam jednostavno rekli — da će se oni već nekako stisnuti, pa će biti mjesta i za nas.

Naši gostoprivmci navalili na nas s večerom. Nećam se, iako sam gladan kao vuk, jer mi je neugodno primati toliku dobročinstva. Ništa to ne pomaže, žene samo meću u tanjure. Hrane, vele, ima dosta, dovezli su je danas džipom (onim što smo ga sreli, dakle), oni su s djecom došli na osam dana, iz Tetova su...

Dok smo večerali, došao je domaćin iz ribarske kuće i pozvao nas da je posjetimo. Željeli smo što prije leći, ali nismo mogli odoljeti i zaista nam nije bilo žao. Domaćin je tajnik ribolovnog društva iz Tetova i želi nam pokazati kakvu su kuću izgradili vlastitim snagama i sredstvima. I ima se čime pohvaliti. Kuća je građena u lijepom alpskom stilu, udobna i upravo raskošno namještena. U velikom kaminu pucketa vatru, a mi zavaljeni u duboke kožne naslonjače čavrljamo, sasvim zaboravivši gdje smo i šta će biti sutra. Još smo u podne strepili od današnje večeri, a sad pijemo izvanredan šarplaninski čaj što ga je skuhala ljubazna domaćica, i grijemo se kraj pravoga kamina. I to je Šara, sa svojim kontrastima.

Liježemo na prostirku od debelih vunenih pokrivača, uredno prostrtu u predoblju. Sve čisto, plahte i pokrivači pažljivo složeni. Kao za prijatelje. Opratamo se s ljubeznim domaćinima, jer ćemo krenuti zorom. Šumar se ne oprati. On će ustati s nama.

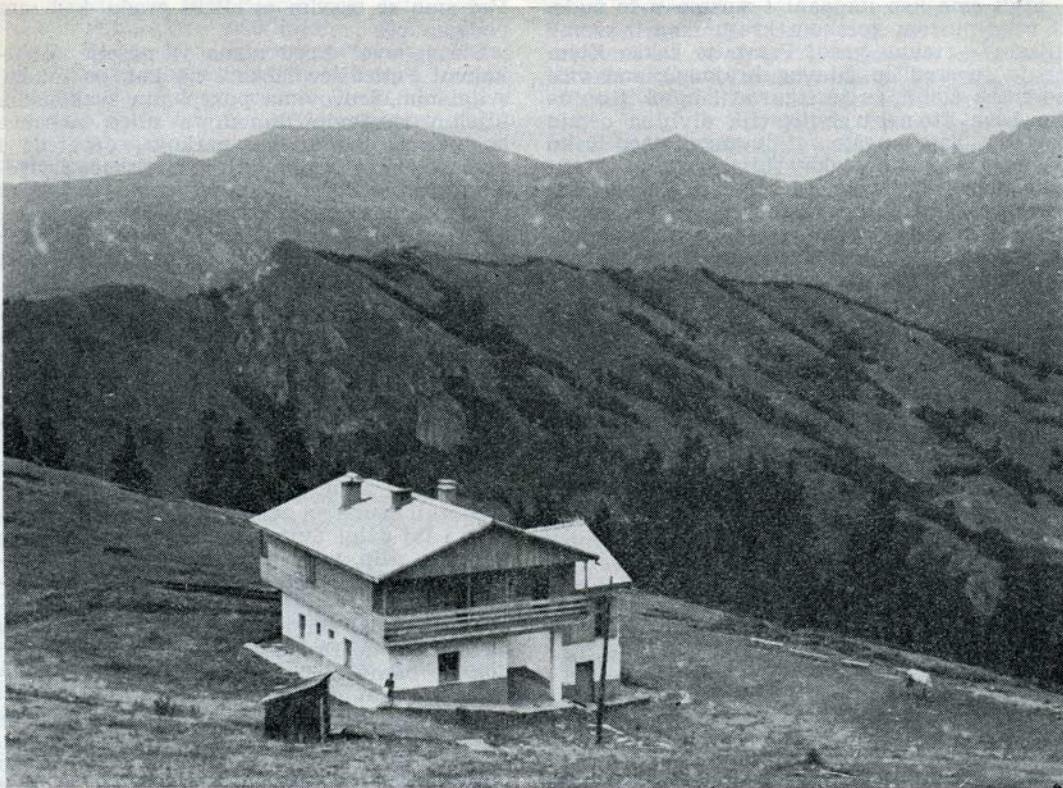
Hladno i kristalno čisto jutro. Mrak se priljubio uz dno kotline, da se za čas raspline kao da ga nikad nije bilo. Šumar baca pušku na leđa, samo će nam pokazati put, kaže. Nije potrebno, zorno nam ga je jučer prikazao, snaći ćemo se, odvraćam ga. On će usput još nabratati šarplaninskog čaja, neka ga samo pustimo da nas otpri. Penjamo se uz glavni krak Pene. Zamalo velika se kotlina razdvaja, sad ćemo napustiti Penu što se tu strmo ruši

niza stijene. Prelazimo na njezinu drugu stranu. Mukli tutanj slapova. Rijeka kao da je nestala. Šumar nas vodi strmo uz mračan travnjak. Oprezno se uvlačimo u grmlje i zavirujemo iza debelih smreka. Slapovi tutnje negdje duboko u zemlji. Na rubu smo crne izlizane stijene u koju se urezalo korito Pene. Rijeka se strmo ruši kojih stotinjak metara kroz nevidljivo vijugavo korito, čineći brojne slapove isprekidane potpuno mirnim jezerima. U ovom još mračnom jutru kristalne vodene mase ruše se u crne dubine, prelijevajući se u bezbrojnim nijansama boja od tamnozelenog do snježnobijelog i utapajući se u smaragdnom zelenilu poput onog čarobnog bazena na izvoru Soče. Dok smo mi u tom zelenom sumraku, ispunjenom hladnom svježinom, drhtali od uzbudjenja, dotele su već vrhovi okomitih stijena iznad nas blistali u suncu. Kakav čaroban doživljaj!

Šumar nas je pratio još čitav sat. Znao je sve tajne medvjedog svijeta, ovdje se rodio, u Šari je proveo svoj život. Priopovijedao nam je kako su u Šari povoljni uvjeti za život medvjeda, jer ima mnogo kestena što je njihova glavna poslastica, ali i divljih šljiva, zobi i svakojakih šumskih plodina. Veli da medvjed ne dira šljive što su pale na tlo, već se penje na drvo, savija i lomi granje. Najbolje ih se lovi vrebanjem u ranu zoru ili na mjesecini, na rubu njive zobi, dok idu u kradu. Konačno se oprostimo sa šumaramom Dimitrom. Uspomena na njega, na vozača kamioneta, na Tihomila, tajnika ribolovnog društva, i na obitelji Tečovljana iz šumarske kuće miđeša se s romantičnom ljepotom Lešnice i ispunja nas ljudskom toplinom. A preko tih jednostavnih dobrih i skromnih ljudi, kakve smo sretali i po drugim mjestima u Makedoniji, doživjeli smo tu zemlju kao postojbinu naroda koji zaslzuje poštovanje i odanost.

Teške naprtnjače koje nismo osjećali dok nam je šumar Dmitar priopovijedao o medvjedima, počele su nas pritisnati k zemlji. Put je sada vodio beskrajnom jednoličnom kotlinom uz rječicu što je bivala sve manja i manja. S desne se strane proteže gola travnata kosa, a s lijeve lanac visokih stijena sa zupcima i tornjićima kao u Alpama. I opet jedan kontrast ovoga gorja. Stalan sukob oprečnih oblika i boja.

Put se lagano i stalno penje. Diglo se i sunce osjećamo ga, izišli smo iz šumskog pojasa. Na drugoj strani potoka, koji ovdje prolazi kroz oveću guduru, velika je bačija s mnoštvom pasa koji su na nas bijesno lajali, ali srećom nisu prelazili guduru. Po uputi šumara DMITRA TU MORAMO SKRENUTI DESNO UZA STRME TRAVNJAKE NA GORSKU KOSU KOJA OVDJE ČINI ŠIROKO SEDLO. IDEMO ZAMIŠLJENIM PRVCEM, AII JE TEREN ISPRESIJECAN BROJNIM SITNIM IZVORIĆIMA I POTOČIĆIMA, PA SMO SE VIŠE PUTA ISPRAVLJALI. NAPOKON IZBJIJAMO NA SEDLO. TREPTIM OD ZNATIŽELJE ŠTA JE NA DRUGOJ STRANI. HOČEMO LI ODMAH UGLEDATI BROD? OVA NAM JE VISOKA KOSA SVE OVE DANE SKRIVALA TAJNE DRUGE STRANE, PA SAM VEĆ POČEO OSJEĆATI DA ĆE TAMO BITI DRUGAČIJI SVIJET.

Planinarski dom Jelak i greben Kobilice u pozadini

Foto: U. Beširović

Ali s druge strane ništa drugo ne vidimo do prostrane visoravni zarasle u sočnu travu. U daljini se vidi široka kotlina što se otvara negdje ispod našeg sedla i pruža sve do Koritnika. Stojimo na neobičnom razvodu. Pod našim nogama izvor do izvora u travnjacima. Jednim jedinim pogledom obuhvaćamo sićušne potočiće s istočne strane što odlaze put Egejskog mora i ovaj sa zapadne strane koji putuje prema Jadransko moru. Oni tamno otiči će u Grčku, ovaj ovdje u Alabniju. I baš zbog tih sićušnih potočića i izvorišta što se eto tu pod našim nogama radaju i odlaze na daleke puteve, osjetili smo neki poseban čar ovoga mjesta. Ovog časa napuštamo Saru i Makedoniju i prelazimo u Metohiju. Zbogom Makedonijo!

Polačko se spuštamo na drugu stranu. Dokle oko seže, sve do plavih gromada na jugozapadu, prostire se valovit planinski kraj, poput zelene pustinje: sama gola trava, bez ijednog grma, a kamoli drveta. I opet kontrast pitemosti i divljine jednog gorskog kraja! Sigurni smo da smo na pravom putu. Sa sedla vodi staza zarasla u travu, ali nigdje ne nailazimo na tragove ljudi ili konja. Prema opisima Etema i Dmitra Brod leži u dubokoj kotlini. Pogledom kružimo po ovoj kotlini ispod nas, ali unutar našeg obzorja nema ljudskog na-

selja. Možda još odavle ne možemo vidjeti samo dno kotline.

Pored staze, iza kamena skrivenog u travi, izbjija prekrasno vrelo. Osvježavamo se i razmišljamo kuda da krenemo. Sudeći po svježini zraka i vjetra još uvijek smo visoko oko dvije tisuće metara. Naseljeno veće mjesto kao što je Brod neće biti iznad tisuću metara. Brod bi prema tome morao biti negdje duboko dolje ispod nas i, po svoj prilici, nasred kotline. Produžili smo strmim spuštanjem ravno prema središtu kotline.

U daljini od kojih petnaestak kilometara ugledasmo nešto što bi moglo biti zbijena hrpica kuća. To će biti Brod. Na čas sam klonuo duhom kod pomisli da bih svoj teret morao nositi čak donle. Daleko ispod nas je stado ovaca. Pitamo pastire. Potvrđuju nam da smo na dobrom putu i da bismo za jedan sat morali stići u Brod. Ohrabreni od pastira, novim snagama jurimo niza strminu. Iz Broda imamo autobus za Prizren, možda ćemo ga još danas uhvatiti.

Šta je ono!?

Duboko, duboko ispod nas — veliki grad! Svjetlo naselje od gusto zbijenih ulica, svjetlosivih kamenih krovova. Na dnu ove zelene kotline, baš na samom njenom ušću.

Stali smo kao ukopani i zurimo u to čudo. U tako pustom gorskom kraju i na takvome mjestu — takav grad! Pravo je rekao Etem da je to središte čitavog kraja. O, sad više ne treba žuriti, tu je sigurno i hotel, i autobus, i sve! Eto nas u civilizaciji, divljina ostaje iza nas. Samo nešto mi je zagonetno. Kako je mogao nastati takav bijel grad u kraju gdje nema ni drveta, ni njive, niti traga kakovog tvorničkog objekta. A bit će i na znatnoj nadmorskoj visini. Nije ni na kakvom trgovackom putu. Kontrast između ove visokogorske sredine i takvog očito bogatog grada, starog i velikog kulturnog središta kakvo je ovo pod nama, neshvatljiv je. To je čudo. Da nismo bili sigurni da na tome mjestu može biti samo Brod, pomisili bismo da je to Prizren, kraljevski grad.

Čudo na stranu, slika bijaše tako lijepa da s nje nisam mogao odvojiti oči. U dnu ogromnog zelenog prostranstva žari kao jezgrica mala ploha bijelih kamenih gradevin stisnutih čvrsto jedna do druge, u stotini njans sivobijelog, poprskanog jarkocrvenim i crnim. Kroovi kuća očito se nadovezuju jedan na drugi u različitim njansama iste sivokamene boje. Zadivljuje to da su svi krovovi od jednakog materijala, nameće mi se zaključak da se radi o bogatoj, čak i stiliziranoj arhitekturi.

Zurim u tu bajnu sliku, najprije ravno, pa onda izkosa, skrećući glavu lijevo, pa desno. Ne, to nije moguće ni u snu doživjeti. A slika se mijenjala i kod najmanje promjene našeg stajališta. Što smo se više spuštili, slika je postajala sve fantastičnija, dovodila me do takvog ushita da sam zaboravio na teret na leđima. Kontrast je bivao sve veći. Na jednoj određenoj visini slika je bila najljepša, i onda sam zažalio (prvi put u životu) da nemamo fotoaparat s filmom u boji. Čak sam odlučio da éu to naslikati čim se vratimo kući — makar ne znam slikati.

Sad se već jasno razabiru krvudave ulice i uličice, zeleni nasadi po trgovima i parkovima između bijelih palača, minareti dviju džamija i pojedine velike zgrade. Osobito se isticala jedna velika zgrada s dugačkim prozorima, žuto obojena i s crvenim krovom od crijeva, građena u stilu između dva rata. Prokljinjem onoga tko je tu gradio.

Koliko je grad ležao duboko pokazalo je naše beskonačno spuštanje. Zamorenici od tolikog zanosa i teških naprtnjača pod žegom sunca, prestali smo gledati grad ispod sebe. U najdonjem dijelu brda niz koje smo se spuštili, izmravljeni sipina crvenkastog kamena sve je više zamjenjivala travu, teren je bio izlokan od bujica, a nagib još strmiji. S tereptom na tako klizavom putu morali smo kako paziti, pa smo tu još manje svraćali pogled na grad. Primjećivali smo samo seljake kako suše sijeno po travnjacima, preplanule od sunca, s bijelim kapicama i u čistim bijelim košuljama. Odakle ovđe seljaci? Nigdje nijakve njive, možda na periferiji grada ima nešto seljaka, a ovi živu valjda od stočarstva.

Već smo se sasvim približili gradu, kad sam podigao oči i...

Šta je ovo? Pred nama je naselje, ali — kakvo! Petleušice, neke i na kat, po tursku, s limenim krovovima pokrpanim svakojakim bijelim i rđavim limom, a ulice, nekakve krvudave,jadne, bez parkova, drvoreda i nasada! Ono zelenilo potječe od drveća skrivenog po dvorištima. Naš put, utorio u duboku prašinu, ulazi neposredno među kuće, jadne, odrpane i ruševne; džamija seoska, bijedna izgleda. Svaka pojedinost ružna da ne može biti ružnija.

Prilazimo grupici ljudi. Imamo li odavle autobus za Prizren? Ne. Gledaju nas u čudu. Odakle dolazite? Iz Lešnice. Danas? Nije moguće! Evo, imate džip, ako hoćete, hodite samnom do Dragaša, veli jedan. Podosmo spremno za njim. Od Dragaša imate autobus u Prizren. Oh, samo da pobegnemo odavle! Još prije desetak minuta dočaravali smo sebi šetnje kroz grad, kroz prekrasan grad. Kakvi preobratio svuda na ovom putu! Samo da uhvatimo i taj džip! Zurimo za čovjekom i vidimo nekakav džip, pravi pravcati ratni džip, prasan i izguljen. Brže, samo da nam ne pobegne.

Vozač, mlađi simpatičan čovjek, pristaje da nas odveze do Dragaša, neka pričekamo malo dok ne obavi neki posao. Volio bih da krećemo smjesta, da se ne bi predomislio. Ostavljamo naprtnjače u vozilu. Kad je već tako, baš da vidimo malo po mjestu. Dogovorismo se s vozačem da se za pol sata nađemo na istome mjestu, neka računa koliko hoće, samo da odemo.

Kamo da krenemo? Oko nas čopor djece. Ljudi se zaustavljaju i postavljaju sva ona uobičajena pitanja. Čuli su za Zagreb, ali se čude pošto dolaze ovamo ljudi iz Zagreba. Pa još i žena! I otkuda, iz planina! Uputimo se u nekakvu kao ulicu. S obje strane su kuće, ali leđima okrenute ulici. Dvorišta zatvorena visokim zidovima od kamena. Zagledamo kroz odškrinuta vrata u dvorišta. Sve čisto, uredno i obojeno živom zelenom ili crvenom bojom. S jednog prozorčića proviruju dvije izrazito lijepo znatiželjne crnokose glave nestasnih djevojaka. Zidovi kuća i ograda, kao da su obojeni nečim čudnim, nekom masom, tamnosmedom i neuglednom. Ne, to nije boja, to je debeli namaz nečega. To izgleda poput nekakvih okruglasto raspljoštenih počača nalijepljenih jedna do druge po čitavoj površini zida. Šta je to, pitam se, kad će jedanput Dubravka: »Znaš, šta je to?« Nastojim odgjetnuti. »Ne.« »Ne sjećaš li se iz Karla Maya? Kravljia balega!« Istina! Zašto se to radi, pitamo prolaznika. Za gorivo, veli. Videće, mi tu nemamo nigdje ni drveta. Drvo je skupo kad ga dopremamo iz Lešnice. Vidim da je skupo, pomislili, zato i nema tragova preko one gorske kose.

Naša »ulica« najednom prestaje. Čor-sokak. Čopor djece prati nas u stopu. Natrag morate, dalje se ne može. Upadamo u drugi sokak. To su samo prolazi do pojedinih grupica kuća. Ulica je svega jedna — koja kruži oko mje-

sta. Najedanput se nađosmo kraj žute zgrade što sam je odozgora proklinjao zbog neukusna izgleda. Sad je to neugledna prizemna zgrada, jedina što bi mogla zaslužiti to ime, a i sama odrpana i — nadasve ružna. Škola, dakle. A ono malo dalje, ono što mi se odozgora pričinjalo kao velebni spomenik, to je sad vatrogasnii toranj, sklepan od daske, visok desetak metara. Tužno i sumorno mjesto, možda za svoje stanovnike normalno.

Začudilo me da svi govore nama dobro razumljivim jezikom koji nije ni makedonski ni srpski. Crkve nema, a sudeći po dvije džamije, očito su svi stanovnici muslimani. Muslimani, pak, u ovim krajevima jesu Albanci. Nismo mi Albanci, veli prolaznik. Mi smo Goranci. A kojoj narodnosti pripadate i kojim jezikom zapravo govorite? Govorimo srpski, veli, iako smo muslimani. Ne znamo ni sami što smo, produži. Kažu da smo Srbi i da su naši preci nekad za Turaka prešli na tursku vjeru. Sad nismo ni tamo ni ovamo. Njihovo etničko obilježje je, dakle, Goranci, i to je dosta.

Za pol sata obišli smo svaku kuću i u gostonici popili kavu. Napuštamo Brod, najveću od svih senzacija. Zasipamo vozača pitanjima, dok džip nemilosrdno trese po gruboj cesti. Inteligentno odgovara na sva pitanja. Život im je težak. Nitko se za njih ne brine, nigrde nikakve industrije ni zarade. Ovaj kraj broji osamnaest sela, Brod im je glavno mjesto. Sve je sirotinja, sve bježi u pečalbu. Najviše se bave slastičarskim zanatom, u Hrvatskoj da ih ima najviše. Mnogi su se i obogatili, ali

se ne vraćaju u svoj kraj. Kuće se zapuštaju i ruše. On sam je takstist i održava promet sa svijetom na ovoj cesti, dugoj 24 kilometara između Broda i Dragaša. Klima je oštra, ništa ne rodi, ne podiže se nikakva industrija. Evo, kakva nam je ova jedina cesta, veli. Cesta uska, brdska, usječena u stijene iznad dubokih provalja, zapuštena, građena nekad za kolsku zapregu. Kako zimi, odsječeni ste jamačeno od svijeta? Idemo mi, veli, u Dragaš i po zimi, po snijegu i ledu. Ovdje nema ni liječnika ni ambulante. Žena na porodaju, moram je voziti u bolnicu u Dragaš. Pa zar po ovom putu? Prođe se, veli, iako teško. Navikli smo na svašta. Koliko će mi zaračunati za ovu vožnju, bog zna, razmišljam. Ako će mjeriti zagrebačkom mjerom, hoćemo li imati dosta novaca? Kad smo stigli u Dragaš, račun je bio — dvadeset dinara.

Zbogom Brod i Goranci! Evo nas u općinskom središtu. Velik dučan, oko državne zgrade. Administrativno i opskrbno središte, na asfaltnom putu za Albaniju, ispod samog Koritnika. Još smo uvijek na visini, jer nema nikakvih polja, ali makar ima drveća.

Kad imamo autobus za Prizren? U četrnaest sati.

Sunce prži, prašina davi. Zavlačimo se u mršavu hladovinu, na smrt umorni, ali ipak sretni što smo se izvukli iz onog Broda.

Konačno, stiže autobus. Zasluzeni odmor — na usijanim sjedalima. Ako bogda, naspravat ćemo se u Prizrenu.

Opraštamo se s nepreglednim obroncima Šare. Sad vidimo kolik je bio naš put. Ali ne žalimo. Inače nikada ne bismo doživjeli Brod.

In memoriam

STJEPAN PILJEK (1912-1975)

Koncem travnja ostavio nas je zauvijek jedan od najpoznatijih zagrebačkih planinara i planinarskih aktivista, Stjepan Pilješ. Rodio se i umro u Zagrebu; po zanismanju je bio službenik trgovачke struke, posljednjih godina umirovljen. Na mnogobrojnim funkcijama koje je obavljao, upoznale su ga na tisuće zagrebačkih planinara kao vrlo susretljivog, stalzenog i požrtvovnog druga. Bio je član PD »Runolist« od 1929, član HPD od 1936, osnivač njegove Omladinske sekcijs i polaznik alpinističke škole 1938. godine. Poslje rata najprije je 1946. bio tajnik Planinarske sekcijs FD »Lokomotiva«, a 1948 je osnivač PDZ. U tom je društvu bio propagandist, prečelnik markacijske sekcijs, a 1949-1954, tajnik društva. U PSH bio je 1951. tajnik Komisije za objekte. Od 1964. član je PDZ, a od 1970. PD »Ljupac«, kojem je bio i tajnik. Išticao se na mnogim dobrovoljnim radovima oko obnove i izgradnje domova, kao dobar skijaš, fotograf, spasavalac i obilaznik transverzala. U znak priznanja PSH mu je 1962. dodijelio zlatni znak priznanja, a 1970. PSJ također zlatni znak. Z. P.

SVETOZAR RAĐENOVIĆ (1911-1974)

Prošle je godine umro riječki planinar Svetozar Rađenović Santo, poznat kao mnogostrani i požrtvovan aktivist, a osobito kao pasionirani markacist. Rodio se i umro u Rijeci a po zanismanju bio je poslovoda, posljednjih godina umirovljen. Od

1945. do svoje smrti markirao je oko 1500 km staza, o čemu je vodio točnu evidenciju. Osim toga bavio se speleologijom, alpinizmom, skijanjem i spasavanjem. Spomenimo da je 20 puta bio dobrovoljni davalac krvi. Godine 1925. postao je član rječke organizacije »Unione operaia escursionisti italiane«, 1927. planinarskog društva »Corsia«, 1945. skijaško-planinarske sekcijs FD »Jedinstvo«, 1946. je u istoj sekcijs u FD »Primorje«, a od 1948. do smrti član je PD »Platak«. Bio je član upravnog odbora, AO-a, pohoda na Kilimandžaro (1958) i predsjednik Marmadijske sekcijs. U OPS Rijeka bio je predsjednik Komisije za markacije i transverzale. Rječka transverzala dobrim je dijelom njegova zasluga. Godine 1962. dodijelili su mu zlatni znak priznanja PSH i PSJ, a SFKH odlikovala ga je zlatnom plaketom. Z. P.

DR ZLATKO PREBEG (1890-1975)

Dana 1. svibnja umro je u Zagrebu odvjetnik dr Zlatko Prebeg, predratnoj generaciji dobro poznat kao istaknuta ličnost u hrvatskom planinarskom životu i kao jedna od vodećih ličnosti u HPD punih 15 godina. Bio je tajnik (1921-1923 i 1925-1931) i predsjednik (1933-1936) HPD, a 21. svibnja 1937. izabran je i za počasnog člana što je bila rijetka počast. Brojni dokumenti u arhivu HPD, koji se čuva u Planinarskom muzeju, kao i njegovih članici i izvještaji objavljeni u »Hrvatskom planinaru« dokazuju da je na njegovo opsežno, uporno i dugotrajno djelovanje prebrzo pao veo zaborava. Z. P.

Usponi na Mosor

BOJAN TOLLAZZI
SPLIT

Oj Mosore, planino kamena i vita,
posjećivahu te planinari Splita...

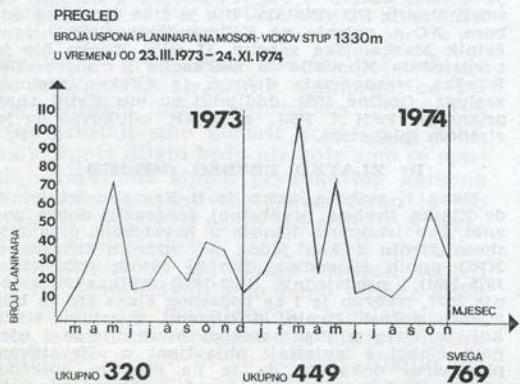
Anica Deanković

Bila je subota, 2. studenoga 1974. godine. Oblačan dan. S bratom Mitjom trebali smo na Mosoru izvršiti tri zadatka. Jedan od njih je glasio: donijeti na vrh Mosora, Vickov stup, novu upisnu knjigu, a dosadašnju ponjeti u Split. Budući da je stara upisna knjiga bila skoro do kraja ispunjena potpisima planinara, a dolazio Dan republike kad veći broj planinara pohrli u vrleti Mosora, trebalo je staroj upisnoj knjizi dati zaslужenu smjenu. Tu smjenu smo upravo izvršili.

Mitja piše prve retke u novu, a ja s osjećajem poštovanja prelistavam staru knjigu. Iako sam to uvijek činio, kad god bih se uspeo do Vickova stupa, ovoga puta je to bilo s nekim drugim osjećajem. U mojim rukama nije bila samo upisna knjiga, već i vrijedan dokument. Dvadeset mjeseci služila je planinarskoj stvari. U samoći, u olujnim noćima, u jutrima kada su sunčeve zrake obasjale snijegom pokriveni Mosor. U danima ljetnih žega, kada je vrućina isušila do posljednje kapi ljubičasti tuš na jastučiću uz pečat Vickova stupa. U predivnim trenucima zalaza sunca u jesen, kada se Jadran i čitavo nebo na zapadu crvene kao užareno željezo, a na horizontu se jasno ocrтava obris Gran Sassa d'Italia. U svakakvim rukama je bila. Većina od njih je lijepo pisala. Ponekad je šarala i udarala mnoštvo nepotrebnih pečata Vickova stupa. Ipak, knjiga je tu!

Prelistavajući i čitajući pojedine stranice, sine mi ideja, da pokušam načiniti neki pregled svega što u knjizi piše. Analizirajući možda ću doći do nekih zaključaka.

U upisnoj knjizi sa vrha Mosora na prvoj stranici piše:

»Ova knjiga namijenjena je prvenstveno tebi planinaru. Upiši u nju svoje ime i prezime, svoj put odakle si došao i kojim putem imаш namjeru da se vratиш u dolinu, svojoj obitelji i prijateljima. Zlu ne trebalo, lakše će te naći planinari koji će pohitati u ove vrelti da te potraže i pruže pomoć, ako bi te zadesila nevolja, te se ne bi uspio na vrijeme vratiti u svoj dom. Posjetilac u nju može upisati svoje dojmove i meteorološke prilike na vrhu Mosora u vrijeme svoje posjete. Zbog svega toga planinari i svi koji ste se uspeli na vrh Mosora, kulturno se odnosite prema ovoj upisnoj knjizi, jer je ona vaša. Hvala! PK Split, PD Mosor«

Ne znam koliko ih je pročitalo ovaj uvod. Prvi posjetioci vrha vjerojatno svi odreda. Oni su dali »ton« odnosa prema knjizi. Ostali, ne čitajući uvod, poveli su se za prvima. Kako bilo da bilo, činjenica je da je knjiga tu. Ni jedna stranica nije iz nje otkinuta. To je dovoljan dokaz visoke kulture posjetilaca planinara. Ona je danas pisano svjedočanstvo onih, koji su se uspeli na vrh Mosora. Svjedočanstvo ljubavi prema Mosoru, mjerilo planinarske etike.

Prelistavajući knjigu možemo zaključiti, da je u potpunosti poslužila svojoj namjeni. Punja je dragocjenih podataka. Za 20 mjeseci uspelo se na vrh Mosora 769 planinara. Uspijeli su se u svako godišnje doba. Ni jedan mjesec nije prošao bez posjeta. Podatak vrijedan da se iskoristi za propagandu: po toj planini može se planinariti u svako godišnje doba. Evo kakvu su meteorološku situaciju imali planinari u vrijeme svojih uspona:

- sunčanih dana 59
- oblačnih dana 20
- magla je bila 11 puta
- kiša 6 puta
- snijeg 7 puta (jedan puta sa neverom)
- bura 5 puta (2 puta orkanska)
- jugo 19 puta (2 puta orkansko).

Pored planinara iz Splita, na vrh Mosora uspeli su se i planinari iz Zagreba. Ljubljane, Zadra, Osijeka, Beograda (50) i Rijeke; bilo je među njima Nijemaca, Holanda, Francuza, Engleza, Amerikanaca, Austrijanaca i Arapa.

Mosor je time izašao iz okvira lokalne planine koju posjećuju samo splitski planinari. Podatak je toliko značajniji jer ove godine PD »Mosor« slavi 50-godišnjicu svoga rada.

Eto, danas imamo vrijedne podatke o usponima na Mosor koji mogu planinarskim društvima u Splitu vrlo dobro koristiti. Treba samo nastaviti započeto!

Ne tuguj pustinjo kamena!

ANTE RUKAVINA
GOSPIĆ

S one strane Celavca (1207 m), na njegovim sunčanim padinama, jesen je već zanjihala maglena krila i nad kamenim uvalama i rijetkim krumpirištima nadvladala ljeto, iako još nije kalendarski nastupila. Spustila se nad osušene i nepopasene vrhove trave, već do dirnute prvim mrazom i samo u crvenoj boji šumskih plodova zaustavio se trag prošlog ljeta. I donijela onu tišinu što ovdje znači smirivanje, prginjanje tlu i polagano umiranje. Samo još za podneva sunce izazove cvrčke na kratko zrikanje, a u predvečerja, iz oblaka razbacanih nad dugačkom planinom, ono pozlaćuje vrh do vrha stvarajući od planine vijenac gorećih buktinja. I planina tako blješti još dugo iza sunca što se utopilo u obzoru, a iz mraka nadošlog s dolina izvire plameni obris planine smanjujući se odozdo prema visu i pretvarajući se u sjajne točke sada već sljubljene sa zvjezdanim nebom.

A u maglovita jesenska jutra sve je drukčije. Promatrana s visova magla se nadvija nad Ličko i Krbavsko polje i još dalje i prekrije ih posvema. Kao da kulja iz nebrojenih otvora na dnu tog maglenog mora, zgušnula se stvarajući valove i virove što jedan drugoga natkriljuju i otplavljaju. Naizgled se čini kao da stoje na miru, a onda opet ti valovi se miču i vraćaju u svoj stari položaj, zastaju i opet počinju ples dodirujući rub planine i odbijajući se od njega. A negdje tamо po sredini tog mora uzburkano je više nego inače to bijelosivo prostranstvo, upravo nad Ličkim sredogorjem. Strujanje zraka s tog nižeg planinskog lanca izdiže magla i čini se kao da je golemi, jaki orač odvalio svoju najveću brazdu koja se stalno obrće iznad nevidljivih vrhova. Najednom, u danu koji ne će iznevjeriti očekivanja, kao da je potjerana iz dubine, magla počinje lizati obronke, provlači se kroz planinske dolove, rastavlja se i raspada otkrivajući s časa na

čas sve veća prostranstva i nestaje iznenada, baš kao magla, pretvarajući se u nekoliko bijelih oblaka. Eto — takva je planina u ranu lijepu jesen.

Jednog takvog jutra cilj nam je bio Prezid (778 m), najjužniji velebitski prijevoj i predjeli do Malog Halana. On spaja Gračac i Obrovac 25 kilometara dugom cestom, a od Zagreba je udaljen oko 220 km. Moglo se u Duboke Jasle, središnji dio, a i najprostraniji između Prezida i Malog Halana, stići i stariom stazom između Celavca i Četinarice (1180 m), zatim putom koji vodi na Celavac (Čelevac, Čeljevac) i još prije Prezida skreće desno, no mi smo odmah iza tunela na Prezidu krenuli desno jednom od mnogih staza što s istočne strane prilaze Dubokim Jaslama. Po lijevom rubu bukove šume napredovali smo između stijena i od dočića do dočića sve do Korita, doline na ulazu u Duboke Jasle. Tu je na krumpirištu stara Dalmatinika pobirala posljednje krumpire čudeći se našem iznenadnom dolasku iz ostataka magle. Na zapadnoj strani doline njezin je stan u kojem ostaje i po šest mjeseci, sve do studenoga, a ako ih vrijeme dobro služi vraćaju se već u travnju i zato su u povoljnijem položaju nego stočari viših velebitskih predjela. Stočarima ovih predjela pravi dom je u selima Muškovci i Bilišane nedaleko Obrovca, donekle su se i modernizirali, jer poznaju dobro kretanje autobusnih linija preko Prezida.

Iznad nas na desnoj strani, prema Lici, ustrmio se Celavac i njegova crvenobijela antena i tako će nas pratiti za sve vrijeme puta, no zato je i izabran za telekomunikacijski objekt. Malo dalje na ulazu u Duboke Jasle susrećemo stočara Pavla Badžu. Nakon kratka razgovora rastajemo se i on nas ispraća raskriljeni rukom i riječima? »Mili Bože, al' ste dokoni«. Sad su pred nama Duboke Jasle. To je niz dolina s malo šumaraka, a u svakoj dolini poneki stan dalmatinskih sto-

• **Oobilježen grob Ilike Smiljanića**. Legendarni uskok i harambaša Ilija Smiljančić poginuo je u borbi s Turcima na polju Vučjak s pod Tremzine (1187), u jugoistočnom Velebitu 5. rujna 1184 godine. Tu je i pokopan, a da je to istina potvrđuju mnogi istovjetni izvori. Pred ravno 50 godina Ivan Gojtan, predsjednik podružnice HPD »Visočaca« iz Gospicā saznao je za njegov grob i otkopao kosti da ih posađe nekom muzeju. Još onda su se najstariji stanovnici zaselaka Toja-

giči na Vučjaku sječali da je na grobu bio križ, i dobro su znali da je to Smiljančićev grob; u blizini je velik bunar zvan Smiljančićev. O svom nalazu Gojtan je izvjestio HPD brzojavno 23. listopada 1925 (vidi Hrvatski planinar 1925, 9, 166). Od svih Tojagića sada tu boravi jedino šezdesetogodišnja Milka Tojagić (u Tojagićima su još dvije kuće naseđenih Dalmatinaca prezimenom Šimunja iz Krivodola od Krupe), koja je bila i očeviđac iskapanja kostiju. Gojtan je kosti odnio u

Gospicā i dalja sudbina im se ne zna. Da se ne zaboravi grob tog narodnog junaka planinari PD »Visočaca« iz Gospicā obilježili su ga 12. travnja 1975. godine. Grob se nalazi na zapadnom podnožju Tremzine. Krećući od Smiljančića bunara kolnim putom prema Vučjaku oko 150 metara, treba skrenuti desno oko 50 metara i kod većeg kamena je grob. Na ravnom proplanku obrasлом rijetkim grmovima borovice pod kamenim pločama pokopan je prije 321 godinu legendarni jučak. (Ante Rukavina)

čara što koriste ove najizdašnje velebitske pašnjake. Izdaleka se vide staze koje presijecaju udoline smještene između ličkog i dalmatinskog planinskog grebena. Uz ovdašnje stanove stočari imaju i malu parcelu zasadenog povrća, a i nešto voća. Svi ovi predjeli nekada su bili lički pašnjaci i vlasništvo seljaka iz Ličkog Cerja, Ričica i Gudure. Poslije prošlog rata Ličani su napustili ove pašnjake i rasprodali ih Dalmatinima, zbog onog neznatnog poreza koji im je onemogućavao dobivanje dječjeg dodatka i ostalih beneficija, a s tom rasprodajom kao da su rasprodani i mnogi zaseoci ličkih sasiski spod ovog dijela Velebita. Danas Dalmatinci žale taj svoj postupak, jer oni koji su se okrenuli turizmu brže su uznapredovali i lakše im je. Međutim ovi su iskoristili priliku da se dočepaju pašnjaka za koje su se stotinama godina sporili s Ličanima, otimali za svaki grm, a sud u Gračcu dijelio im pravdu, koja je uvijek za nekoga bila krvida.

U prvoj dolini stan je Zdravka Simića, pozdravljam se s njim preko plota njegova povrtnjaka.

— A kako si mogao izići pred ljudе neobrijan», prekorava ga njegova majka.

— Ima li vukova, pitamo u šali.

— A kakva bi to planina bila bez vuka i janjeti, odgovara spremno Zdravko. Raspituju se za put do jame Mamet i saznajemo da on nikada nije bio kod nje, ali je čuo za nju. Upozorava nas na zmije koje se u jesen penju na drveće. One na drenu, šipku i trnu čekaju ptice što dolaze po šumske plodove, omotaju se oko ograna ili se čine kao suhe grane. On se ne sjeća da je tko nastradao, ali ipak...

U doline u dolinu prelazimo Duboke Jasle po njihovu lijevom rubu krećući se prema Razvršju. Ugodno je kao šetnja. Stada ovaca i lavez pasa dočekuju nas iz svake doline, a negdje i dječja vika, i to onih najmladih kojima škola nije obveza, pa mogu boraviti u planini. I svadje upitni pogledi: zašto li idu ovamo kad ne moraju, jer ovamo planinari rijetko zalaze, valjda iz straha pred nepoznatim predjelima. Ne odlazimo do kraja Dubokih Jasala, niti u Male Jasle na njihovu kraju, već skrećemo lijevo užbrdo preko Razvršja kroz lijepo bukovlje, a prije nego li smo dosegli Golo brdo (957 m). Između kukova Vilenskog vrha (1058 m) i po pravoj primorskoj goleti spuštamo se u dolinu zvanu Dragu. Ona je poznata po svom nižem istočnom dijelu u kojem je golema jama Mamet, zvana i Propast i Strmoglavnica za koju je dr Radivoj Simonović mislio da je duboka i 700 metara. Tek godine 1968. utvrđena je prava dubina od oko 200 metara, a otvor je skoro okrugao i najduži promjer iznosi 55 m. Kameni grotlo zijeva zacrnjeno, a stravično je pomisliti da smo nad njenom šupljinom, jer se jama zvonolikovo širi prema dolje. Ovdašnji stanovnici ne prilaze joj blizu, a i ne sjećaju se da je tko pao u nju.

Dovle smo stigli za četiri sata lagana hoda, a po prilici isto toliko bit će i do Tulovih

greda. Iz Drage se skoro neprimjetno prelazi u kraško polje Prosenjak. S desne strane iza nas su grebeni i šupljine Vilenskog vrha, a neposredno oko Drage kukovi Gakov, Duman i Ražovac započinju niz kamenih ljeputa koje se prostiru sve do Tulovih greda. Sada je pred nama dolina Prosenjak, duga oko 500 metara i upola uža, ravna kao dobro njegovano igralište, koje divnom zelenom travom potpuno odudara od okoline. Sa svih strana spleli su ga kukovi kakove samo kras može pružiti, kao stvoreni za snimanje što je već davno pred 50 godina učinio dr Radivoj Simonović. Nehotična misao pita: odakle samo ovakav ravan prostor, pravo polje usred tolikih kamenih oblika, obeliska svih vrsta, tornjeva, tornjića, čučavaca i obliča zaobljenih vjetrovima i nazubljenih gromovima. Kakovo divno mjesto ispod kamenih visina. Možda je i bolje da je ovdje manje objekata, mir i ljeputa ostati će duže sačuvani. Jer već se s južne strane uočava prašina nad Obrovcom i okolinom od kopova boksita.

Opet mali prijevoj i silaz u dolinu Puči ili Krž. Manja je od Prosenjaka, ali isto tako lijepa. Nastanjena je kao i sve ove doline, a vode ima samo u kamenicama. I nju okružuje divno stijenje, čini se kao da je svaka dolina izabrala svoju vrst kamenih oblika i razastrla ih po svom rubu.

A ono što je nad sjevernom stranom slijedećeg polja Čaber, to se nigdje ne može vidjeti. Golemi kameni toranj sastavljen od tisuću manjih diže se u vis kao golemi oltar, kao gotska katedrala. Svaki od tornjića čudesno je lijep, izrezbaren rukom nepoznata vještaka, a svi skupa suzuju se i smanjuju s obje strane da na samom vrhu ostane jedan jedini. I taj cijeli toranj sa svojom okolicom pravo je carstvo najčudesnije oblikovanog krša, to je prava velebitska gotika. Na zapadnom rubu polja, na novom prijevoju legli smo među kamenje odmarajući se. Nad nama čisto, plavo nebo. A svaki od nas ima u vidokrugu detalja, uvijek se otkriva nešto novo što iznova prikiva oči na stijene, što nas zauštavlja i ne da naprijed. I zove da se opet navratimo.

Dalje slijedi polje Lada sa dva uzdignuta desetmetarska kamena stupa zvana Ladovi (Hladovi) pod kojima su se nekada isto kao i danas odmarale ovce. Sa slijedećeg prijevoja držimo se više desnih padina i uzimamo pravac ravnog na Tulove grede. Orientacija je laka, svuda je golet posuta rijetkim grmljem, a pravu raskoš Tulovih greda, taj čudesni završetak ovog kamenog niza, sakriva njihova istočna gromada. Uskoro smo pod njom, dosta visoko nad Dolcem pod Tulom i kod velike kamenice i kante uz nju. Penjemo se dalje po kamenitoj istočnoj padini obilazeći s desna najviše vrhove i već smo među njima. Šumovi noći već uznemiruju mir predvečerja i kukova što polako tonu u mrak.

Sami smo na mračnoj i pustoj cesti i treba nam još jedan sat do lugarnice na Malom Halanu. S ceste, sada u mrkloj noći, promatrano iza nas strmoglave Tulove grede i

kamenu pustinju sve do Čelavca nad kojom tuguje osamljen krik sove i lebdi svjetlo s Čelavčeva tornja, a iznad svega rasute zvijezde od kojih je jedna najsjajnija, možda naša planinarska, možda, tko zna čija...

Lugarnica na Malom Halanu prokišnjava, propada. Nestale su iz nje stvari iz planinarske sobe. Nekada je uz lugarnicu bila žandarmerijska stanica, trgovina i gostonica, a u lugarnici putnička soba za planinare i prolaznike, jer je tu bilo važno odmorište za vrijeme kirijašenja između Lovinca i Obrovca. Osamdesetih godina prošlog stoljeća tu je boravio kod svog brata Laze zaboravljeni lički kulturni radnik Jovo Omčikus. Po zanimanju trgovac u Donjem Lapcu, nikako nije mogao uskladiti svoje prozaično zanimanje i znanstveni interes za starine. Skupio je vrijednu numizmatičnu zbirku za koju se je znalo u znanstvenom svijetu. Kada su lopovi godine 1888. poharali Lazinu kuću — on je bio halanski poštari — odnijeli su i Jovinu zbirku, koja je 9 godina kasnije pronađena u bližini Kruševa, gdje je bila zakopana. Jovo Omčikus bavio se iskapanjem starina i skupljao ih, a naročito je vrijedan njegov album crteža starih ličkih gradina, koje su već onda ubrzano nestajale. Imao je bogatu knjižnicu, u njoj čak i Belostenčev *Gazophylacium*. O njemu su pisali ili s njim prijateljevali Julius Fras, profesor bečkog sveučilišta arheolog Patsch, Kukuljević, Evans, prof. Kubiček, Lavoslav Vukelić, Večeslav Heneberg i Đuro Szabo. Bario se pčelarstvom i vrtlarstvom, te časno vršio dužnost narodnog zastupnika u Hrvatskom saboru. Umro u dubokoj starosti (1801—1882) i pokopan u obiteljskoj grobnici na onoj velikoj livadi pred lugarnicom. Grobnice, ni borova nad njom ne-ma više, pa neka nas ovih par redaka podsjeti na njega.

Spavanje u propaloj lugarnici, na slami, nije nas zbumilo. Tako je moralto biti, kad jedina ovdašnja obitelj Rončević, koja živi odmah s druge strane prijevoja udaljena ni petsto metara nije pokazala ni malo volje da nas pusti na sijeno. Ujutro smo krenuli kolnim putom iza lugarnice na istok, tako zvanim Macolinim putem, dugim oko kilometar, a s njegova kraja spustili se stazom kroz šumu za desetak minuta do Crvenih potoka na maloj zelenoj livadi. Ispod crvena laporu izviru tri izvora od kojih je jedan obzidan i s kordinatom za napajanje stoke. Koriste ga dalmatinski stočari, koji ovdje nadomak Sv. Roku napasaju svoja mala stada. Do Crvenih potoka može se doći i dobrom cestom. Idući od Sv. Roka na Mali Halan treba otprilike na desetom kilometru, kod okuke zvane Vršci ili Trešnja, skrenuti lijevo i ubrzo se naći na Crvenim potocima. Nedavno je cesta produžena sve do Mile Vode i opkoljava je s juga i istoka dolazeći sve do stalno nastanjene kuće Lazice Prše zvanog Lazica Mali. Ta je kuća prije bila vlasništvo obitelji Čuljat (to kažu i karte), ali su se oni iselili i prodali svoje posjede.

Mila Voda je divna dolinica okrugla oblike,

promjera oko 300 metara, na nadmorskoj visini 751 m. Na njoj veći dio godine boravi Luka Pršo iz okolice Obrovca. Boravak stočara ovdje je dulji nego na višim velebitskim predjelima, jer zima je iznenadujuće kratka; iako su u planini, kažu da već u travnju nema snijega. Tu se već osjeća utjecaj toplih mediteranskih strujanja. U dolini su tri jezera promjera oko dvadesetak metara, dva su djelomično umjetno stvorena uzidanim pregradama koje okružuju nepresušne izvore na rubu livade. Između oranica i livada su obvezne ograde od drvenih kolaca što dijele vlasnike parcela. Nije ni čudo zašto se ova umiljala dolina tako lijepo zove, ta uvijek je opskrbljena vodom i dobrom pašom što je stočarima najvažnije. A ovdašnji stočari uzgajaju i piliće i pure i češće su u kontaktu s okolnim selima.

Svake jeseni — polovicom rujna ovdje je već jesen — od davnine, to jest od onih godina otkad Dalmatinци i Ličani ne ratuju tako ljuto oko pašnjaka i kad se uzrade poslovi oko sijena i žita, sastaju se oni na Miloj Vodi i nadmeću u bučanju za pečeno janje i pića koliko se može popiti. Nekad se pilo dalmatinsko crno vino, runješ, a sada prevladava pivo, pa je zato možda manje pjesme i manje ratovanja. I ove 1974. jeseni bilo je tako. Naoko se nije znalo tko pripada kojoj momčadi, jer ličke crvenke rese i jedne i druge, naročito starije. I bučaju se do iza podneva, dok ne bude janje pečeno, a i poslije do razlaza u popasna doba. Iz udaljenosti od 20–30 metara valjavu se buče prema bulinu ili se »puca« s obvezna tri koraka zaleta. I pogada se dobro. A kada treba posljednju buću ubačiti između već ispučanih i kad nema drugog načina da se postigne uspjeh, onda se buća izbacuje snažnim zamahom dvadesetak metara visoko u vis da padne tamo gdje je potrebno i ustavi se na mekanu tlu. Izmjenjuju se tako momčadi od po dva igrača i na koncu se utvrdi tko plaća janje. Postariji stočari promatraju nadmetanje izbliza i usput ljudi kaju o prošlom ljetu i ljetini i o izgledima za što prolazniju zimu uspoređuju svoja brojna ikstvra. Predvečer se razilaze u svoje stanove, Petar Pršo u Duplje, drugi na Torine, Žuljinu, Rončevići na Mali Halan, Nekići na Podprag, a Ličani preko Gudure u Štikadu ili preko livade Klarinke u Ličko Cerje, Ričice i Sv. Rok. Zanimljiva je ta Klarinka. Nešto je niže prema Lici, a i do nje vodi cesta, ogrank one što dolazi na Milu Vodu. Bila je tu i stara cesta dovedena izvorno iz Like, kojom se izvozilo sijeno i drva, no nje je nestalo. Sada je tu mir. Svetlo brdo sa zapada stražari nad cijelim krajem, sivo i namrgđeno okrenulo leđa suncu, nit romoni, nit govori, samo tugu tuguje i samuje nad samotnim dolovima.

Desetak minuta od Mile Vode na istok su Čuljati, kako kaže karta, ali tamo je već dugo nastanjen Lazica Mali. Tu je s njim njegova druga obitelj, jer jednu već ima u okolici Obrovca i s tom prvom ženom čopor djece, a isto toliko ih je i ovdje. Tako ih taj sredovječni

Dalmatinac ima do dvadesetak. Što će jadan, za dugih zimskih dana kad snježina zatrpava sve do krova, nema drugih poslova osim jednoga, a i djecu mu neće vlak pogaziti, pa se brojno stanje njegove obitelji stalno povećava, korigirajući inače slabi lički natalitet posljednjih godina. Ima on nešto mirovine, oko 500 dinara, i oni je nazivaju »kadrovaska«, vjerojatno je to općinska pomoć, a inače mnogi drugi boračku ili radnu mirovinu, a poneko i obadvije.

Lazica se bavi izradom drva. Dode lugar i otkaže stabla za sjeću. Sve drugo je Lazićina briga. Stabla poruši motorkom, izvuče do ceste, rascijepa, kamioni ih odvoze i zarada je tu. Ali nikad se ne može utvrditi ni približno kolika je.

— Kapne li nešto od tih drva? — pitamo.
— Ponešto.
— Otprilike koliko?
— Kako kada.
— Pa, zaradi li se?
— Nekad više, nekad manje.
— A koliko je to »nekad više?« — nedamo se mi.
— A, eto, koliko dobijem.
— Dobro, a koliko onda dobijete?
— E, a, sabere se nešto ...

I tako bi mogli do sutra, bez kraja i konca, jer goršatima je stalni oprez u krv, a i ne znaju oni nas i tko zna kud bi pravi odgovor mogli dospjeti, i onda eto ti na vrat i lugara i šumara i općinara i stotinu drugih neprilika. Nisu danas više ona stara vremena kad je lugar u jesen obvezno dobivao pršut ili ovcu, a kad bi dolazio u njihove kuće pozdravljaо je: Bog daj, snajo, de-de skini tavu, da objesim pušku. A kad bi se tava skinula, onda nema gdje nego na vratu da u njoj zavrliji pregršt jaja i komad kakve mesne prismeke. A za uzvrat prave i nebotične bukve i smreke pretvarale su se u neznačna stabalca ili ležiku i lom, a puno drugih po tim evidencijama nije ni izraslo. Međutim danas su druga vremena, to se više tako ne radi i izmiru ti naivni seljački običaji.

Ali je i danas kod Lazićine kuće ljuljačka posebne vrste, na onoj istoj bukvi na kojoj se ljuljalo sigurno desetak ili više naraštaja. Kako je bukva promjera oko dva metra, pamti i turska vremena, a možda i predturska. Svojom krošnjom zahvatila je prostor za dobro gumno i još više, a ogranci, oni najbliži zemlji, izgledaju kao stoljetna stabla što rastu vodoravno na sve strane. Na jedan od tih ogranaka obješena je ljuljačka. To je drugo drvo u obliku naopakog slova J. Ljuljačka se popnu i ljuljanje može početi. Na tu rijetku zabavu dolazila su djeca i mlađi nedjeljom i svećima i dolazit će dok ih je god ovdje po bližim i daljim pašnjacima. Samo će poneko izostati i navratiti opet za godinu ili dvije, a katkada i za pola vijeka da vidi stoji li još stara bukva, da li još uvijek ista tišina caruje nad golim brdima i da li još uvijek jednako vjetar treperi nad kamenim kukovima. Možda će i oni, koji dolaze stalno, zažaliti što su svoj životni pravac okrenuli ovamo po

stazama otaca, ali drugih pravaca u poslijeratna vremena malo je i bilo.

Istočno odavde počinje golet. U daljini preko goleti je Celavac, a malo desno i bliže je Golić (894 m). Pred Čelavcem lijevo je Ćetinarica, kojoj je lička padina obrasla crnogoricom i zato je Ličani zovu Jelica. Svuda oko pustinja, goli škruti pašnjaci nastavljaju se s briješa na briješ i šire na sve strane. Samo nekadašnji kolni put vodi ravno naprijed prema Čelavcu i, kažu, da će se cesta od Lazića spojiti s onom što vodi na Čelavac. Tragovi kolnih putova vide se na sve strane. Obilaze oko svake dolinice, jer sve one su se orale, a neke i danas. Stizala su ovamo seljačka kola iz Gudure u prošlom stoljeću, u ovom više nisu imala po što dolaziti. Hodamo skoro jedan sat i svatko misli svoju misao. To nas uljulja i ne mislimo na prošlost, samo na naše korake što obilaze kamenje po putu, na rijetku popašenu travu i prašinu što je dižemo hodom. I najednom pustinja ova kamenja postade nam ugodna. Lako se njom kretati, na sve strane pogled slobodno luta. Na ponekom brdašcu pasu stada ovaca. I slijegja se na dušu i taj mir i ta pustinja. I prošlost ovog kraja. I tisuće vozova odveženog drveta, i stotine tisuća kapi znoja prolivenog za neke druge, nepoznate ljude kojima ovi krajevi nisu bili domovina. I ono sunce što produžava sjene po goleti i lazali iza Tulovićih greda, i ono nas ovaj čas pritišće. Najednom nas smetaju kraci ove goleti što se pruža svuda oko nas, sputavaju nas sjene iza kamenja i guši maglica što se diže iz dolova, ona se kao tuga slegla na puste daljnje, i ne može se razagnati ni danas, ni sutra ...

Ipak, ne tuguj pustinjo kamenja za Čuljatima iz davnih dana, za Guduranim, čije te drndanje kola više ne potresa, za nedoraslim Lazićnim sinovima, svi oni su ovdje, pa ma gdje bili, i ne mogu te ostaviti, jer su twoji, jer ova golet, to je njihov dom.

Na kraju goleti i na najdaljem njenom lijevom kutu stan je obitelji Baljak. Oni nas upućuju prema Guduri. Ostao je iza nas Gošić i Duboke Jasle i Vilenski vrh, ili kako ga ovde zovu Milankovski, po obitelji Milanko, koja ima stanove s one strane, ostale su sve one ljepote ljudog krša, radost susreta i tuga pustinje. Opet kroz šumu i slabo vidljivom stazom probijamo se do staroga znanca, kolonoga puta. Silazi put kroz šumu, kroz stijene i kroz sivočni lapor i neko crno kamenje slično onome na medačkoj Bukovojo glavici. A uz put su ciljevi. To je vododerinama oblikovano zgodno kamenje, nalik putokazima, koje su Gudurani postavljali uz put i koje im je pokazivalo pravac. Ubrzo smo u Guduri, selu raseljenom za vrijeme prošlog rata. Ratni vihor raznio je Ivezice i Škiće nadaleko i prolazeći između nijemih zidina otima se s usana samo jedna riječ: rat.

Ostade iza nas planina, manje poznati dio jugoistočnog Velebita, jučerašnjih desetak sati hoda i današnjih upola manje, i toliko divota kojima se nismo nadali niti mislili da ćemo ih sresti u toj kamenoj pustinji.

Likovi planinara

ENVER MEŠANOVIĆ

MEHMED SEHIĆ

Odljikovan je ordenom rada sa srebrnim vijencom. Rodeni je Sarajlija, planinar od rane mlađosti. Kao član »Bjelašnice« bio je aktivan u svim oblicima planinarske djelatnosti. Pet godina bio je domaćin na vrhu čudljive Bjelašnice, a isto toliko godina i domaćin društvenih prostorija u Sarajevu. Zbog primjernog rada i zalaganja biran je u organe gradskog i republičkog saveza. Od 1968. član je Predsjedništva PS BiH, predsjednik Komisije za transverzale i Komisije za propagandu.

Njegova je posebna osobina pohadjanje i osvajanje planinarskih transverzala. Suosnivač je transverzala »Po planinama BiH«, »Bitovnja — Pogorelica — Vranica«, »Igmanški marš« te Velika i Mala »Sutjeska«. Sada radi na jugoslavenskoj transverzali. Obilao je gotovo sve transverzale u Jugoslaviji i veće transverzale u Italiji i Austriji.

Mnogo se bavi i publicistikom. Stalan je suradnik Radio Sarajeva i časopisa »Naše planine«, organizator je velikog broj predavanja s dijapozićivima i organizira samostalne izložbe planinarske fotografije; bitno je utjecao na obrazovanje i odgoj, osobito mladih. Za stecene zasluge često je pohvaljivan, među ostalim i zlatnim znakom PSJ, PS BiH i PSH te Majskom nagradom grada Sarajeva. Sva njegova djelatnost je isključivo amaterska, što ga još više ističe kao primjernog planinara.

Prof. Tomislav Batinić

Nedavno je u prostorijama PS BiH bilo veoma svečano. Na sjednici Izvršnog odbora uručena su visoka državna odlikovanja dvojici vrijednih sarajevskih planinara za 25 godina neprekidnog i uspešnog planinarskog rada. Bili su to drugovi Enver Mešanović i Mehmed Sehić. Mešanoviću je dodijeljen orden rada sa zlatnim vijencem, odlikovanje koje dosad možda još nitko nije dobio isključivo za planinarsko djelovanje. Zadatak je planinarske organizacije da nastoji i ubuduće ovakva priznanja pribaviti svojim najzaslužnijim članovima.

Enver je jedan od prvih inicijatora poslijeratne obnove planinarstva u BiH i Sarajevu. Otada je stalno u rukovodstvu organizacije, u matičnom društvu, gradskom savezu i Savezu BiH. Osobito je radio na propagandi, omasovljenju i organizacijskom jačanju planinarske organizacije a kao organizator najvećih republičkih i saveznih akcija postigao je svojom umješnošću istaknute uspjehe. Od 1966. do 1974. član je Sekretarijata, Izvršnog odbora i Predsjedništva PS BiH i stalno na dužnosti predsjednika Komisije za akcije, sudjelovao je u organiziranju značajnih akcija, kao što su Igmanški marš, pohod na Sutjesku, orientacijska natjecanja, markiranje transverzala, obnova i izgradnja objekata i kursevi za alpiniste, vodiče i prvu pomoć.

Među usponima u inozemstvu treba istaći Grossglockner (1956. i 1970), Monte Rosu (1974), osvajanje bronzane, srebrne i zlatne značke austrijske alpske transverzale broj 1 i 2.

Nositelj je najviših priznanja PSJ i PS BiH, dobitio je Majsku nagradu i Povelju grada Sarajeva za osobite zasluge u razvoju fizičke kulture. Sav rad i uspjesi ovog izvanrednog planinara i druga plod su isključive amaterske aktivnosti.

Prof. Tomislav Batinić

Komar i Grad

Između Vlašića i Vranice

JANKO DUIĆ
TRAVNIK

Stoput sam tako, penjući se na Vlašić, zastao da predahnem kod kruške na petoj serpentini i gledao na jug uživajući u rijetkoj panorami. A tek ispred doma na Devečanima, kad je vedro poslije kiše ili kad se izade iz zimske magle, pruža se jedinstvena panorama: Vranica odmah preko puta, sa svojim vrhovima Nadkrstac i Rosin, a preko nje Prenj, Čvrsnica i Vran; Bjelašnica na jugoistoku, Raduša na jugozapadu, a na zapadu Cincar i malo dalje Troglav. Godinama sam se divio tom rijetkom vidiku i s vremenom pobliže upoznao većinu ovih planina. A zatim su me počeli privlačiti i oni niži vrhovi, tu pod nogama, između Vlašića i prve velike barijere, Vranice. Na tom prostoru u dužini od oko 30 kilometara leži nekoliko manjih planina. Nadovezuju se jedna na drugu ispre-sijecane dubokim dolinama potoka i rijeka. Rijeke i potoci, kojih je bezbroj, pripadaju na istoku slivu Lašve, a na zapadu slivu Vrbasa. Skoro sve ove planine su pod gustom šumom. Talasaju se tako da često ne znaš gdje počinje jedna, a gdje svršava druga.

Pažnju na prvom mjestu privlači Kalin¹ sa svojim šiljkom visokim 1531 m, odmah do njega je Rudina (1385 m), a malo dalje je osamljeni Hum (1446 m). Ove tri planine čine zapadni dio skupine i njihove zapadne padine spuštaju se prema širokem Skopaljskom (Bugojanskom) polju kroz koje protiče Vrbas. Sjevernu granicu, prema Lašvi, čine Komar s Kamenjašom (1510 m), šumovita i pitoma Vilenica s Kiceljom (1235 m) i Kruščićka planina s najvišim vrhom Suha Jela (1649 m). U sredini su, prema Vranici, Radovan planina s Crnim vrhom (1379 m) i, kakve li slučajnosti, jednakom visokom Oštrikom (1379 m), zatim Mačak planina s vrhovima Zvijezda (1369 m), Goletica (1559 m) i Šćit (najviši u skupini, 1780 m).

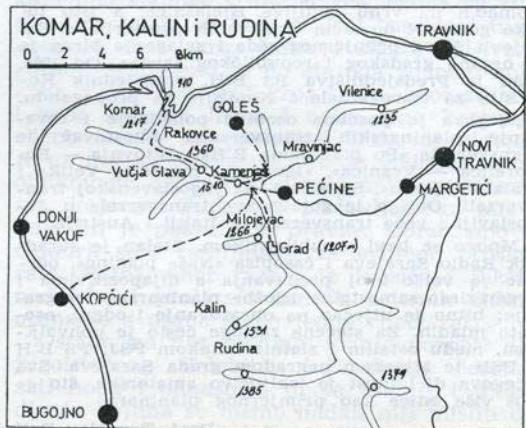
Pod nazivom Komar treba razlikovati više pojmovova. Planina Komar (1510 m), južno od puta Donji Vakuf — Travnik. Planinski prijevoj Komar (910 m) na cesti između Donjeg Vakufa i Travnika koji čini razvode između sliva Vrbasa na zapadu i sliva Bosne na istoku. Selo Komar sjeverno od spomenute ceste i sjeverozapadno od prijevoja Komar. Željeznički tunel ispod prijevoja Komar na pruzi Lašva — Jajce. Željeznička stanica Komar na zapadnom izlazu iz tunela Komar.

Planina Komar, s najvišim vrhom Kamenjašem (1510 m) diže se jugoistočno od prijevoja Komar na cesti između Donjeg Vakufa i Travnika. Sjeverno, gusto pošumljene padine, strmo se spuštaju u obliku cirka prema selu Golešu, koje se smjestilo u maloj uvali istočno od prijevoja Komar, blizu željezničke

stanice Goleš. Bilo Komara, sa svojim vrhovima Šiljkovac (1179 m), Vučja glava (1360 m) i Kamenjaš, proteže se u pravcu zapad—istok. Zapadne i južne padine s mnogim pitomim pašnjacima i naseljenim selima, blago se spuštaju prema Donjem Vakufu i Bugojnu. Na istok se bilo Komara nastavlja na Mravnjac (1394 m) i Vilenicu, tako da Komar i Vilenica s juga i Vlašić sa sjevera zatvaraju usku dolinu kojom protiče Lašva i u kojoj se smjestio Travnik.

Na Komaru nema planinarskih objekata i planinari ga rijetko posjećuju. Jedini njegovi posjetiocci su rijetki lovci, lugari i seljaci koji iskorištavaju njegove šume i livade. Prilaz vrhu Komara moguć je iz raznih pravaca. Iz sela Goleš (789 m) strmom stazom kroz šumu do kote 1222 (Velika kosa), a zatim brdom planine na zapad, preko livada i kroz šumu do na vrh (oko tri sata). Iz sela Kopčić na cesti Donji Vakuf — Bugojno na istok dolinom potoka Potočani, desne pritoke Vrbasa, kroz sela Karići, Subašići, Grgići do prostrane livade Milojevac (1250 m), a odatle blagom padinom na sjever do samoga vrha (također tri sata). Iz Novog Travnika na zapad preko sela Margetići i Pećine. Pod selo Pećine ide i cesta iz Novog Travnika, a redovna autobusna veza postoji iz Novog Travnika u Margetiće. Iz Pećina se ide na zapad na livadu Milojevac, a odatle na vrh. Iz Pećina do na vrh treba oko dva sata.

Najlakši prilaz na vrh, kojim smo i mi krenuli, ide s prijevoja Komar. Od gostionice na prijevoju odmah se uđe u nisku ljeskovu i grabovu šumu. Na sve strane žubore potoci i strmo se ruše prema Golešu gdje se ulijevaju u Lašvu. Poslije se ulazi u divnu bukovu šumu. Pošto još nije bilo izlistalo ni zatravilo,

hodali smo po debelom sloju gustoga lišća propadajući često i do iznad gležnja. Put ide na jug kroz šumu preko kote Čardak (1081), zatim istočno od Rakovce (1217 m), a odatle na istok do Šiljkovca (1179 m). S prostrane livade ispod Šiljkovca pruža se prekrasan pogled na sve strane: na zapadu dolina Vrbasa s Donjim Vakufom i Bugojnom, sasvim blizu izdižu se Kalin i Rudina, a na sjeveroistoku, s drugu stranu Lašvanske doline, leži Vlašić koji dominira cijelom područjem. Kao i s Vlašića i odavde se lijepo vide hercegovačke i zapadnobosanske planine.

Ležali smo dugo, kao gušteri, na tom proljetnom suncu, milovani toplim povjetarcem. S teškom mukom smo se pokrenuli, jer pred nama je još dalek put. Put nas vodi na istok blagim padinama kroz šumu i preko livada do vrha Vučja glava (1360 m). Pošto je bilo rano proljeće tu smo već ušli u snijeg, dok ga po livadama nije bilo. Ipak, i tamo gdje je snijeg bio pliči, izbjigalo je rano proljetno cvijeće: kaćuni, visibabe, šumarice. Tako smo, polako se penjući i cijelo vrijeme uživajući u divnom pogledu na jug i zapad, odjednom stigli na vrh. Vrh Kamenjaš je ustvari mala zarađana usred šume. Dok na sjever vidik zaklanja gusta šuma, na jug smo vidjeli naš drugi cilj toga dana. To su ruševine staroga grada zvanoga Grad ili Kaštel. Smješten je na planinskem sedlu jugoistočno od Kamenjaša. Od prijevoja Komar do vrha Kamenjaša trebalo nam je oko dva i po sata. Na jednoj čistini bez snijega smo i ručali, a zatim krenuli prema Gradu. S vrha se ide preko livade Milojevac istočno od Kaštela (1266 m) i po sedlu do Grada.

Ostatke Grada našli smo na malom uzvišenju, na visini od 1207 m. Grad ima izvanredan položaj, lako je branjiv sa svih strana. Nekoć su ovuda išli karavanski putevi iz Skopaljskog polja u Sarajevo. U nekim selima zapadno od Novog Travnika i danas postoje kuće koje su služile kao hanovi. Grad je zasigurno imao veliko značenje, naročito kao uporište s kojega je nadziran put između mora i Sarajeva. Ovih gradina ima oko Travnika nekoliko i to iz raznih historijskih perioda. Grad o kojem je riječ spada među one iz Srednjeg vijeka. Evo što o Gradu kaže Mandić²:

»Gradina Kaštel iznad Pećina leži na visini od kojih 1200 m nad morem, na prividno ravnu tlu, koje se u istinu strmenito spušta na istočnoj i na zapadnoj strani od tog sredovječnog grada. Prilaz je gradu prema tome s južne i sjeverne strane lahek, ali je znatna udaljenost od Travnika (oko 20 km), a gotovo isto toliko od Bugojna.... Sama gradina je slabo održana. Po ono nešto preostalih zidina razabire se da je bila sagrađena od škriljevca, a ponešto od vapnenca i sedre; po obliku je pak reprezentirala poseban tip sredovječnih utvrda. U opsegu ima 186 m, promjer kule 8,50 m, a opkop je širok 10—12 m. S južne strane se ulazio u grad stepenicama, kojih više nema, ali se još raspoznaju udubine, gdje su nekada bile.«

Za gradinu inače nema nikakvih historijskih podataka.

Spuštajući se s vrha Komara prema gradu, naisli smo, na jednoj livadi na Milojevcu, na seljaka koji je s mršavim konjem orao njivu. Njegova kćerkica vodila je konja. Prišli smo i pozdravili se, i pošto je on odmah sio i mi smo to učinili. Bio je iz jednog sela s bugojanske strane, ispod Kalina. Pitali smo ga o gradu i da li je što ostalo. Malo, rekao je. Ali, za utjehu, ispričao nam je priču o tome kako su Turci zauzeli grad.

U gradu su bili Kauri. Turci su uzalud pokušavali zauzeti grad i ginuli su na njegovim prialzima. Grad je bio opkoljen duže vremena, ali se Kauri nisu predavali. Tada je jedna starica dala savjet osvajačima. Rekla im je da uzmu konja devetaka (od devet godina) i da mu daju jesti samo ječma tokom tri dana, ali bez vode, zatim da ga puste i gdje on zakopa kopitom, tu je voda. Učiniše tako uporni Turci i kad konj zakopa, otkopala je na tom mjestu i nadioše tomruke (drvene cijevi za vodovod) koji su vodili od vrela ispod Kamenaša u grad. Kada su Kauri ostali bez vode otvorili su kapiju i probili se prema Bugojnu. No, Turci ih sustigoše i sasjekoše na jednom uzvišenju. Tu su ih pokopali i to mjesto prozvana Sabljari. I danas je na tom mjestu groblje s istim imenom što ide u prilog istinitosti barem jednog dijela ove priče. Što se pak tiče priče o starici i konju, zanimljivo je da sam istu priču našao u Travničkoj spomenici³, a odnosi se na grad Toričan, kod sela Varošluk, nedaleko Turbeta. Izgleda da je to jedna od onih priča, što žive u narodu i što ih narod pripisuje ljudima i mjestima, kako mu to odgovara.

Pošto smo tako malo popričali, krenemo da vidimo što je ostalo od grada. Sitna grabova šuma sakriva njegove ostatke. Tu je, na prvom mjestu, opkop dubine jedan, a širine oko dva metra koji se dobro prepoznaže sa svih strana. Na zapadnoj strani očuvan je nizak kameni zid u kome se još vide otvori što su vjerovatno služili za odvod vode. I, to je sve. Saxa loquuntur! Ali, ovo kamenje malo govori. Tužni su ponekad ti ostaci stare slave i prošlosti. A još su, čini se, tužniji kad su ovako osamljeni i zaboravljeni. Cak i nekada tako važni putevi zamrli su. Zaista, zaboravljen kraj, osim za rijetke čobane i lovce. Ipak, za Novotrvavničane i Bugojance ovo je lijepo mjesto za jednodnevni izlet, s lijepim pogledom na sjevernovrasku i lašvansku dolinu i istodobno na dva grada — Bugojno i Novi Travnik.

Počeli smo misliti na povratak: Bugojno ili Novi Travnik? Odlučili smo se za Novi Travnik, jer nam je odanle lakše kući. Vrativši se

¹ Za Kalin i Rudinu vidi NP 3-4, 1964.

² Mihovil Mandić: Vezirska grad Travnik, Matica Hrvatska, Zagreb 1931.

³ Kamil Zabeo: Travnička spomenica, Naklada Akademije »Regina apostolorum», Sarajevo 1932.

malо по sedlu na sjever, odvojili smo se od livade Milojevac i počeli se spuštaći prema Pećinama. To je planinsko selo s velikom župnom crkvom. Smjestilo se u vrhu klanca na visini od 950 m, a ispod Mravinjca. Spustivši se niz klanac, za jedan sat smo se našli na cesti, a tu je bio i autobus za Novi Trav-

nik. S prijevoja Komar krenuli smo u osam, a sada je bilo četiri sata poslije podne. Čekajući da autobus kreće, mislio sam, ni sam ne znam zašto, na visibabe ispod Kameđa koje su se teškom mukom probijale kroz debeli sloj lišća nastojeći se domoci zraka i sunca.

Zahvaljujemo za pomoć »Našim planinama«

Radovan Cvetković, Valjevo
Cvetko Savin, Zrenjanin
Bogdana Ignjić, Zrenjanin
Duro Perić, Zadar
PK Split, Split
PSD Zrenjanin, Zrenjanin
Ratko Crlić, Opatija
Drago Šefer, Makarska
Vilim Veselko, Zagreb
Vjekoslava Lukaček, Varaždin
Ante Costa, Tržic
Josip Rukavina, Sesvete
Miladin Radović, Beograd
Ing. Zlatko Frelih, Zagreb
Miroslav Filić, Zagreb
PD Paklenica, Zadar
Ernest Petry, Gospic
Ing. Vlado Kovačić, Zagreb
Marija Širola, Zagreb
Zorislav Košćec, Varaždin
Josip Lončarić, Zagreb
Vjekoslav Flajnek, Virovitica
Borivoje Karčević, Zaječar
Milan Sunko, Split
Hinko Brkić, Zadar
Mladen Hofman, Zadar
Franjo Flajpan, Križevci
Pajo Kalinovski, Novi Zednik
Nada Sušteršić, Zagreb
Svetmir Marion, Zagreb
Miroslav Medenica, Zagreb
Ivan Marion, Zagreb
Dr Neda Köhler Kubelka, Zagreb
Mira Benković, Virovitica
Bruno Puhić, Novska
Dr Zvonimir Sljepčević, Zagreb
Rudolf Sverak, Belovar
Jovica Gostimir, Pakrac
Tomislav Jutrović, Zagreb
Mato Stojanić, Zagreb
Franjo Jerman, Zagreb
Dolfi i Vilma Frančeski, Zagreb
Zeljko Jelenić, Zagreb
Branimir Preradović, Zagreb
Branko Kralj, Zagreb
Tomo Rog, Čakovec
Martin Pastuović, Zagreb
Dragan Eger, Osijek
Marija Simunić, Krapina
Ivo Kaliterna, Split
Vera Dragobratović, Karlovac
Zlata Livić, Split
Vera Zec, Split
Nikola Ljubešić, Zagreb
Jančiće Cvetković, Beograd
Jovan Miljković, Beograd
Daniel Vincek, Titograd
Ratko Mihaljević, Zagreb
Dr Halid Čaušević, Sarajevo
Stanka Zaccaria, Opatija
Ing. Rudolf Rukavina, Osijek
Vanda Grabovac, Split
Nada Zupanić, Samobor
Rudolf Travinčić, Zagreb
Dr Ivo Lipovčak, Zagreb,
Nevenka Luskarž, Zagreb
Zdenko Prohaska, Zagreb
Ivo Marinov, Zagreb
Ing. Hinko Jirasek, Zagreb
Vera Krasojević, Rijeka
Ivo Vaniček, Pakrac
Duro Dokmanović, Sl. Požega

Dr Ivan Georgijev, Zagreb
Vesna Živković, Zagreb
PD Nikola Tesla, Zagreb
PSD Crveni čot, Petrovaradin
Ivo Houška, Zelina
Darko Šakar, Zagreb
Andrej Mrevlje, Zagreb
Božidar Zugec, Zagreb
Zvonimir Šešić, Osijek
Emin Armano, Zagreb
Krešimir Krauthacker, Zagreb
Marija Koričić, Zagreb
Vinko Stipeč, Zagreb
Stjepan Marović, Zagreb
Smiljana Zadravec, Zagreb
Marko Lončarević, Jastrebarsko
Marija Ferković, Zagreb
Miodrag Krunić, Cačak
Frida Filipović, Pakrac
Julije Car, Daruvar
Zvonimir Keler, Karlovac
Lucijan Smokvina, Varaždin
Ing. Mirko Kos, Jastrebarsko
Frane Fancabelić, Rijeka
Krešo Ormanec, Zagreb
Predrag Vadić, Zagreb
Boris Škoti, Solin
Dr Kamil Firinger, Osijek
Perica Korica, Lički Osik
Savez PD Opštine, Novi Sad
Drago Pavličević, Zagreb
Zlata Halmi, Samobor
Zagorka Šrećković, Beograd
Marija Surjak, Budinščina
Prof. Antun Petković, Sl. Požega
Milan Dekić, Split
Ivan Petrinović, Zagreb
Vladimir Vadić, Zagreb
Mirko Roginić, Velika
Ing. Ljubinko Devčić, Samobor
Ivan Rogin, Križevci
Tihomir Pajalić, N. Gradiška
Karol Tišović, Vukovar
Branko Filipović, Niš
Stjepan Piljek, Zagreb
Stojan Bognar Pula
Ivo Slaviček, Osijek
Dr Oldrijh Zavrnik, Ljubljana
Duro Radnić, Žemun
Trajko Ribarović, Skopje
Jasna Sikulin, Zagreb
Dunjko Janina, Zagreb
Marica Orešković, Karlovac
Nikola Aleksić, Zagreb
Draga Teber, Samobor
Ivica Maraković, Šisak
Vladimir Majnarić, Varaždin
Ivan Lutz, Zagreb
Petar Balenović, Zagreb
Mara Viličić, Zagreb
Mladen Zerdik, Zagreb
Saru Kalman, Vršac
Mr. ph. Ivan Stok, Zagreb
Ivan Bukač, Zagreb
Dr. Vladimir Jambrišak, Zagreb
Milan Slišurić, Rešetari
Marica Kunder, Budinščina
PD Elema, Skopje
Jakša Kopić, Zagreb
Dagmar Sinković, Zagreb
Dora Vlaović, Igalo

Stjepan Čipek, Samobor
Branka Demazi, Zagreb
Zdravko Trošelj, Zadar
Vjekoslav Dukez, Zagreb
Tomislav Klpić, Zagreb
Biserka Končevski, Zagreb
Stivo Božinovski, Skopje
Zdenko Kulaš, Karlovac
Marija Maček, Zagreb
Idea Ligutić, Split
Radivoje Miličević, Beograd
Duro Jović, Beograd
Viktor Setina, Zagreb
Jovo Angić, Sarajevo
Ismet Bakarević, Sarajevo
Uzeir Beširović, Sarajevo
Drago Bozja, Sarajevo
Zita Breslauer, Sarajevo
Hinko Brdar, Sarajevo
Mustafa Demirović, Sarajevo
Dobrila Dolibić, Sarajevo
Muhamed Gatić, Sarajevo
Jakov Gaon, Sarajevo
Sefik Hadžiarapović, Sarajevo
Smail Hadžimuratović, Sarajevo
Halvo Muksim, Sarajevo
Esad Hrasnica, Sarajevo
Ešref Korjenić, Sarajevo
Viktor Kralik, Sarajevo
Bosiljka Ljepava, Sarajevo
Drago Maltarić, Sarajevo
Branko Mehandžija, Sarajevo
Enver Mešanović, Sarajevo
Vasilije Milatović, Sarajevo
Ivan Mršo, Sarajevo
Salih Mujagić, Sarajevo
Zdenko Marinović, Sarajevo
Momčilo Piljević, Sarajevo
Petar Simoneti, Sarajevo
Rade Studen, Sarajevo
Mukelefa Šehić, Sarajevo
Đorđe Tadić, Sarajevo
Omer Užičanin, Sarajevo
Zeljko Žilbert, Sarajevo
PD Bjelašnica, Sarajevo (5)
PD Energoinvest, Sarajevo
PD Jahorina, Sarajevo (2)
Mirko Antunović, Zenica
Hidajet Bajramović, Zenica
Rašid Beganić, Zenica
Mirko Ceranić, Zenica
Vlado Dolibić, Zenica
Muhamer Sinanović, Zenica
Pero Safradin, Zenica
Drago Zovko, Zenica
PD Poštar, Zenica (2)
PD Tyrkovac, Zenica
Miroslav Pavlović, Travnik
Slavica Magerl, Travnik
Safija Avdić, Doboj
Nada Baumertel Bihać
Mile Gnjatović, Prijedor
Junuz Karadžić, Prijedor
Osman Orozović, Prijedor
Fahrudin Jahić, Foča
Marko Nikolić, Lukavac
Rade Sarafijanović, Tuzla
Oleg Šćedrov, Tuzla
PD Poštar, Tuzla (8)
PD Borasnica, Konjic (4)
PD Konjuh, Tuzla (2)
Franjo Karić, Prijedor

U Ježevom duplju

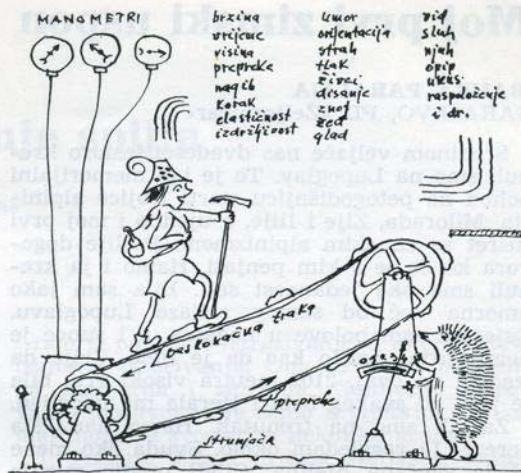
Pod davno srušenim debлом u gustoj hraštovoj šumi Jež je uredio svoje duplje, a samo je rijetkim posjetiocima pokazao ulaz. Jednog dana provukla se unutra grupica značiteljnika, došli i ispunili njegov mali brlog. Zidovi duplja prekriveni su planinarskim uspomenama, suvenirima, zahvalnicama, spomenicama, priznanicama, odlikovanjima, asembleima, slikama, fotografijama i raznim drugim iznenadenjima. Ormari i police pune su fascikla, knjiga, albuma, prospektata. Pod je posut papirom početnog i nesvršenog rada. Sve skupa u jednom ugodnom planinarskom stilu, u redu i neredu.

Kad su se značiteljnici »nauživali« neobičnog ambijenta, zaželjeli su čuti kako Jež tumači prohujalu 100-godišnjicu.

Evo kako!

Mnogo sam vam puta iznosio, upozoravao i bockao, sve u interesu našeg planinarskog napretka. Možda sam nešto i uspio, ali vrlo malo. Vidite, ne bih se složio da je ova stogodišnjica baš pun pogodak naših uspjeha. Ima tu propusta, nekad više nekad manje, uspjeh je mogao i morao biti veći. Sa svojim ježevskim osvrtima morao bih neprestano govoriti, bosti bodljikama i ponavljati prijekore kao nekoj maloj neposlušnoj djeci. Mi koji tvrdimo da smo bolji od drugih, trebali bismo to i biti i dokazati. Čast i kapu dolje onim entuzijastima i zanesenjacima koji su se trudili i svojim radom često spasavali situaciju. Njihova imena i fotografije doći će na posebnu spomen-stranicu mog albuma zaslужnih, a za to treba imati debele žuljeve i čisto čelo.

Pa, eto, kako nisam uspio svojim ježevskim pisanjem, pokušat ću vam crtanjem objasniti kako stvoriti novog planinara s pomoću stroja, iz epruvete. Nacrti tog »stroja« nisu potpuno izrađeni, ali ideja je tu! Iz nje

se vidi sve, a najviše kako se u sobi može »stvoriti planinara i dobiti diplomu« a da se pri tom ne treba ići na izlet ni penjati, nego samo izletariti koliko siže nazuži krug oko »majčice« kola ili autobusa.

E, pa ako ste sve to lijepo proučili i dobro me shvatili, onda je to već neki uspjeh. Valjda će vas ovo potaknuti da budeć jednog dana pravi planinari. Trgnite se dok ne bude kasno!

Ne zamjerite ovoj šali, ona je potrebna, a kako kaže jedan starogrčki mudrac, šala je dana ljudima kao dar bogova. Ja ću samo nadodati, da kroz šalu često izbjiga i istina.

Jedan me nešto pitao na uho, pa i njemu dajem odgovor: Imaš pravo, katkad požalim što sva ta priznanja što vise po zidu nisu pršuti. Ako se lovorike osuše, a ne osvježuju svježim zaslужnim radom, onda se opisaju i pretvaraju u prah koji vjetar raznese.

Uz načrt neka vam i ovo bude pouka, pa sretno započeli drugu stogodišnjicu!

Vaš JEŽ

Orijentacijski sport

• Memorijal »Janko Mišić« organiziran je ove godine 27. travnja u Samoborskom gorju sa startom kod Grgoševe spilje u Otruševcu i ciljem u Samoboru kod kuće gdje je strijeljan Janko Mišić. Na startu se okupilo oko 100 ekipa po tri natjecatelja, svrstanih u četiri kategorije. Prvo mjesto u kategoriji podmlatka pripalo je »Japetić IV« u sastavu: Marijan Bišćan, Ivica Celegić i Franjo Noršić. Drugo mjesto zauzeo je »Japetić VIII«, a treće »Tuhobić« iz Rijeke. Mladi

članovi: 1. PD »Vihor« iz Zagreba (Zdravko Ceraj, Ivica Mesić, Stipe Mesić), 2. PD »Ravna gora« iz Varaždina, 3. »Zastava« JNA iz Samobora. Stariji članovi: 1. PD »Vihor« (Dorđe Sindelić, Želimir Kantura, Nikola Aleksić), 2. PD »Željezničar« iz Zagreba, 3. PD »Medvednica« iz Zagreba. Omladinci: 1. PD »Japetić« (Brezjak, Domin, Buntić). 2. PD »Tuhobić I«, 3. PD »Tuhobić VIII«. Iz Zagreba su sudjelovale samo tri ekipe.

• Natjecanje PD »Železničar« iz Vršca koje je priređeno 20. aprila u povodu 30. godišnjice pobjede nad fašizmom nije uspjelo jer se od prijavljenih desetak ekipa na startu pojavilo samo dvije (PD »Železničar« iz Sida i PD »Vršačka kuša« iz Vršca). Ovakvim nedrugsarskim gestom Vršački su planinari izigrani što je žalostan primjer nedostatka planinarske etike. (Mića M. Tumac)

Moj prvi zimski uspon

BAHRA PARALIJA

SARAJEVO, PD »Željezničar«

Sredinom veljače nas dvadeset šestoro krenuli smo na Lupoglav. To je bio memorijalni pohod na petogodišnjicu smrti trojice alpinista, Milorada, Zije i Ilike, a ujedno i moj prvi susret sa zimskim alpinizmom. Poslije dogovora ko će se s kim penjati, Hamo i ja krenuli smo oko jedanaest sati. Bila sam jako umorna već od samog prilaza Lupoglavu. Osjećala sam bolove u nogama, a i sunce je nemilosrdno pržilo kao da je ljeto. Želja da izadem na ovaj, 2102 metara visoki vrh, bila je jača od svakog bola i tjerala me naprijed.

Zastali smo na trenutak. Hamo namješta dereze. Ja razgledam okolo. Svuda oko mene vlada svečana bjelina. Cijeli predio miruje nekako tajanstveno. Ni povjetarca, ni najmanje njihaja. Tišina je samu sebe slušala. Ostala sam nijema u toj svečanoj ljepoti divljine, usporavala disanje i izjednačavala se s predjelom. Odjednom kao da se nešto srušilo. Nekakav život se pokrenuo. Činilo mi se kao da se nešto ogromno izvlači ispod zemlje i iza sebe ispušta sive oblake koji do vrha ispunjavaju planinu. Imala sam dojam da idem kroz beskonačno dug i siv hodnik.

Postajalo je hladnije. U daljinu sam vidjela Hamu kako sigurno gazi naprijed. Njegovo sigurno penjanje ulijevalo mi je samopouzdanje. Premda mi je ovo bio prvi zimski uspon i prvi susret s tako gustom maglom u planini, nisam se nimalo uplašila. Okružena maglom koju nisu mogli da probiju sunčevi zraci, osjećala sam se mnogo ugodnije nego kada me sunce pržilo. S nailaskom oblaka i nestankom one nepodnošljive vrućine kao da je nestao sav moj umor. Činilo mi se da bih sad ovako mogla ići satima i satima.

Uskoro je stigao navez koji je vodio Bogdan. S desne strane do nas su dopirali glasovi naveza koji je išao žlijebom. Bili su blizu, ali ih nismo mogli vidjeti zbog magle.

(D. Bozja)

● Planinarsko-smučarski tečaj PD »Bjelašnica« iz Sarajeva ove je godine organiziralo već deseti puta. Tečaj je organiziran za vrijeme školskog raspusta u tri grupe oko doma na Savnici, a uspjehu je mnogo pridonio ski-lift od 200 m koji je dao na upotrebu Savez zimskih sportova grada Sarajeva. Slične tečajeve organizirala su i društva

tva »Treskavica« na Treskavici, »Igman« na Ravnoj planini, »Zelenica« na Jahorini. (D. Bozja)

● Peti Bukovički kup u veleslalomu organiziran je na terenuma Bukovika. Okupilo se 30 natjecatelja a dominirali su članovi »Jahorine« i »Igmana«.

(D. Bozja)

● XVI Savničko prvenstvo u veleslalomu sa 71 natjecateljem organiziralo je ove godine PD »Bjelašnica« na skraćenoj stazi radi nedostatka snijega.

● Veleslalom PD »Željezničara« održan je po tradiciji na Trebeviću, 3. marta po lijepom vre-

Išla sam bez dereza. Snijeg je bio prhak, debljine desetak do petnaest centimetara, a ispod njega led. Hamo se sve češće zaustavlja i kopao stope u ledu. U tim kratkim prekidima ravnomjerno sam punila grudi čistim zrakom i prikupljala u mišićima izgubljenu snagu. To nas je donekle usporavalo. Netko je iz naveza iza nas pitao kada će odmor. Tek tada sam ponovo osjetila da sam umorna.

Ubrzo smo došli na jednu zaravan. Bilo je dvanaest sati. Svuda oko nas magla. Ništa se ne vidi. Stali smo. Hamo prilazi i čestita mi. Iznenadeno pitam: »Pa zar nećemo dalje?« On se ospajaju: »Ne, to je kraj.« I ostali pristižu. Ponovo čestitanja. U sebi zadovoljno likujem: »Uspjela sam, uspjela...«

Naleti vjetra raščesljavaju maglu na pramenove i na trenutak mi otkrivaju pogled na ostale vrhove Prena. Podsjecaju me na velike mlječne piramide poredane ispod nebeskog plavetnila, na lijepa prividenja u ovom sivom beskraju. Nikada ovako nešto nisam vidjela. Dugo bih se divila ovoj ljepoti da nismo morali nazad.

Silazak je bio pravo uživanje prema teškočama što smo ih savladavali tokom uspona. Kližem se. U sebi ponavljam stihove Vladimira Nazora:

I Prenj стоји и сав је
Od jednог комада
У magli zapada
У jesenje dane
Ko' žuć se žuti
Grozan kad prozbori
Strašan kada šuti...

Sišli smo u podnožje. Uzbuđena sam. Sva treperim od sreće. Dajem sebi riječ da mi ovo neće biti posljednji zimski uspon.

menu za oko 40 natjecatelja, PSD »Bukovnik« za studente Sarajevskog univerziteta, a PD »Bjelašnica« 29. marta tradicionalni 17. »Bjelašnički dan« za 35 natjecatelja (svi su stigli na cilj). (D. Bozja)

● Smučarsko natjecanje »Trebevički dan« organiziralo je PD »Željezničar« iz Sarajeva 2. marta na padinama Trebevića. Ekipni pobjednici u konkurenciji juniora bili su članovi PD »Pazarac«, pojedinačno prvi bio je Nikola Beus, a među djevojkama Olga Bracović. Među seniorima prvi je bio Zlatan Grahić iz PDZ, a pobjednik ekipi seniora osvojilo je PDZ. (Erol Colaković).

Zagadivanje i nagrdovanje spilja

U povodu »Godine zaštite speleoloških objekata«

MARIJAN ČEPELAK
ZAGREB

Špilje koje su jednom oštećene i zagadjene nemoguće je dovesti u prvobitno stanje. To se može samo donekle popraviti iznašanjem i zakopavanjem smeća izvan špilje i brisanjem natpisa sa stijena. Članovi Speleološkog odsjeka PDS »Velebit« izveli su takvu akciju u Jopićevoj špilji 19. travnja 1975. S prekrasnog, bijelog sigastog saljeva skinuta su uljenom bojom napisana imena nepoznatih počinitelja. Boja je skinuta sredstvom za skidanje boje »Desol 6044«, žičanom četkom i vodom. Tragovi nisu potpuno uklonjeni, ali posao nije bio uzaludan. Ipak, mnogo bolje je unaprijed sprječiti zagadivanje i nagrdovanje podzemlja. Ova korisna akcija »Velebitaša« potakla me je na malu analizu štetnog djelovanja čovjeka u podzemljtu i načina na koji se ono može smanjiti.

Zagadivanje i nagrdovanje špilja vrlo je stara pojавa, potječe još od vremena kada čovjek počinje koristiti podzemlje kao skrovište i stan. Spiljski čovjek je ostavljao tragove svog boravka, predmete svakodnevne upotrebe, crteže i sl. I poslije, u historijsko doba, špilje služe kao povremeno sklonište od neprijatelja, a oštećivanje se nastavlja. Danas su ostaci tih predmeta i razni crteži na stijenama odlični dokumenti za čitanje povijesti, ondašnjih uvjeta i načina života. Za arheologa je pravi užitak pronaći takvo nalazište. No s razvojem znanosti i opće prosvjećenosti ljudsko društvo je pored ostalih kulturnih institucija izgradilo i muzeje u kojima se čuvaju materijalni i pisani dokumenti povijesti, a također i sadašnjosti. Zato više nije potrebno po špiljama ostavljati predmete i smeće budućim generacijama, a isto tako ni zapise i crteže po stijenama. Upravo suprotno, potrebno je očuvati špilje i jame u prvobitnom stanju, što čišće, jer je sve manje mesta na zemlji koja nije dotakla i oštetila ljudska ruka.

Prije razmatranja problema očuvanja podzemlja potrebno je znati na koji ga način ljudi oskvrnjuju. Ljudi koji ulaze u podzemlje različito se odnose prema tom ambijentu. To su speleolozi, turisti, mještani, slučajni posjetioc i dr. Svi oni ostavljaju svoj trag, tj. na neki način uništavaju podzemlje. Špilje i jame bi se najbolje sačuvale tako da se u njih ne ulazi, ali bez naše direktnе prisutnosti u njima one za nas ni ne postoje. Podzemlje se ne može promatrati sa strane

i zato je potrebno istraživanje, a to opravdava izvjesna oštećivanja. Ona se mogu podijeliti na namjerna i slučajna. Namjerno oštećivanje (opravdano je samo u rijetkim prilikama) može se svrstati u nekoliko grupa:

1. Trganje siga i drugog špiljskog ukrasa (povezano s iznošenjem na površinu kao dokazom, kao trofejom ili uspomenom, ili bezrazložno barbarsko uništavanje koje je samo sebi svrha).

2. Ostavljanje raznih natpisa (crteži simboličnog značenja, znakovi koji služe kao putokazi, potpisi s datumima, imena grupa, društava, organizacija, političke parole i dr.). Natpsi su uklesani, ugrebeni, ili napisani uljenom bojom, čađom i kredom.

Primjer barbarskog nagrdovanja sigastog saljeva u Jopića spilji

Foto: M. Čepelak

3. Razni otpaci (konzerve, tetrapak, PVC vrećice, papir, staklo, dijelovi upotrebljene odjeće, ostaci hrane, vapno iz karbidnih svjetiljki i sl.).

4. Uništavanje špiljske faune, osobito šišmiša.

5. Trganje siga i otklesivanje stijena kada je to neophodno potrebno radi proširivanja prolaza za daljnje napredovanje. To je jedino opravданo namjerno oštećivanje.

6. Zagadivanje podzemlja izvana ubacivanjem smeća u jame i zagadivanjem vode koja teče u podzemlje.

Slučajno oštećivanje nije uvijek opravданo, jer mu je često uzrok napažnja. To je:

1. Trganje siga na užim prolazima uslijed napažnje, obično glavom ili šljemom.

2. Trganje tankih rubova kamenica i drugih kalcitnih oblika na tlu.

3. Tragovi prolaza u blatu i blato koje se prenosi u čiste dijelove špilje, najčešće na cipelama. Tu spada i nepotrebno opipavanje čistih siga blatnom rukom.

Osobitost podzemlja su prilično ujednačeni klimatski uvjeti (temperatura, vlažnost) i zaštićenost od utjecaja oborina. Zato su promjene u podzemlju svedene na minimum. Svaki trag, npr. otisak vibrama u blatu, za naše pojmove je vječan. Bijela siga zamazana blatom ostaje trajno onečišćena, potrgane sige također. Razni predmeti, naročito plastična ambalaža, gotovo je neuništiva. Sve to rezultira stalnim akumuliranjem smeća u podzemlju; njegova količina raste sa svakim boravkom čovjeka u njemu. Drastičan primjer takvog slučaja je špilja Veternica kraj Zagreba u kojoj već smrdi od raznih otpadaka, a izgled stijena s natpisima i potrganim sigama ne treba ni opisivati. Sada smo

svjedoci istog procesa s najvećom špiljom u Hrvatskoj — Jopićevom špiljom, koja je u šest godina od otkrivanja na najboljem putu da postane slična Veternici.

Sprečavanje, odnosno smanjenje zagađivanja i nagrdjivanja špilja može se postići na više načina:

1. Zatvaranjem špilja vratima (u našim uvjetima to je teško postići, kao što pokazuje slučaj Veternice).

2. Nepopulariziranjem neke špilje u javnosti sve dok ne postoje uvjeti da se ona očuva (turističko uređivanje).

3. Podučavanjem mlađih špiljara u speleološkim organizacijama, na speleološkim školama i sastancima, putem predavanja, članaka i sl.

4. Ako se istraživači podzemlja i drugi posjetiocci pridržavaju ovih pravila:

— ostatke hrane, plastičnu ambalažu, konzerve, staklo, papiere i dr. treba iznijeti na površinu gdje se smeće spali ili zakopa;

— karbidne svjetiljke treba čistiti na jednom mjestu, najbolje izvan špilje; ako je već potrebno u špilji, treba zakopati vapno.

— Isključiti bilo kakvo namjerno oštećivanje (natpisi, trganje siga i sl.) osim nužno potrebnog (proširivanje uskih prolaza);

— u većim špiljama koje se češće posjećuju bilo bi dobro ostaviti upisnu knjigu za ljude koji žele ostaviti neki trag svog boravka;

— pažljivije se kretati kroz podzemlje i tako smanjiti slučajna oštećenja.

Pridržavanjem ovih pravila istraživači i drugi posjetitelji ostaviti će minimalne trage i neznatna oštećenja i tako pridonijeti očuvanju ove iznimne prirodne sredine.

O speleološkom katastru

BRANKO JALŽIĆ

ZAGREB, SO PD »Željezničar«

Svake je godine sve veći broj mlađih ljudi koji se u okviru planinarskih društava i kao članovi speleoloških odsjeka bave speleološkim istraživanjima na području hrvatskog krša. To je uzrok sve većem broju »obrađenih« speleoloških objekata, o čemu govore postojeći zapisi i topografski snimci pohranjeni u arhivima dotičnih speleoloških odsjeka. Takav arhivski materijal većinom nije pohranjen u društvenim prostorijama već kod pojedinaca arhivara. Dostupan je samo uskom krugu speleologa što umanjuje sliku rada samog odsjeka. Pojedini se speleološki objekti zbog toga istražuju i nepotrebno snimaju po nekoliko puta iza čega su česte nesuglasice i zamjerke među odsjecima zbog točnosti ili vjernosti natpisa.

Da bi se takovi slučajevi izbjegli, na jednom od sastanaka KS PSH 1966. god. dogovorenio

je da se na otvorima istraženih speleoloških objekata plavom bojom ispišu odgovarajući znakovi tj. plavi krug s inicijalima Odsjeka koji je vršio istraživanje i godinom istraživanja (npr. SO PDZ 1969 s time da slovo O bude plavi krug kao oznaka i kao slovo). Pri tomu je potrebno paziti i na estetski izgled oznaka.

Od ove prilično dobre metode, kojom se izbjegava naknadno i nepotrebno istraživanje, u posljednje su vrijeme odustali gotovo svi koji su tu metodu počeli sprovoditi. Mnogi je nisu ni prihvativi pod izgovorom da se boja brzo briše zaboravljajući pri tom na markacije HPD koje na otvorima pojedinih speleoloških objekata stoje još od 1930. god. (npr. Ledenica na Rudaču, Kiclove jame itd). Takvim »markiranjem« izbjeglo se doduše ponovno istraživanje već obrađenog objekta, ali

su pojedine grupe speleologa prevalivši veliki put uz znatna materijalna sredstva tek pred ulazom objekta saznale da je on već istražen.

Nedavno se javila zamisao o osnivanju jedinstvene arhive u kojoj bi sudjelovali svi speleološki odsjeci, a koja bi bila pohranjena u prostorijama PSH u Zagrebu. Za realizaciju te zamisli bilo bi potrebno napraviti kompletну kopiju postojećih podataka za svaku spilju ili jamu, što iziskuje mnogo vremena i rada, tako da je ta zamisao dosad ostala neostvarena.

Posljednjih je godina u SO PD »Željezničar« nakon intenzivnog rada sredena arhiva i napravljen katalog koji je svojim informativnim sadržajem vrlo prikladan za koordinaciju među odsjecima i kao primjer za uređenje arhiva ostalih speleoloških grupa. Pri izboru katastra i načinu njegove izvedbe odlučnu ulogu odigralo je stanje u kojem se nalaze današnje arhive postojećih speleoloških odsjeka. Da bi se što brže i što lakše popisao i razvrstao ne mali broj obrađenih speleoloških objekata, bilo je potrebno pronaći odgovarajući način.

Speleološki katalog i speleološka dokumentacija bili su predmetom niza članaka objavljenih u raznim časopisima: I. Baučić (1961): Kartoteka speleoloških istraživanja Speleološkog društva Hrvatske. Materijali II jugosl. speleol. kongresa. Zagreb; M. Malez (1961): Osnovni principi speleološke dokumentacije. Speleolog god. IX. Zagreb; S. Božičević (1970): Katalog speleoloških pojava u Hrvatskoj. Materijali V. jugosl. speleol. kongresa, Skoplje. Među njima nije bilo pogodne izvedbe za brzo srediranje više hiljad speleoloških objekata što su ih istražili i obradili planinari speleolozi. Takove katastre moguće je ostvariti samo u raznim privrednim, znanstvenim ili vojnim ustanovama gdje za to postoje radni i financijski uvjeti. Novi katalog SO PDŽ treba da bude uzorak i poticaj da se ubuduće izbjegne sve što bi uzrokovalo ponavljanje već napisanih podataka.

U katuštu SO PDŽ, koji se svake godine nadopunjuje podacima o novo istraženim spe-

leološkim objektima, popisani su svi dosad istraženi i obrađeni speleološki objekti (topografski snimak, pristup). Poželjno je da za svaki objekt postoji i morfološki opis.

Objekti su razvrstani na područja koja obuhvaćaju specijalne topografske karte mjerila 1:100 000 Gospic, Ogulin, Karlovac itd. Lokacije u katuštu navedenih speleoloških objekata nanešene su na sekcije karata u mjerilu 1:50 000 (npr. Gospic 1, 2, 3, 4, Ogulin 1, 2, 3, 4, itd.) radi lakše orijentacije kod rada u katuštu, arhivi i na terenu. U katuštu su navedeni samo najnužniji podaci:

- 1) redni broj speleološkog objekta istraženog na području dotične sekcije;
- 2) ime ili naziv (potrebno je paziti da se ista spilja ili jama ne bi navodila više puta pod raznim imenom);
- 3) gruba lokacija (odabratи неко markantno mjesto u blizini, zaselak, kotu, greben, polje odnosno naseljeno mjesto);
- 4) dužina ili dubina ili oboje ako su za stupljeni u istom objektu;
- 5) datum istraživanja i
- 6) kratica organizacije koja je objekt istraživala.

Primjer katastra:

OGULIN 1.

1. Ledenica na Rudaču, Srpske Moravice, 45 m dub., 155 m duž., SDH 1961. i SO PDŽ 1968.
2. Ponor pod Kosicom, Ravna Gora, 207 m dub., 730 m duž., SO PDŽ 1969.

U našoj zemlji krša jedino u Sloveniji postoji vrlo brižljivo i pedantno vođen speleološki katalog dok je u ostalim republikama situacija slična našoj. Izradom ovakovih informativnih katastara u speleološkim odsjecima, koji u okviru planinarske organizacije djeluju danas na području amaterske speleologije u našoj republici, dobio bi se jasan pregled. Krajnje je vrijeme da se i u Hrvatskoj objedine rezultati svih speleoloških istraživanja, kako amatera tako i profesionalnih speleologa, i time postavi temelj dalnjim speleološkim istraživanjima.

• Peta zagrebačka speleološka škola, sada već tradicionalna, završena je 24. travnja podjelom diplome i nagrada 16-orici polaznika (od 18) koji su je s uspjehom završili. Bili su to Zlatko Cenić, Darko Cucančić, Boris Nikšić, Vesna Bartulović, Lillian Geršić, Ana Kušć, Žarko Stegmayer, Maja Kutnjak i Ivan Plejn iz »Velebita« te Krešimir Brandt, Vlajšana Nižić, Bojan Vršnjak, Željko Jakuš, Mladen Flis, Jelena Belamarić i Svjetlan Hudec iz »Željezničara«. Voditelj škole bio je Željko Filipović, a instruktori Hrvoje Mašinar, Radovan i Marijan Čepelak, Boris Vrbek i Mladen Garašić, svi iz SO »Velebita«. Teoretski dio škole orga-

niziran je u prostorijama društva, a terenske vježbe na stijenama Kamenih Svatova, Velike Žrvene peći na Medvednici, te u spilji Tounjčići, Mijatovoj jami, Veterinci, Jopićevoj spilji i Gvozdenicom na Kordunu. (Marijan Čepelak).

• Prva zagrebačka speleološka »Dijjadića«. U sklopu proslave 25. obljetnice SO PD »Željezničar« u Zagrebu organizirano je natjecanje za najbolji speleološki dijapo- zitiv i za najbolju tematsku kolekciju od sedam dijapo-positiva (dijadić plus olimpijada - dijado-positiva). Dijapo-positive su poslali prof. Mirko Markulin iz PDZM te ing. Vladislav Božić, Boris Lepan i Vladimír Lindić iz PDZ. U žiriju su bili Slavko Marjanac, Slavko Smolec, Branko Jalžić i Juraj

Posarić. Izbor žirija potvrđen je 22. travnja reagiranjem gledatelja na projekcijama. Okupilo ih se četrdesetak, ali nažalost uglađnom samo 1^z PDZ. Redoslijed najboljih dijapo-positiva bio je: 1. Hajdova Hrža (Lepan), 2. Predjama (Božić) i 3. Izlaženje iz V. Kiclove jame (Lepan), a tematskih kolekcija: 1. Golubinka (Lepan), 2. Neobične sige (Božić) i 3. Donja Cerovačka pećina (Lepan). (Juraj Posarić).

• SO PD »Dubovac« iz Karlovca održao je 19. skupštinsku 11. ožujka. Za pročelnika je izabran Darko Marinčić, a za tajnika Duka Pavlić. Članovi su lani bili vrlo aktivni u radu društva i u istraživanjima Korduna i Brajskog a na tim terenima će nastaviti s radom i ove godine.

Alpinizam

AO SARAJEVO U 1974. GODINI

Članovi su ostvarili zapaženu aktivnost, kako u domaćim gorama, Alpama i stranim velegorjima, tako i u alpinističkoj školi, stanici GSS i u radu matičnih društava. Ispenjali su 212 čovjek-smjera, od čega 41 u zimskim uvjetima, a izveli su više visokogorskih skijaških tura.

Ukupno je izvedeno 11 prvenstvenih uspona: zimski jz. stranom Maglića (Sišić i Maltarić), zimski u Devečenskim stijenama na Vlašiću (Gafić solo), tri zimska u skupini Kaoca (Sišić i Maltarić), zimski u Ovči na Prenju (M. Rakić, Čolaković, Bošnjak i Tomić), u Botinu na Veležu (Sišić i Maltarić), varijantu (Zahirović i Raštegorac), u Bukovičkim stijenama (Maltarić i Taševac), varijantu Kaminskog smjera u Romaniji (Taševac i Jovanović), u Vjetrenim brdima na Prenju (Žalica solo).

U februaru je Odsjek organizirao memorijalni pohod na grobove poginulih alpinista Dilbera i Stjepanovića pod Lurečlavom. Rakić, Gafić, Sišić i Žalica su prilikom alpinističkog logora u Paklenici ispenjali 12 čovjek-smjera u Antečku i Cuku, a Gafić i Sišić su bili na Kavkazu kao članovi Jugoslavenskog alpinističkog pohoda što je velik uspjeh alpinizma u BiH. Rakić i Žalica bili su pod Grossglocknerom i Triglavom a Sišić i Maltarić penjali u Marmoladi. Jesenska tradicionalna Sarajevska škola alpinizma (ljetni tečaj) bila je dobro organizirana i dala Odsjeku 12 novih pripravnika. (S Žalica)

AO VELEBIT U 1974. GODINI

Ova godina bila je u znaku gubitka četiri penjača na ledenoj stjeni Ušće a Kavkazu. Trojica od njih sudjelovali su u dočeku Nove godine na Štirovcu. Početkom ožujka 10 članova je sudje-

lovalo na zimskom logoru što ga je organizirao AO PD "Željezničar". Sredinom ožujka počela je radom alpinistička škola s 21 polaznikom pod vodstvom Jerka Kirigina i s 10 instruktora iz Odsjeka. Školu je završilo 16 tečajaca, a završni poklad organiziran je na tradicionalni prvosvibanjski skup alpinista u Paklenici gdje se skupilo 200 penjača iz 23 odsjeka. Ispenjali su 450 čovjek-smjera, od čega 5 prvenstvena. Sredinom srpnja članovi su sudjelovali u Jugoslavenskoj ekspediciji na Kavkaz koja je tako tragično završila. Cijele godine su trajale pripreme za ekspediciju u Ande, u kojoj je član Jerko Kirigin bio voda, a Borislav Aleraj i Marijan Cepelak članovi. Održano je 36 sastanaka Odsjeka na kojima su prikazani filmovi, komentirani planinarski časopisi i organizirana predavanja. Aktivno je bilo 6 alpinista, 1 alpinistkinja, 11 pripravnika i 2 pripravnice. Alpinisti su ispenjali 34, a pripravnici 101 smjer, najviše na Kleku (64). Najviše smjerova ispenjao je Darko Berljak (20), a od žena Ana Kušić (8). Glavni je problem bio velik broj pripravnika (13) u omjeru prema aktivnim alpinistima. Pročelnik je bio do nesreće na Kavkazu Viktor Tabaković, zatim — do odlaska u vojsku Branko Separović, a otada do danas Darko Berljak.

ZIMSKI ALPINISTIČKI LOGOR PSH 1975

Komisija za alpinizam PSH je i ove godine priredila zimski logor sa sjedишtem u Vodnjanovcu u Julijskim Alpama jer su članovi nakon lošeg vremena na istom mjestu prošle godine htjeli da ovo područje ponovno posjeti. Akciju je organizirao AO "Velebit". Sudjelovali su Zoran Kralj i Branko Predović iz AO PDŽ te Danijel Burić, Dubravko Licitar, Milan Matovina, Branko Ognantcević i Darko Berljak (voda logora) iz AOV. Na put su krenuli 22. veljače i po bljepom vremenu stigli na odredište. Svi osam dana imali su prekrasno vrijeme. Ostvareno je 37-čovjek-tura, od čega 13 turnih stupstava, izvršeni su usponi na Triglav, Verner, Tošć i Kanjavec. Penjači su bili vrlo dobro opremljeni, a pojedine grupe su međusobno komunicirale radiotezom. Svi su bili prije puta lječnički pregledani i osigurani za slučaj nesreće, međutim nije se dogodila ni najmanja nezgoda. Steta što u ovom logoru nisu sudjelovali i članovi drugih odsjeka, iako su bili pozvani (Darko Berljak).

MEDINA VARIJANTA SVOS-a U KLEKU

Prvi pokušaj: Urso Vrdoljak i Borislav Aleraj. Ispenjali: Vedran Bubanj i Velimir Baršić 18. 5. 1974.

Prilaz: kao za Omladinski smjer. Opis: Jedna dužina po Omladinskom smjeru. Sa prvog osiguravališta ravnog gora pod previs pa preko njega u žlijeb (A²). Po žlijebu do ulaza u SVOS (IV+). Po SVOS-u dalje.

Silaz kao za omladinski smjer.

Ocjena: A-, IV+, 35 m, 1 sat.

Primjedba: Potrebni kratki profilni klinovi. Prvi dio prilično vlažan.

Opis dao Velimir Baršić

ZIJIN SMJER U DEVEČANSKIM STIJENAMA NA VLAŠIĆU

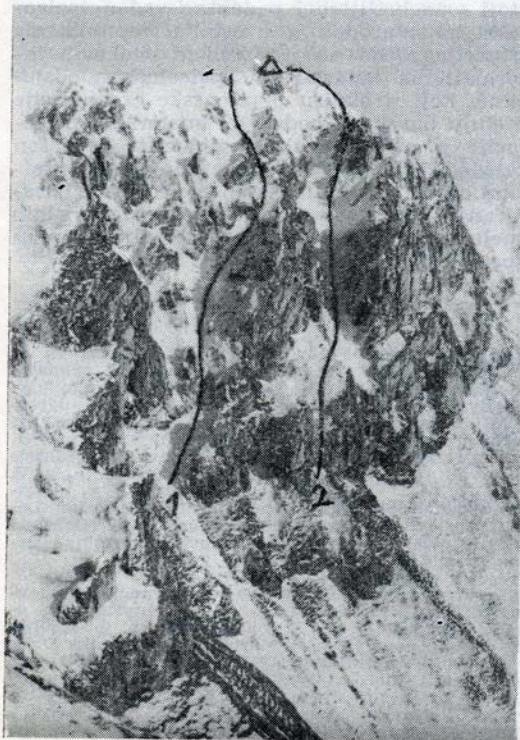
Prvi penjao Muhammed Gafić, AO "Sarajevo", 18. siječnja 1975. solo.

Pristup od plan. kuće Devečani, pored izvora, pravo dole niz jarugu oko 250 m. Prijeti strmu padinu u ji. smjeru do prve žlijbine (25 minuta).

Opis smjera. Ući u strmu zasmježenu padinu i pravu gore do eksponirane stijene. Lijovo u kamini i preko razvedene stijene u zasmježenu jarugu (IV). Jarugom d. gore na greben i po njemu na vrh stijene. Slika lijevo: 1 Zjin smjer, 2 Devečanski smjer (NP 1974, 134).

Silaz u z. smjeru rubom stijene do plan. kuće Devečani 20 minuta. Ocjena: 200 m, III-IV, 2,30 sati.

Napomena. Smjer nosi ime Zijana Jajatovića, mladog sarajevskog alpinista koji je poginuo 14. II 1970. u Lupoglavi na Prenju.

Sjednica Glavnog odbora PSH

22. ožujka 1975.

Predsjednik obavještava Odbor o odlikovanju Saveza Ordenom zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom, a ing. Jerko Kirigin o toku ekspedicije na Ande (izvještaj će biti objavljen u NP). Potvrđuju se kadrovske promjene nakon posljednje sjednice: kooptiran je Ivan Reštar iz Osijeka kao novi predsjednik Planinarskog odbora Slavonije, Milivoj Bakotin iz Kaštel Sucurca kao predsjednik Planinarskog odbora Dalmacije, Zdravko Ceraj kao v. d. predsjednika Planinarskog odbora Zagreba, prihvaćena je ostavka Josipa Ryšlavija i prihvaćen mr. Ivan Stok kao član bez začeđenja (na vlastiti prijedlog preuzeo je vodenje knjižnice).

Jednoglasno je prihvaćen izvještaj o radu Izvršnog odbora i komisija (poslan je svim društima u obliku okružnice i objavljen u NP 1-2, 1975). Prihvaćena je bilanca PSH za 1974. uz zaključak da se višak rashoda namiri štendnjom i traženjem dotacija, da se hitno poduzmu mjeru kako bi planinarski dojmovi dobili status objekata za fizičku kulturu, da se revalorizuju vrijednost planinarskih kuća i da se riješi pitanje skloništa na Malom Halanu koje je opustošeno.

U vezi s problemima časopisa NP zaključeno je da profi terba da odgovara većini čitalaca, da se apelira na društva da prilikom upisa članova predlože pretplatu na časopis, da je zasad neprovodiva

preplata vezana uz društvenu članarinu, da za srebrni i zlatni znak priznanja PSH i PSJ predloženi kandidat treba da bude ili pretplatnik ili suradnik ili propagator NP te da se idućoj Skupštini predloži površenje cijena članske markice radi pokrivanja deficitne časopisa. Zatim je prihvaćen pravilnik Komisije za vodiće s nekim dopuštanama, i pravilnik za dodjelu priznanja, također s dopunama. Odlučeno je da se izradi novi znak priznanja PSH sa srebrnom patniranom podlogom i s runolistom zlatne srebrne ili brončane boje što označava rang priznanja.

U vezi s idućom skupštinom odlučeno je, među ostalim, da će svako društvo zastupati jedan delegat, da troškove delegata snose društva, da uz materijale PSH treba uključiti izvještaje regionalnih odbora te da se skupštini predloži površenje cijena članskih markica za odrasle od 5 na 10, za omladince od 2 na 5 i za podmladak od 1 na 2 d. Godišnja članarina društava u Savezu iznosila bi 100 d. Odbijen je zahtjev predstavnika PD »Zagreb Matica« prof. dra Vladimira Blaškovića da se u NP objavi pismena izjava tog društva u vezi sa zapiskom s sjednice Glavnog odbora od 22. 12. 1973. koji je objavljen u NP 1-2, 1975 (Poljak i Pavšić su se uzdržali pri glasanju, a Rukavina i Brlešić su glasali da se izjava stampa uz uvjet da sve zainteresirane strane stodobno objave kako time smatraju spor završenim).

»E 6« i kroz našu zemlju

Evropsko pješačko udruženje otvorilo je dosad 4 dužinska evropska puta označena posebnim markacijama. Njihove trase vide se iz priložene skice. Ove godine predviđa se otvaranje još dva takva puta od kojih jedan prolazi kroz Sloveniju i Hrvatsku. Na posljednjem zasjedanju Udrženja 5. i 6. listopada 1974. u Engleskoj sastali su se predstavnici 12 evropskih država, među njima i Planinske zvezde Slovenije. Predsjednik, dr. Fahrbach, naglasio je tom prilikom da se u pet godina, koliko Udrženje postoji, ova organizacija vrlo dobro razvila tako da je u njoj sada učlanjeno 27 organizacija s 1.200.000 članova iz cijele Europe. Svrha je organizacije da propagira pješačenje iz države u državu, daleko od auto-cesta, kroz krajeve gdje nije razvijen masovni turizam, a priroda je dobro očuvana. Za razliku od planinarskih transverzala, putevi ne vode preko planinarskih vrhova niti od jedne planinarske kuće do druge. Traširani su tako da njima mogu prolaziti i djeca. Putovanje omogućava proučavanje prirode, kontakte među ljudima i doprinos je međunarodnom zbiljavanju.

Put koji će prolaziti kroz našu zemlju označen je posebnim markacijama koje nose oznaku »E 6«. Sastavni je dio puta koji počinje na Baltiku, a završava na Jadranu. Jugoslavenski dio ima 240 km što se može proći za 12 dana laganog hoda. Put prelazi u južnom smjeru trasoni Radje, Mala Kopa, Mislinjska dolina, Razbor, Sljeme, Mozirje, Črte, Motnik, Trojane, Limbarska gora, Moravčić, Miklavž, Jevnica, Janeč, Kucelj, Grosuplje, Medvedica, Bloke, Loška dolina Bički lazi, Gomanci, tu prelazi u Hrvatsku, Paka, Klanja, Kaštav. Otvorene puta bilo je 22. lipnja na Seebergu (Maria Zell, Austrija), a otvorene jugoslovenskog dijela 22. 5. na Mašunu pod Slovenskim

Snežnikom. Za održavanje markacija brinut će se šumarske organizacije Hrvatske i Slovenije, a očekuje se suradnja planinarskih i turističkih društava. Glavni pobornik ove transverzale je ing. Milan Ciglar iz Ljubljane.

Mihelič-Petkovšek-Strojnj: JULIJSKE ALPE

Konačno smo dočekali i treću knjigu u planinarskim vodičima koje je prije četiri godine počela objavljivati Planinska založba pri PZS: iza Karavanki te Kamniških i Savinjskih Alpa dobili su planinari treći vodič. Napisao ga je Tine Mihelič koji je u znatnoj mjeri iskoristio gradivo Toneta Strojnja. Strojnj ga je godinama sabirao, a poslije ga je dopunila i uredila Darinka Petkovšek. I tako je taj vodič mnogogodišnji rad triju autora. Nakon Badjurinih »Jugoslavenskih Alpa« (1922. na srpsko-hrvatskom jeziku), još nije bilo tako potpunog djela o gorju u kojem jugoslavenski i prije svega slovenski planinari tako masovno odlaže. Vodič je razdijeljen na tri djela, kao što je uobičajeno u ovovrsnoj slovenskoj literaturi. Najopsežnije i najzanimljivije je poglavlje »Koče, prehodi i vrhovi«. Prilazi kućama i vrhovima o-

pisani su vrlo potanko i s takijanske strane. Vrlo je važna i prije svega praktična već ustaljena brojčana oznaka svakog pojma u knjizi: svaki pojam naime ima svoj broj (što bismo mogli uspostaviti s paragrafima u pravnom dokumentu). Kad je god neki pojam u sadržajnoj vezi s nekim drugim pojmom, u zagradu je upozorenje: Vidi broj... U prijašnjim vodičima to nije bilo tako dosljedno razrađeno.

U ovom vodiču nema ni karata ni slika. Prvo nadomješta knjiga Julijiske Alpe 1:50.000 izšla 1973. kucu u vodiču nikako ne bi mogle nadomjestiti skice ni izrezi kopija, a što se tiče ilustracija odgovor je: s obzirom da knjiga stoji samo 90 d. što je u današnjim prilikama za nakladu od 5000 primjera zapravo jeftino, fotografije bi knjigu znatno poskupile. (Po članku Milana Cilenšeka, Večer od 6. ožujka 1975).

● Saraješki časopis »Odjek« objavio je pod naslovom »O planinarstvu« članak saraješkog alpinista Slobodana Žalice, a zapravo je to pričak »Naših planina« u 1973. godini. U članku se među ostalim kaže: Pored slovenskog »Planinskog vestnika«, »Naše planinare su jedini časopis u Jugoslaviji koji je od izlaska prve brojevne zadružao kontinuitet izlaženja, te zavidnu reputaciju.

● Zagrebački »Vjesnik u srijedu« objavio je u svom broju od 12. ožujka veliku reportažu o Medvednici s impresivnim slikama, među ostalim i ruševnim Tomislavovim domom. Autorica Jelena Lovrić postavlja pitanje, što je sa Sljemenom i njegovim turističkim urednjem te konstatira da se unatoč 170 studija i elaborata, koliko ih je dosad izradeno o budućnosti ove planine — nije učinjeno ništa.

● Obvestila Planinske zvezde Slovenije naslov je šapirografiranog glasnika koji je počeo izlaziti noćetkom ove godine, a namjena mu je obavještavati o novostima iz Saveza i njegovih komisija te o radu planinarskih društava. Odgovorni urednik je Tone Strojnj.

● »Modra lasta«, zagrebački časopis za mlade, donio je u svom 16. broju od 15. travnja 1975. članak o Velebitu Ive Strahonne pod naslovom od »Viliinskog jezera do neosvojiva Strogira«, riječak primjer kako se na malom prostoru može napisati mnogo glijepoti i netočnosti. Tako tu npr. piše da je Velebit dugачak 165 km, da je Satorina visoka 1700 m, da se kote na sjevernom Velebitu nazivaju »stanovi«, srednjem »ulikice«, a na južnom »dabri«. Babino jezero je autor proglašio Viliinskim a Vaganskim vrh najvišim vrhom »cijele Hrvatske«, itd. »Modra lasta« je »revija za pouku, zabavu i samostalan stvaralački rad učenika osnovne škole«, kako stoji u u špici; izdavač mu je »Školska knjiga«, a urednik Dragutin Brigjević. Blago učenicima koji se uče stvaralačkom radu iz »Modre laste!«

(Zeljko Poljak)

● »Planinski vestnik« broj 1 je posvećen 75-godišnjici PD Kranj. Zanimljiv je opis Slovenskog smjera u Aiguille d'Argentiere (III, IV, 600 m, 11 h, 6. VIII 1974). V. Pelko piše o sletu na Platku, a F. Ster o Durmitoru. Na 26. stranici je fotografija kako milicijski helikopter donosi opskrbu domu na Kalisiču. U broju 2 zanimljiv je putopis iz Koruške po Putu prijateljstva kroz tri države. Ovaj broj obiluje alpinističkim prilozima: Slovenski smjer u Marmoladi, prvenstveni uspon »Forma viva« u Aniča kuku itd. Ivo Kotnik piše u povodu smrte nesreće naših penjača »U spomen drugovima koji su bili s nama na Kavkazu 1974«. U ovom broju je izvještaj sa Skupštine UIAA 1974. u Delnicama. Iz speleološkog priloga dozajnemo da je u Sloveniji registrirano već 4000 jama i spilja. Izvrsni su foto-prilizi na papiru za umjetni tisk. Godišnja pretplata 100,00 dinara (PSZ, Ljubljana, rač. 50101-678-47046).

● »Triglav«, prvi svezak godišnjaka Slovenskog planinskog društva u Švicarskoj (osnovano 6. 6. 1971) za 1975. godinu izšao je u tisku početkom godine. Društvo ima 123 člana, a iz objavljenog programa za ovu godinu zanimljiv je »4. susret slovenskih planinarskih društava Evrope i »4. slovenski veleslalom« u Unteribergu. Na akcijama slovenskih planinara u Švicarskoj sudjeluju i članovi Švicarske sekcije zagrebačkog PD »Vihor«.

● Spilje i jame Medvednice opisao je naš suradnik mr. Srećko Božićević u članku »Podzemni kralj Zagreba« koji je objavljao Slovensku akademiju znanosti i umetnosti u Acta carologica VI, 6 (Ljubljana 1974). Članak ima 13 stranica, a opremljen je s 4 slike i 4 karte. Na preglednoj karti Medvednice uneseno je 40 objekata, a njih 17 je prikazano tlocrtima i profilima. Na posebnoj karti su prikazana kraška područja zapadne Medvednice i Ponikava. Ovo je prvi cjeloviti prikaz svih dosad poznatih speleoloških objekata Medvednice.

● »Povijest hrvatskoga planinarstva« prof. dra Vladimira Blaškovića, koja je tiskana u nastavcima prošle godine u NF, objavljena je kao separat u posebnoj knjizi, u 100 primjera. Knjiga nije u prodaji, a autoru su primjerici poslužili kao poklon planinarskim drugovima. Zbog malog broja primjera ona predstavlja bibliofilsku rijetkost.

● Planinarska karta »Kamniške u Savinjski Alpe« u mjerilu 1:50.000 koja obuhvaća prema istoku Menninu, Golte i Možirje, izšla je u tisku i može se naručiti kod Planinarske zveze Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova 9. Tačkoder je izšla i karta okoline Bohinja u mjerilu 1:20.000 koja obuhvaća i dolinu triglavskih jezera. Karte su izradene u više boja, vrlo su precizne i sadrže sve novitete na terenu. Na istoj adresi može se dobiti i »Planinski dnevnik«, svezak od 80 stranica, u plastičnom ovitku, formata 11 x 16 cm. Pedeset stranica je prazno jer služi za vođenje dnevnika, a na preostalim stranicama su podaci o kretanju u pogrančenom polju, signalizacija u slučaju opasnosti i kodeks planinarske časti.

● »Povijest sporta« u broju 22 (lipanj 1975) u znaku je našega jubileja. Uvodni je članak »Stotinu obilježaća planinarstva u Hrvatskoj« od Ivice Sudnika. Opseg mu je 8 stranica, a ilustriran je sa 6 slika. Nakon toga je »Pregleđ planinarskih teme« koje su izšle u ovom časopisu od početka izlaženja (71 prilog) i osvrт Vlade Oštrića pod naslovom »Povijest sporta i planinarstva«. Časopis je glasilo Saveza za fizičku kulturu Hrvatske, a naručuje se na adresi Berislavićeva 2, Zagreb (preplata 20 d godišnje).

● »Razvijat planinarstva u BIH do 1941. godine« naslov je povijesne studije dra Halida Cauševića iz Sarajeva, koja je objavljena u časopisu »Prilozi za istoriju fizičke kulture u BIH« u izdanju Zavoda za fizičku kulturu u Sarajevu (broj 8, str. 19–39, 1974). Autor je našim čitaocima poznat kao dugo godišnji suradnik »Naših planina«, a s istom je temom nastupio i na Planinarskom simpoziju u Zagrebu prošle godine.

• **Prva žena na Mount Everestu** je 35-godišnja Japanka Junko Tabei koja je stigla na vrh 16. svibnja u 12,30 sati u pratnji Šerpasa Ang Tensinga. Japanska ženska ekspedicija od 16 članica krenula je na pohod u povodu Međunarodne godine žena. U izjavi nakon osvajanja vrha Junko Tabei je istaknula da je lokalni naziv vrha ženskoga roda, jer Čomolungma znači Božica — Mame Zemlje.

• **Osvajači Kangbačena odlikovani** su ordenom zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom. Orden je svećano uručio članovima naše himalajske ekspedicije predsjednik SR Slovenije Marijan Brecelj, dugogodišnji predsjednik Planinarskog saveza Jugoslavije.

• **Splitska ekspedicija u Hinkdukuš** od 10 članova oputovala je iz Splita 10. svibnja na put dug 8000 km. Članovi splitskog »Mosora« pokušavaju da osvoje neke metaknute stijene i jedan sedamtisječjak. Ekspedicija će trajati 55 dana i stajati oko 300 tisuća d. Putuje se u tri kombinacija. Novac su osigurale najvećim dijelom radne organizacije Splita. Na splitskoj obali alpiniste je ispratio velik broj građana. Ovaj pothvat treba da obilježi stoljetnicu hrvatskog planinarstva, 50-godišnjicu »Mosora« i 20-godišnjicu Alpinističkog odsjeka u PD »Mesor«. Svi članovi ekspedicije su i pripadnici GSS-a.

• **Memorijalni pohod na Lutograd** u Prepu organizirao je ove godine po peti put AO Sarajevo uz pomoć Gradskega planinarskog saveza Sarajeva do grobova alpinista Dilbera i Stjepanovića i u spomen njihova supruga Jajatovića. Pohod je izvršen 15. i 16. februara. Od 60 planinara 15 ih je stiglo i na sam vrh. (D. Bozja)

• **Penjački logori u Pamiru i Kavkazu** bit će ove godine pristupači i mogući pojedincima koji mogu sami snositi troškove. Federacija alpinizma SSSR je odredila da »Pamir '75« u trajanju od 35 dana stoji 1000, a »Bezenji '75« u trajanju od 30 dana 600 dolara. U našoj zemlji prijave prima Koordinacijska komisija za alpinizam Planinarskog saveza Jugoslavije, 61000 Ljubljana, Dvoržakova 9. (D. Bozja)

• **Alpinistička sekcija u PD Tuzi** u Zenici osnovana je 25. veljače. Za predsjednika je izabran Jusuf Hrnjić, a u sekretarijat je izabran 5 članova. U posljednje dvije godine udvostručen je broj članova u društvu, pa nije čudo da je porastao i kvalitet rada. Osnivanju je prisustvovao predsjednik Komisije za alpinizam PS BiH dr. Paša (Azra Bajramović).

• **Koprivnički doprinos planinarskoj stoljetnici**. U arhivu PSH sačuvano je pismo nastavnika ko-

prvničke gimnazije Vladimira Blaškovića kojim je 2. siječnja 1928. tražio odobrenje Središnje HPD da može osnovati podružnicu u Koprivnici. Osnivački sastanak održan je 8. ožujka. Bila je to podružnica »Bilo«. Pored mnogih uspješnih i plodnih godina, bilo je i povremeni teškoči i zastoja. Godine 1950. obnavlja se društvo, a zatim slijedi krizno razdoblje do 1973. kada je po tredji put osnovano društvo »Bilo« na čelu s ing. Antonom Kvaternikom. Razvoj koprivničkog planinarstva bilo je 6. travnja prikazan javnosti odlično koncipiranim i dokumentarnom izložbom u radnjoj dvorani Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama prigodom održavanja redovitog sastanka Medudruštvenog savjeta Zagorskog planinarskog puta. Uprava »Bila« na čelu s ing. Kvaternikom veoma je dobro organizirala taj sastanak, a posebno se istakao njen inicijator liječnik dr. Milivoj Kovačić uz stručnu aranžersku pomoć Vjekoslava Štefanića. Goste je pozdravio predsjednik Skupštine općine Koprivnica Stejpan Kapusta i predsjednik MO SSRH Ivan Pakas. Zatim je govorio osnivač i počasnji član PD »Bilo« sveću, profesor dr. Vladimir Blašković, a svečaniji dio je završen recitacijama pjesama Milana Krmptovića (recitirao ih je sam autor). Radnim dijelom sastanka je rukovodio predsjednik ZPP-a Dragutin Karažinec. Sažvjetovanje je završeno izlaganjem predsjednika PSH i PSJ Božidara Škerla, nakon čega su gosti razgledali izložbu i posjetili jezeru Sodericu.

(Iz »Glasa Podravine« broj 15 od 16. travnja).

• **Igmanski marš** je ove godine po tradiciji održan 26. januara na uobičajenoj trasi od Planjadišta do Velikog polja i dalje preko Hrasničkog stana do Hrasnice. Pored 350 planinara iz Sarajeva sudjelovalo je više od 700 izvidača, pripadnika narodne obrane i dr. Uz Gradske planinarske saveze Sarajeva organizator je bila i Gradska konferencija SSRN Sarajevo. (D. Bozja)

• **Bilten UIAA** (Međunarodno društvo planinarskih organizacija), pozitivno se izrazio o organizaciji proslodgođišnje skupštine UIAA koju je priredila naša planinarska organizacija u Delnicama u povodu 100. obljetnice hrvatskog i jugoslavenskog planinarstva. U broju 61. od listopada 1974. na str. 10. izazao je i prigodni napis o našoj stoljetnici pod naslovom »Hundertjahrfeier der Gründung des kroatischen Alpenvereines«.

• **O požaru skloništa na Bijelim stijenama**, o kojem smo donijeli vijest u prošlom broju, Gospodarska komisija PD »Rade Končar« iz Zagreba zaključila je među ostalim, slijedeće: Uzrok požara i početak nije moguće ustanoviti. Jedini i glavni izvor topline, peć-dimnjak-emajlirana dimovodna cijev (jedina spona između peći i dimnjaka) nadenu su u ispravnom stanju bez traga oštećenja i konstrukcijskih grešaka koje bi mogle uzrokovati izbacivanje varnice.

• **Skupština Planinarskog saveza Slovenije**, održana 31. svibnja odlikovala je zlatnim znakom priznanje Planinarski savez Hrvatske za zasluge na razvijanju planinarstva, u znak Zahvalnosti suradnju sa slovenskim planinarkama i u spomen 100-godišnjice osnutka HPD. Osim toga istim znakom je odano priznanje našim članovima Božidar Škerlu za zasluge na razvijanju planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji i za suradnju sa slovenskim planinarkama te družištu Poljaku za rad na razvijanju planinarstva, međurepubliku suradnju, pionirski rad u vodnjačko-planinarskoj publicistici u Jugoslaviji i za dugogodišnje uređivanje bratske revije »Naše planine«.

• **20 godina kuće PD »Risnjak« na Medvednici**. Prilikom prve smotre planinara zdravstvenih radnika 8. svibnja 1955. svećano je otvoreno ova kuća u koju je do tada investirano oko pet milijuna dinara. Godine 1958. sa zapadne strane je prigraden novi podrum, a 1972. nad njim sagradena gostinska soba. Zbog nedostatka novaca nažalost, još u vječek nije uveden vodovod i elektrika.

• **PD »Željezničar« u Sidu** održalo je 25. siječnja godišnju skupštinu. Nakon toga je 70 članova otišlo na »Igmanski marš«. Za 2. mart je organiziran izlet na Kozjak sa 24 članova, a 90 omiljnica je posjetilo Veliku gdje su se zbratimili s PD »Sokolovac« iz Sl. Požege. Društvo ima 1100 članova i ograničeno u selima oko Sida gdje održava planinarske srušete. Najnoviji je ogrankak u selu Glabarcu (predsjednik Stjepan Bregović, sekretar Marija Zakić, blagajnik Katica Pinterović). Društvo će uskoro izdavati list »Planinar« na geštetneru pod uredništvom novinara Miće M. Tumarića. Na orientacijskom natjecanju »Oslobodenje Našiča« članovi omladinci su osvojili prvo mjesto (ekipa: Dušan Janjić, Ivica Petrović i Dušan Mauković). Sudjelovali su 22 ekipe. Početkom travnja organizirana je planinarska škola za ogrankake u selima Baćinci, Erdrevik i Bikić Dol za 70 polaznika. Na ovogodišnjoj akciji »Proboj srijemskog fronta« društvo je organiziralo na Lipovači svečanost s programom, logorskom vatrom i natjecanjima. Sudjelovalo je 700 planinara. Na proljetnom danu planinara Vojvodine 22. i 23. ožujka u Vršcu članovi društva osvojili su 4. i 7. mjesto. Društvo je organiziralo literarni omladinski konkurs na teme: Moj prvi susret s planinom. Akcija koja mi je osztala u sjećanju i Kako sam doživio vrh Triglava (Miće M. Tumarić).

• **PSD »Javorak«** iz Nikšića dobio je svoj dom u Ulici Jovana Cvijića broj 4. Dom ima društvenu salu, magazin, ured, bife i pomoćne prostorije. Tečaj GSS u zimskim uvjetima održan je u Žabljaku od 16. do 23. veljače za 26 polaznika iz 6 društava Crne Gore. U okviru memorijalnog skijaškog kupa »Sinjavinski sektor« sudjelovalo je 70 pripadnika društva.

• PD »Bukulja« u Arandelovcu obnovilo je svoj rad nakon prekida od deset godina na osnivačkoj skupštini 16. III sa 150 članova. Osvrt na rad od 1948. do 1964. dao je Milan Jovanović. Pismene zahvalnice za unapredjenje planinarstva pod Bukuljom dobili su Ferdinand Repović i Žiga Petrović. Postle skupštine organiziran je izlet na Kulju s gostima iz beogradskog »Pobede«. (V. Jovanović)

• PD »Dubovac« iz Karlovca održalo je skupštinu 16. III. Izneseno je da su članovi izvršili uspone na brojne planine u Jugoslaviji, a u inozemstvu na — Grossglockner, Gran Paradiso, i Gran Sasso. U društvu djeluje Speleološki odsjek i Omladinska sekcija. U programu rada je obnova Karlovačke transverzale, sa najdišta doma na Vodicama i Kalvariji te aktiviranje omladine. Društvo je imalo 240 članova. Glavni problem je nedostatak društvenih prostorija.

• PK »Split« održalo je svoju skupštinu 4. travnja. U izvještaju je naglašeno sudjelovanje u brojnim akcijama povodom 100-godišnjice Planinarske škole i tečajevi speleološkog i alpinističkog odsjeka značili su novi kvalitet u radu. Za posebnu aktivnost dobili su nagradu kao priznanje Goran Gabrić, Zvonko Kuzmić i Leo Popović. (Milan Sunko)

• Marš tragom oslobođilaca Zenice organizirao je Savjet planinarskih društava Zenice 11. i 12. aprila preko Pepelara, Bijele Vode i Smetova. Sudjelovali su članovi svih četiri županijskih društava te predstavnici Armije, izviđača i feraljaca. (Mirsad Đulbić)

• PD »Tajan« iz Zenice održalo je 16. redovnu skupštinu 20. aprila u domu na Liscu. Umjesto do sadašnjeg upravnog odbora izabran je izvršni odbor od 11 članova i formirane su komisije. Za predsjednika je ponovno izabran Hidajet Bajramović. (Mirsad Đulbić)

• PD »Tvrtkovac« iz Zenice održalo je skupštinu 11. V u domu na Pepelarima. Na svojoj otoj skupštini medicinari Zenice dogovorili su se o programu rada za iduću godinu. (Mirsad Đulbić)

• PD »Željezničar« iz Zenice održalo je svoju ovogodišnju skupštinu 26. ožujka u prepunom planinarskom domu, iako je toga dana padao snijeg. Nakon pozdrava brojnih delegata, predsjednik ing. Jure Šapina je održao izvorni referat. Zanimljivo je da je Dom na Smetovima imao prošle godine 100.000 posjeta. Zimili se oko doma na skijalištima nadje i do 5000 posjetilaca. Članovi su obišli mnoge planine i transverzale a nije bilo gotovo ni jedne planinarske manifestacije na kojoj nisu sudjelovali. U planu rada je među ostalim i završetak izgradnje nove prostorije u domu. U novi odbor ušli su Zulfo Bajramović, Marko Blažević, Anton Bohinjc, Anto Dilber, Vlado Đulbić, Mirsad Đulbić, Zdravko Ergić, Osman Garanović, Abdulah Hodžić, Aleksandar Jeftić, Mile Jović, Mirko Popović, Branka Sandić, Muhedin, Serda-

rević, Muhamer Sinanović, Đuro Sladić, Jure Šapina, Albert Skegro i Darinka Todorović. Za predsjednika je izabran ing. Jure Šapina. (Abdulah Hodžić).

• Aktiv Saveza komunista osnovan je u PD »Željezničar« u Zenici kocem aprila ove godine. Od 2000 članova ima oko 450 članova SK. Očekuje se da će komunisti društva biti ubuduće mnogo aktivniji u širenju planinarskih ideja, posebno kad je riječ o teritorijalnoj obrani i školovanju mlađih kadrova. Za sekretara je izabran Đuro Sladić, a za zamjenika Anto Dilber.

• Planinarsko predavanje u osnovnoj školi u Klinča Selu kod Jastrebarskog održao je 22. ožujka član PD »Željezničar« iz Zagreba Josip Korlaet o Slovenskoj transverzali. Koristan primjer kako treba poticati na planinarenje već u školskim klupama. (J. Sakoman)

• Susret planinara Željezničara iz Zagreba, Ljubljane i Maribora održan je ovoga proljeća na Kopitniku u Zasavskim planinama. Na ovom tradicionalnom susretu okupilo se 500 planinara. Organizator je bilo mlađe društvo iz Celja. Idući susret organizirat će Ljubljanci 1976. na Vogarju iznad Bohinjskog jezera. (J. Sakoman)

• Izlet na Orjen organizirali su učenici travnja članovi PD »Željezničar« iz Zagreba. Njih 33 kretnulo je preko Trebinja do doma na Ubliju gdje su ih srdačno ugostili članovi PD »Bijela gora« iz Trebinja. Zahvaljujući njihovoj požrtvovnosti kao i susretu izvrsnosti, izlet je vrlo dobro uspio. (J. Sakoman)

• Susret »Bratstvo — Jedinstvo« održan je ove godine 3. i 4. maja na Suvoborskom Rajcu u organizaciji PD »Pobeda« iz Beograda. Ovaj susret eminentnih

planinarskih aktivista iz svih republika i pokrajina uživa velik ugled i postao je svojevrsna tradicija.

• PSD »Bistrica« u Skopju održalo je ovog proljeća jubilarnu skupštinu povodom 15. godine rada. Organizirana je u prigodno izložbu Društvo upravlja uspješno s dvije kuće na planini Vodno. Članovi su se penjali u Bugarskoj i Poljskoj, a bili su i na Triglavu. Novi predsjednik je istaknuti planinar Andreja Jankov. (Vladimir Baboski).

• PD »Zlatovrve« u Prilepu održalo je krajem ožujka svoju skupštinu kojom je započelo program proslave 50. godišnjice osnutka. Izvještaje su podnijele sekcije za speleologiju, alpinizam, GSS, markaciju i orijentaciju. Ova je postignula osobite uspjehe: sedam puta prvenstvo Makedonije, 1967. i 1972. prvenstvo Jugoslavije, a 1973. i 1974. drugo mjesto u Jugoslaviji. U planu je osnivanje novih sekcija za suradnju s radnim i društvenim organizacijama, s JNA, školama i Komisijom za zaštitu prirode. (Vladimir Baboski)

• Heinrich Harrer u Zagrebu. Austrijski alpinist i svjetski putnik prof. Heinrich Harrer, koji je u svijetu poznat po svom usponu u Eigeru 1938., sedamnaest istraživačkih ekspedicija na svim kontinentima, a osobito po knjizi »Sedam godina u Tibetu« u kojoj opisuje svoj boravak na dvoru Dalaj Lame, održao je 24. travnja u Austrijskom kulturnom institutu u Zagrebu predavanje s dijapozićivima pod naslovom »Prvenstveni usponi i istraživačka putovanja po svim kontinentima«. Nakon predavanja organizirana je večera na kojoj su pozvani ing. J. Kirigin, voda Hrvatske ekspedicije u Ande i potpredsjednik PSH Z. Poljak. Tom prilikom posjetiocu su imali prilike vidjeti izložbu Harrerovih knjiga i najljepše od 30.000 njegovih dijapozićiva.

Obavijesti

• U kući na Bijelim stijenama dežuraju članovi PD Rade Končar iz Zagreba od 1. VI do 15. X i to samo od subote u 12 sati do nedjelje u 12 sati. Nakon požara obližnjeg otvorenog skloništa u radnje dane ne postoji mogućnost noćenja. Mole se posjetiocima da u blizini kuće ne lože vatrnu.

• Vodići po Durmitoru uz cijenu od 5 d. i Kanjon Nevidio uz cijenu od 10 d. može se naručiti na taj način da se cijena uvolati na žiro račun PD Javorak, Nikšić, Ulica Jovana Cvijića 4. Radun društva kod SDK Nikšić je 20500-678-406.

• Dom na Vodicama u Zumberku (850 m) otvoren je svake subote, nedjelje i državnog blagdana do 30. IX. a isto tako i dom na Kalvariji (188 m) nedaleko Karlovcu. Adresa upravljača je: PD Dubovac, 47000 Karlovac, p. p. 77.

• Planinarski savez BiH moli upravne odbore društava i članove planinare da o svakom planinarskom događaju pismeno obavijeste Savez na adresu Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Savez će ovakve obavijesti prirediti za tiskanje u »Našim planinama«.

• Suradnički honorari ne mogu se isplati ako redakcija NP istodobno ne uplati i porez na autorske honorare općini u kojoj autor prebiva. Zato molimo sve autore kojima dosad nije isplaćen honorar da redakciji NP posalju broj svog računa i broj žiro računa svoje općine. Taj broj mogu doznati u svojoj banci.

• Slijedi nastavak jubilarnog priloga. U ovom broju planinarski objekti u 100 godina hrvatskog planinarstva, a zatim slijedi prilog »50 godina PD Jankovac« u Osijeku.

Planinarski objekti u 100 godina hrvatskog planinarstva

Napisao dr ŽELJKO POLJAK

Jedan je od osnovnih zadataka planinarske organizacije briga za planinarske kuće, vidikovce i puteve po planinama. Prvim takvim objektom u povijesti hrvatskog planinarstva možemo smatrati drvenu piramidu na Sljemenu što su je 1870. dali izgraditi Zagrepčani Lovrenčić i Meško, a posljednjim dom hotelskog tipa u Podkorenu u Sloveniji koji je 1975. unajmilo PD »Zagreb Matica«.

U tom rasponu od 105 godina hrvatske su planinarske organizacije sagradile ili upravljale s više od stotinjak objekata raznih vrsta. Mnogi od njih danas više ne postoje, čak su možda i zaboravljeni, iako su u njih uložena velika sredstva, tisuće sati dobrovoljnoga rada i prije svega požrtvovnost koja se ne može izraziti nikakvim mjerilom. Ovim pregledom nastojali smo u kratkim crtama prikazati sve kuće, domove, skloništa, vidikovce i druge objekte kojima su hrvatske planinarske organizacije bile vlasnik ili upravljač, a spomenuli smo i neke pokušaje iako nisu urodili plodom. Podaci su skupljeni iz planinarskih arhiva, planinarskih časopisa i po sjećanju starih planinara.

Sve do drugoga svjetskoga rata ovom vrstom djelatnosti bavilo se na području današnje SR Hrvatske uglavnom samo HPD i njegove podružnice (iznimka su dom PD »Runolist«, dom na Glavici RTPD »Priatelj prirode« i PD »Liburnia« u Zadru). Budući da su se i podružnice HPD u Bosni i Hercegovini istakle brigom za kuće po planinama, pregledom smo obuhvatili i njihove objekte. Oni su, nažalost, gotovo svu odredu uništeni paležom 1941. i 1942. godine. Uvršteno je i pet zgrada u području Istre i Gorskog kotara kojih su vlasnici bile riječke planinarske organizacije u doba talijanske vladavine, iako su bile pretežno talijanskog karaktera. U poslijeratnom periodu kriterij nam je bio pojednostavljen granicama SR Hrvatske, ali i tu postoji nekoliko iznimaka: dvije kuće u dijelu Orjena koji pripada SR Crnoj Gori i dvije kuće u Sloveniji, jer su pod upravom planinarskih organizacija udruženih u PSH. Prilog smo nastojali što bolje ilustrirati, pri čemu smo dali prednost objektima kojih više nema i koji postepeno padaju u zaborav. Svrstali smo ih po regijama, a snalaženje će olakšati i pregledna skica koja prikazuje njihov približan položaj. Skica je po prvi put objavljena 1964. u slovenskom Planinskom vestniku (str. 389) kao prilog članku Hrvatsko planinštvo. Otada pa do danas nadopunjena je s još tridesetak objekata. Od njih su 15 nabavljeni poslije toga, a o drugih 15 podatke smo skupili naknadno i, bar što se kuća tiče, ovaj prikaz možemo sada smatrati prilično potpunim.

Ocenjujući domete i rezultate ove vrijedne specijalizirane planinarske djelatnosti iznenadit će, ne samo mladeg planinara nego i ponekog starijeg dobrog poznavaoца planinarske prošlosti, nekoliko značajnih činjenica: velik broj planinarskih kuća i skloništa, visok postotak uništenih i spaljenih objekata te golema upornost i požrtvovnost kojom su ih planinari iznova podizali odupirući se cijelo jedno stoljeće svim teškoćama, a često i nerazumijevanju vlastite sredine.

I na kraju, posebno valja istaknuti, da su naši domovi za vrijeme NOB često upotrebljavani kao partizanska skloništa, baze i bolnice te da je zbog toga većina od njih sravnjena sa zemljom. Time je hrvatskom planinarstvu nanesen takav udarac kakav nije pretrpjela ni jedna planinarska organizacija u svijetu, pa ni u pobijedjenih naroda. Golema žrtva koju je na taj način podnijelo Hrvatsko planinarsko društvo dosad još nigdje nije dolično prikazana a niti povjesno obrađena.

POZEŠKO GORJE

Torbarovo sklonište na Lipovici (423 m) u Dilj-gori uredilo je HPD »Dilj-gora« iz Sl. Broda u višoj lugarnici koju je planinari poklonio R. Baumgartner, ravnatelj pogona »Našičke« u Andrejevcima. Bila je to ožubana drvena kućica 3,5 x 7 m, podignuta između visinskih točaka 423 i 414 m, na zemljištu dakovачke biskupije, pokraj drvene piramide, 2 i po sata hoda od Sl. Broda. Imalo je kuhinju i spaonuću za deset osoba. Otvoreno je 12. svibnja 1935. i nazvano po planinaru Josipu Torbaru. Ne postoji više (HP 1935, 62 i 186). Slika na str. 237.

Pljuskara u Dilj-gori. HPD »Dilj-gora« iz Sl. Broda skloplilo je s brodskom općinom ugovor o zakupu zemljišta radi izgradnje planinarske kuće na Dilj-gori. Naum nije ostvaren.

Dom na Brodskom vinogorju (169 m) u Dilj-gori uredilo je PD »Dilj« iz Sl. Broda oko 1955. obnovom zgrade koju je brodska općina poklonila planinarima. PSH je dotirao 100.000 dinara. Zgrada se nalazi iznad motela na autoputu Zagreb — Beograd. Oštetećena je od potresa a obnovljena 1974.

Kolibu na Antunovcu (361 m) u Požeškoj gori dobio je 1934 god. HPD »Sokolovac« iz Sl. Požege na upotrebu od gradske općine. Bila je to lugarnica od drveta s verandom i sobom, sagradena 1921. u Šumi Raskršće. Ime je dobila po gradskom šumaru iz Sl. Požege Antunu Jančikoviću (HP 1935, 154). Slika na strani 263.

Dom na Jankovcu (475 m) u Papuku sagradilo je HPD »Jankovac« iz Osijeka pored umjetnog jezera na sjevernoj padini planine. Gradnja je započela u jesen, dom je otvoren 3. lipnja 1934, a proširen je prigradnjom 10. kolovoza 1940. U ratu je srušen topovima. Obnovu je započeo PD »Jankovac« iz Osijeka 14. studenoga 1950. i dom otvorilo 30. studenoga 1951. To je zidana katnica s prostranom terasom, elektrikom, blagovaonicom, prilaznom cestom, kapaciteta 80 osoba (HP 1932, 367, NP 1952, 11; Jankovac — planinarsko središte Slavonije, izd. PD »Osijek« 1954).

Bivak na Papuku, pod Kamenim vrškom uredila je stanica Gorske službe spasavanja PD »Sokolovac« iz Slavonske Požege u proljeće 1975. na prijevoju Papuka, povrh skijališta nad Jankovcem. Bivak veličine 2,4 x 1,4 m građen je od metalnih ploča, postavljen na betonskoj podlozi, a služi kao slonište i spremište spasavaocima koji osiguravaju skijališta. Slika na str. 259.

Dom »Lapjak« (335 m), na južnom podnožju Papuka, ustvari je planinski hotel. Nalazi se iznad termalnog izvora i kupališta u selu Velikoj. Sagradilo ga je PD »Sokolovac« iz Sl. Požege. Otvoreno je bilo 13. srpnja 1958. To je velika zidana katnica s mansardom, verandom, dvije blagovaonice, cestovnim prilazom i sobama s 55 krevetama (A. Petković: Papuk planinom, izd. PD »Sokolovac«, Sl. Požege 1965).

Toplice u Velikoj pod Papukom zajedno s hotelском zgradom, bile su od 1950. do 1963. pod upravom PD »Sokolovac« u Sl. Požege. Za njihovo uređenje planinari su dali nekoliko tisuća dobrovoljnih radnih sati.

Piramidu na Petrovu vrhu (615 m), zapadnom ogranku Papuka, visoku 12 metara, podiglo je 2. rujna 1934. HPD »Vrani kamen« iz Daruvara. Izgrađena je od drvene grade koju je poklonio ing. Stevo Marković (HP 1935, 123). PD »Petrov vrh« iz Daruvara podiglo je na istom mjestu 1957. drvenu piramidu visoku 14 metara.

Sklonište na Poganom vrhu (oko 600 m), u zapadnom ogranku Papuka, uredilo je HPD »Vrani kamen« iz Daruvara 1933. u napuštenoj lugarnici kraj izvora ispod Poganog vrha koju je zakupilo od Šumarije (HP 1933, 190). Planinari su je koristili i poslije rata sve dok nisu podigli dom na Petrovom vrhu. Danas je u ruševinama.

Dom na Petrovu vrhu (530), na zapadnom ogranku Papuka, počelo je graditi HPD »Vrani kamen« iz Daruvara 1937. godine. Gliha je bila 24. srpnja 1938, otvoreno 28. svibnja 1939. Spaljen je u siječnju 1942. Obnovu je započeo PD »Petrov vrh« iz Daruvara u svibnju 1957, a dovršen je 1959. Godine 1968. je dovršena prilazna cesta. To je velika zidana katnica s prostranom terasom i sobama s 36 kreveta, desetak minuta ispod piramide na vrhu.

Sklonište na Brezovu polju (985 m), na vrhu Psunjša, uredilo je HPD 1934. u unajmljenoj prostoriji (HP 1934, 277). Oko goaine 1956. planinari su opet imali sklonište u zgradi pored telekomunikacijskih instalacija i koristili ga nekoliko godina.

Svobodin dom na Velikoj poljani (708 m) na Psunjšu podiglo je HPD »Psunj« iz Pakraci i nazvao ga imenom svog predsjednika mr. Josipa Svobode, zaslužnog za izgradnju. Pripreme su započele 1935, zakupom zemljišta i sabirnom akcijom, 2. rujna 1936. postavljen je kamen temeljac, otvorenje je bilo 18. srpnja 1937 (HP 1936, 349 i 1938, 247). Bila je to lijepa katnica, uništena za vrijeme rata. Slika na str. 255.

Dom Omanovac (655 km), na zapadnom ogranku Psunjša, sagradio je PD »Psunj« iz Pakraci na vrhu brda iznad grada. Otvoreno je bilo 8. rujna 1963. Bio je to veliki dom sa zidanim prizemljem, drvenim katom, potkrovjem, terasom i sobama sa 60 ležaja. Izgorio je 17. listopada 1974. Obnova je u toku. Slika na str. 260.

BILO-GORA

Kuću na Vražjem vršču (240 m). Podružnica HPD »Papuk« iz Virovitice kupila je 1933. od poduzeća »Našička« za 4.000 dinara zgradu veličine 8 x 19 m i troškom od 5.500 dinara preselilo je u šumu Vražje vršče na Bilo-goru. Otvoreno je bilo 2. rujna 1934. Godine 1938. prigradjena je jedna soba. Danas zgrada više ne postoji. Slika na str. 262.

Dom na Kamenitovcu (242 m) počelo je graditi PD »Bjelovar« 12. prosinca 1948. povrh sela Maglenče na zemlji koju je ustupila općina. Dom je bio pod krovom 11. rujna 1949. a otvorenje je bilo 5. rujna 1951 (NP 1949, 287; 1951, 166 i 353). To je katnica sa zidanim prizemljem i drvenim katom, kapaciteta 20 osoba, s prilaznom cestom. Godine 1970. prigradeno joj je novo krilo. Pod upravom je PD »Bilo-gora« iz Bjelovara.

PLANINE HRVATSKOG ZAGORJA

Dom na Kalniku (560 m) pod ruševinama Staroga grada izgradila je podružnica HPD »Kalnik« iz Krizevaca na poticaj dra Ive Lipovčića, a uz pomoć od 70.000 đ koju je dodjeljilo Ministarstvo za fizički odgoj u doba dok je ministrom bio Krizevanin Lavoslav Hanžek. Očeviđ je bio 17. lipnja 1934, temeljac je postavljen 30. rujna a dom otvoren 23. lipnja 1935 (HP 1935, 329). Dom je katnica sa zidanim prizemljem i drvenim katom, sagradena po planu arh. Stjepana Planića. God. 1940. društvo je uredilo vodovod i kupilo 12 jutara zemlje oko kuće radi posumljavanja. Nakon rata dom je osposobljen 1950. god. 1957. prigradeno mu je novo krilo, a 1965. je izvršena adaptacija. Danas raspolaže sa 70 kreveta. Ima asfaltirani cestovni prilaz. Pod upravom je PD »Kalnik« iz Krizevaca.

Kuću na Vincelkovoj Hunki (Pesek, 297 m), 10 km zap. od Koprivnice, počelo je 1975. uredavati PD »Bilo« iz Koprivnice u polovini zgrade koju je ustupilo planinarištu Šumsko gospodarstvo iz Koprivnice. Sastoji se od tri prostorije. Kuća je elektrificirana i ima cestovni prilaz iz Subotice. Otvoreno 27. srpnja 1975.

Bivak GSS PD »Sokolovac« pod Kamenitim vrškom na Papuku

Foto: Dr T. Sablek

Planinarsko naselje pod Grebengradom (400 m) na istočnom obronku Ivančice, počelo se razvijati krajem 1963., kad je PD »Grebengrad« iz Novog Marofa u jednoj staroj seoskoj kući zaseoka Novoselić uređilo planinarsko sklonište. Poslije iseljavanja ostalih stanovnika, društvo je otkupilo još nekoliko kuća i adaptiralo ih za planinarske svrhe. God. 1971. naselje je elektrificirano. Zasad mu je kapacitet 20-40 osoba.

Piramida na Ivančici (1061) dalo je podići HPD 1983. iz drva po nacrtu svog člana ing. Milana Lenucića (slika na str. 245), a pored piramide dvenašnje sklonište. Oboje je uskoro dotrajalo pa je HPD »Ivančica« iz Ivance 1990. piramidu popravilo tako da je ona bila upotrebljiva sve do konca rata. Novu željeznu piramidu, visoku 10 m, podiglo je HPD u srpnju 1929 (HP 1929, 217 i 234). Slika na str. 69. Obnovilo ju je 1957. PD »Ivančica« iz Ivance. Zemljiste na vrhu, 367 hvali, darovao je društvo Martin Zabavnik iz Budinščine, a poslije rata dobilo je društvo i zemlju oko doma.

Pasaričeva kuća (1061) na vrhu Ivančice, 100 m ju od piramide, sagradena je 1929. godine, isto kad i piramida, po nacrtu Bohumila Bambasa, a uz trošak od 79.000 d. Izvođač je bio Marko Vukelić koji je gradio i Kraječevu kuću na Zavižanu. Otvorene je bilo 1. rujna. Nazvana je po tadašnjem predsjedniku HPD prof. Josipu Pasariću. U doba rata je srušena, a obnovilo ju je PD »Ivančica« iz Ivance (otvorene 21. kolovoza 1951). God. 1964. je elektrificirana, a 1974. dovršena je prilazna cesta. To je zidana prizemnica s blagovaonicom i kuhinjom u prizemlju te spavaonicom u potkroviju kapaciteta za 20 ljudi (HP 1929, 191 i NP 1951, 353).

Vidikovac Stričevo na vrhu Ivančice. Artur Vojtić, gostioničar iz Ivance i član PD »Ivančica«, sagradio je 1934. u blizini doma vidikovac i poklonio ga svom društvu. Planinari su ga nazvali njenim imenom u znak zahvalnosti (NP 1973, 275).

Sklonište na Očuri (617 m), na zapadnom ogranku Ivančice. U jesen 1931. podigla je Kaznionica iz Lepoglave šumarsku kuću na Kozjanu, u području Očure. God. 1934., kad je upravitelj kaznionice bio dr Maksimilian Bohaček, planinarama iz Ivance je u kući iznajmljena jedna soba (HP 1932, 23 i NP 1973, 275).

Sklonište »Pusti duh« na Ravnoj gori (672 m), zapadno od najvišeg vrha, ustupila je 1923. plani-

narima na upravu crkvena oblast (župnik Kropek iz Bednje) na zauzimanje HPD »Ivančica« iz Ivance (HP 1923, 145 i 1927, 87). Godine 1942. kupilo je društvo od Župe ruševinu te kuće i dva jutra zemlje oko nje. U lipnju 1950. kuća je obnovljena. To je zidana prizemnica s blagovaonicom i sa sobama u potkroviju, danas među planinarnama poznata pod imenom »Stari dom«. Kad su varażdinski planinari sagradili novi dom, stari su preupustili na upravljanje PD »Trakošćan« iz Lepoglave.

Filićev dom (660 m) na Ravnoj gori sagradilo je HPD »Ravna gora« 1932. na zemljištu koje je 1929. kupilo u tu svrhu. Dom je otvoren 16. listopada 1932. i nazvan po društvenom predsjedniku prof. Krešimiru Filiću. Zgrada je bila jednokatnica s mansardom i verandom (HP 1932, 340). Spaljena je 1944. godine. Slika na str. 235.

Dom »Anka Ivić« na Ravnoj gori sagradilo je PD »Ravna gora« iz Varaždina na mjestu izgorjelog Filićeve doma troškom od 22 milijuna dinara i nazvao ga imenom opskrbnice predratnog doma. Otvoren je 22. rujna 1963. To je velika zidana katnica kapaciteta za 100 ljudi. Dom je elektrificiran već 1962. 1964. je uveden telefon, 1969. probijena je prilazna cesta (NP 1963, 238). Domom upravlja PD »Ravna gora« iz Varaždina.

Piramidu na vrhu Ravne gore (680 m), visoku 11 m, podiglo je u veljači 1965. poduzeće »Elektro« iz Varaždina i poklonilo planinarama. Otvorene je bilo 24. listopada 1965.

Dom na Strahinjiči (685) počelo je graditi HPD »Strahinjiča« iz Krapine 1940. godine, a iduće je godine bio pod krovom. Obnovu je započelo PD »Strahinjiča« 1950. Otvoren je 27. srpnja 1951. elektrificiran 15. veljače 1953. To je prostrana zidana katnica s blagovaonicom, sobama s 36 krevetom i terasom, elektrikom i cestovnim prilazom (NP 1951, 353; 1963, 234; »75 godina planinarstva u Krapini«, Krapina 1974). Godine 1899. je HPD »Strahinjiča« uz pomoć Središnjice HPD iz Zagreba izgradilo planinarski put na Goleš (HP 1900, 1).

Dom na Kuna-gori (300 m) podiglo je PD »Kunagora« iz Pregrade 1955 (gradnja je počela 1953). To je zidana prizemnica s blagovaonicom u prizemlju i spavaonicom u potkroviju sa 7 (sedam) ležaja.

Ruševine Cesargrada (450 m) na Cesargradskoj gori bile su 1935. vlasništvo HPD (HP 1935, 241).

Planinarski dom Omanovac nad Pakraćom (sagrađen 1963, izgorio 1974. godine)

Dom »Cesograd« (450 m) na Cesogradskoj gori iznad Klanjca je prizemna zidanica s blagovaonicom u prizemlju i spavanaonicama u potkrovljtu (sedam ležaja). Podiglo ju je 1951. u blizini ruševine Cesograda PD »Cesograd« iz Klanjca zajedno s lovačkim društvom. Sada je pod upravom PD »Cesograd«.

Piramidu na Siji (331 m), vrhu iznad sela Hrašćine, podiglo je 1953. PD »Hrašćina« na poticaj predsjednika Branislava Pipića. Otvoreno je bilo 6. lipnja 1954. (NP 1953, 159 i 1954, 299). Danas je zapuštena i neupotrebiva.

MEDVEDNICA

Kuća pod Susedgradom (165 m). Godine 1892. uzele je HPD u zakup od hrvatske vlade zgradu ispod Susedgrada i opremilo je, a zatim uredilo nasađe i puteljke u okolini perivoju (HP 1904, 40). Godine 1952. dobio je PD »Susedgrad« iz Podsuseda bivšu jugarnicu ispod Susedgrada (stara zgrada iz početka ovog stoljeća), godine 1953. započelo uređivanje, a otvorena je za planinarske svrhe 11. listopada. Sada je u toku adaptacija.

Kuća u Bizeku (355 m) je bivša radnička nastamba uz kamenolom lapora tvornice cementa »Sloboda« u Podsusedu koja je ustupljena članovima PD »Susedgrad« iz Podsuseda. To je prostrana betonska prizemnica koju su planinari adaptirali za izletničke svrhe (otvoreno 1. listopada 1959). Nalazi se povrh posljednjih kuća selu Bizek u z. dijelu Medvednice. Objektom upravlja PD »Susedgrad«.

Dom na Glavici (470 m) započinju graditi 1934. članovi RTPD »Prijatelji prirode« iz Zagreba udrženi u Radničku planinarsku zadrugu (Raplaza, otvorenje 1937.). Poslije rata objektom najprije upravlja Sindikalno vijeće iz Zagreba, a zatim ga dobiva PSH (9. lipnja 1949). Iza toga su objektom upravljala razna zagrebačka planinarska društva (PD »Zagreb«, PD »Priroda«). Danas je pod upravom PD »Prijatelj prirode«.

Dom PD »Risnjak« (724 m) započelo je graditi 1952. PD »Risnjak« iz Zagreba, dovršilo ga je 1954. a otvoren je za posjetce 1955. Nalazi se uz gradski lugarnicu (tzv. Pongračeva lugarnica). U zidnom prizemlju je restoran, a u drvenom potkrovljiju spavanaonice s dvadesetak kreveta. Imo cestovni prilaz. Objektom upravlja PD »Risnjak«.

Dom PD »Grafičar« (840 m) na Rudarskom sedlu sagradilo je istoimeno planinarsko društvo iz Zagreba. Izgradnja je započela 1951., završena je 1954. a otvorenje je bilo 1956. U prizemlju je restoran, a u katu spavanaonica. Objekt je brvnara u planinskom stilu, okružena šumom. Ima cestovni prilaz. Pod upravom je PD »Grafičar«.

Stari Tomislavov dom (930 m) nastao je iz gradiške lugarnice, poznate u početku pod imenom »Gradská kuća«. Sagradena je 1877. kod Sljemenskog izvora (pod Činovničkom lивadom) na osnovu zaključka gradske općine od 22. prosinca 1877. Na molbu HPD općina je društvu već iste godine ustupila gornji kat za planinarske potrebe (prva planinarska kuća u povijesti hrvatskog planinarstva), a zaključkom gradske skupštine od 4. rujna 1911. ustupljena je HPD čitava zgrada. Slika na str. 62. Slijedeće godine HPD je prigradjnjom verande, po nacrtu Benka Deutscha, kuću znatno proširoilo, a 1925. je taj novi dio nadogradilo po nacrtu Augusta Pisatića. Prilikom otvorenja tako proširenog doma, a u povodu proslave 1000. obljetnice hrvatskog kraljevstva, nazvan je 18. listopada Tomislavovim domom (HP 1925, 153 i 156). Slika na str. 63. Bila je to velika drvena zgrada koja je 5. veljače 1934. do temelja izgorila (HP 1924, 88, 133 i 140). Na garištu je sagradeno privremeno sklonište koje je zajedno s zemljишtem predano gradskoj općini poslije izgradnje novog Tomislavovog doma.

Sljemensko vrelo pored starog Tomislavova doma HPD je 1881. obzidalo troškom od 90 forinti i označilo ga spomen-pločom s natpisom »HPD u Zagrebu 1881« (Spomenica HPD, Zagreb, 1884, str. XI).

Novi Tomislavov dom (1000 m) podignut je 1937. godine (otvorenje 7. studenoga) kako bi se popuniла praznina nastala gubitkom starog doma nakon požara. Bio je to najveći i najlepši objekt u povijesti hrvatskog planinarstva (oko 100 kreveta, dva restorana, terasa, centralno grijanje, cestovni prilaz). Slika na str. 65. Izgradnju su pomogle sve podružnice HPD u Hrvatskoj, a u tu svrhu su upotrijebljena i sredstva skupljena za izgradnju Hrvatskog planinarskog doma u Zagrebu. Poslije rata, nakon prestanka djelovanja HPD, dobito ga je na upravljanje jedno ugostiteljsko poduzeće. Planinarama je vraćen tek poslije duge borbe. Nakon požara 1964. u kojem je uništen krov i gornji kat, još je neko vrijeme funkcionirao uz razne improvizacije, ali je napokon kao posve dotrajao prodan radi rušenja i izgradnje novog hotela na njegovu mjestu (str. 158) (HP 1935, 119 i 307; 1936, 7).

Vidikovac i piramida na Viktorovcu u Sisku 1929. godine, djelo HPD »Zrin«

Botanički vrt na Sljemenu otvoren je 2. srpnja 1939. na južnom obronku, ispod terase novog To-misljavova doma, nastojanjem društvenog člana botaničara Frana Kušana. Vrt se uzdržavao kao posebna »samostalna društvena ustanova koju su pomagali brojni stručnjaci i državni organi. Zahvaljujući razmjeni sjemenja s raznim botaničkim vrtovima i skupljanju biljaka po cijeloj zemlji i inozemstvu, sadržavao je 1943. više od 700 biljnih vrsta. Za napredak vrta bili su zaslužni, uz osnivača, dr Boris Vrtar i Vilim Loschnigg. Vrt danas više ne postoji (B. Vrtar: O planinskom botaničkom vrtu na Sljemenu, HP 1939. 153; HP 1941, 139).

Piramide na Sljemenu (1033 m). Prvu drvenu piramidu, visoku 4 m, sagradili su zagrebački trgovci Vilim Lovrenčić (slika na str. 46) i Andrija Meško 1870. godine. Kad je šuma prerasla piramidu, HPD je 22. srpnja 1877. na osnovu zaključka izvanredne skupštine od 12. lipnja 1877. podiglo novu piramidu od drveta, visoku 8 m, po načrtu ing. Milana Lenučija troškom od 506 forinti (slika na str. 47). Kad je šuma i nju prerasla, HPD 7. srpnja 1889. troškom od 3172 forinti podiže željeznu piramidu visoku 12 m i tešku preko 8 tona (slika na str. 59). Radove je izvela bećka tvrtka Milde et. co. Nakon izgradnje TV tornja piramide je 1959. premještena na vrh Japetinča (otvoreno 27. srpnja 1960.), gdje i sada stoji (»Sljemenska piramida«, spomen-spis HPD, 1929, Zagreb; J. Pasarić: Proslava 40-godišnjice sljemenske piramide, HP 1929, 213).

Put Sljeme — Stubičke Toplice preko Kapelščaka izgradilo je za planinare HPD 1906. godine troškom od 1000 kruna (HP 1906. 88 i 92).

Piramidu na Kapelščaku od drveta, iznad Stubičkih Toplica, sagradila je 10. listopada 1925 podružnica HPD »Medvednica« iz Donje Stubice (HP 1925, 124 i 164).

Sklonište na Oštrici (720 m) pokraj lugarnice na sjevernoj padini Medvednice (vlasništvo grad ske Šumarije) služilo je od 1952. nekoliko godina Članovima zagrebačkog PSD »Velebit«.

Dom »Runolist« (850 m), veliku drvenu dvokatnicu sa 62 krevetom u 15 soba, sagradilo je PD »Runolist« iz Zagreba 1936. godine (temeljac postavljen 7. listopada 1934). Dom je za vrijeme rata otuđen i planinama vraćen tek oko 1956. Odlukom PSH dobiva ga na upravu PD »Grič« iz Zagreba, koje ga otvara 28. travnja 1957. i zbog toga 1958. mijenja svoje ime u PD »Runolist«. Objekt je elektrificiran, ima cestovni prilaz, terasu, prostra-

nu blagovaonicu i drugi komfor. Pod upravom je PD »Runolist«.

Dom »Sutjeska na Sljemenu (1001 m) sagrađen je 1937. kao privatni objekt. Poslije rata bio je najprije pod upravom PD »Zagreb«, zatim PD »Sutjeska«, a danas je opet u privatnim rukama pod imenom Restoran »1001« (meda izletnicima je poznat po imenu vlasnika Prekratča).

Dom »Ivan Pačkovski« na Puntijarki (957 m), danas je najveći i najbolje opremljen planinarski objekt na Medvednici. Izgradnja je započela 1949. a u početku je bio namijenjen studentima kao oporavilište. Radovi su obustavljeni 1950. Objekt je stavljeno na raspolažanje PSH koji ga je povjerio PD »Zagreb«. Ovo društvo je izgradnju dovršilo 1954. i dom nazvalo imenom svog pokojnog predsjednika, vrlo zaslužnoga za izgradnju. Dom ima 14 soba, restoran, terasu, parkiralište i cestovni prilaz. Pod upravom je PD »Zagreb Matica«.

Sklonište na Hunjki (875 m) ima predratnu tradiciju. Na istom mjestu je 1927. uredeno u tzv. »Rauhovoj lugarnici« planinarsko sklonište s 5 kreveta (HP 1927. 87). Lugarnica je još prije rata izgorjala, a 1940. je u blizini sagrađena nova koja i danas postoji. Oko 1960. je PD »Zanatlija« Zagreba uredilo u susjednoj baraci sklonište koje je medu planinarama i danas poznato pod nekadašnjim popularnim imenom Rauhova lugarnica. PD »Zanatlija« je 1965. sklonište renoviralo. Danas ima i cestovni prilaz (prijevoj ceste Zagreb — Stubičke Toplice).

500 stuba i Srnec na sjevernoj padini Medvednice, ispod Hunjke, je kraljski kompleks stijena i spilja s potokom i bujnom vegetacijom. Učinjeno je pristupačnim zagrebački planinari Vlado Horvat. On je s grupom suradnika, većinom omladinaca, 1946. počeo u to dosad nepristupačno područje graditi prilazni put u obliku 500 kamenitih stuba, a zatim na njihova podnožju uredio izletište. Planinarski odbor Zagreba je 1963. u povodu prve obiljetnice Horvatore smrti, postavio pored puta spomen-ploču. Planinari i danas održavaju stube dobrovoljnim radom (V. Horvat: 500 stuba i njihova okolina, NP 1958, 210; S. Božičević Vlado Horvat i njegovih 500 stuba, POZ, Zagreb 1969).

Sklonište Kulmerica (702 m) uredili su članovi PD »Stubičan« iz Donje Stubice u istoimenoj lugarnici na sjevernoj padini Medvednice (otvoreno 20. rujna 1969). A sastoji se od jedne prostorije (druga služi lugarnicom).

Planinarski dom „Vražje Vršće“ — Virovitica

Dom na Vražjem Vršću u Bilo-gori 1938. godine, djelo HPD »Papuk« iz Virovitice

Kaptolska lugarnica na Gorščici (685 m), u istočnom dijelu Medvednice služila je poslije rata (do 15. prosinca 1956) kao planinarsko sklonište i bila vrlo popularna među zagrebačkim planinarkama.

Dom na Lipi (709 m), ispod Roga, u istočnom dijelu Medvednice, sagradio je PD »Lipa« iz Sesveta 1967. godine uz veliku pomoć stanovnika selja Donje Planine. To je prizemna montažna zgrada s restoranom i kuhinjom uz koju je 1972. sa građenom depandansom sa spavaonicom. Domom upravlja PD »Lipa«.

Piramida na Lipi (709 m), nalazi se iznad planinarskog doma na vrhu Roga. Izgrađena je od željeza a podigao ju je POZ 1970. godine. Zajedno s domom predstavlja privlačnu cijelinu.

Dom nad Vugrovcem (210 m) u istočnom dijelu Medvednice, uredilo je PD »Prigorec« u staroj zgradbi zagrebačkog Kaptola iz 18. stoljeća (otvoreno 1. srpnja 1951.) koja je planinarima predana nakon rasformiranja SRZ »Vugrovec«. Od 16. studenoga 1952. domom je upravljalo kraće vrijeme PD »Lipa« iz Sesveta, a najduže PD »Sljeme« iz Zagreba. Od 1973. je pod upravom sindikata putradnika.

Sklonište kod Lojzekovog izvora je brvnara 4 x 5 m, sa stolovima i klupama, koju je podiglo PD »Stubičan« iz Donje Stubice na sjevernoj padini Medvednice, na putu od Donje Stubice do Hunjke. Otvoreno je 20. kolovoza 1961. (T. Stumić: Planinarskim stazama sjeverne Medvednice, NP 1967, 155).

Kraljičin zdenac (529 m), HPD je 1882. pored izvora sagradio uz pomoć svog predsjednika Mijošlava Kulmera i gradske općine, a po nacrtu člana Milana Lenucića, planinarsko »pristanište« (drveni paviljon) (HP 1899, 3). U jesen iste godine HPD je dao načiniti pješački put od zdenca na vrh Sljeme (Spomenica HPD, Zagreb 1894, str. XIII.). Godine 1894. HPD je obzidao vrelo i postavio ploču s natpisom »Kraljičino vrelo 1406—1894 HPD«. Godine 1898 je brigom predsjednika PHD izgrađen novi put od Zdenca na Sljeme koji je HPD nazvao imenom predsjednikove supruge Elvire. (HP 1898, 33 i 1926, 63). PD »Grafičar« iz Zagreba je 1954. dobrovoljnim radom svojih članova

va obnovilo put od Šestina do zdenca uz potok Kraljevec (otvoreno 17. listopada) što ga je sagradila vojska 1909. godine (NP 1954, 547), a 1956. je uzeo od šumarije »Sljeme« u najam lugarnicu pored zdenca i u njoj uredilo izletište.

ZAGREB

Društveni dom PSH u Zagrebu nalazi se u Korčevoj ulici 22, a sastoji se od četiri etaže. U suterenu je garaža, u prizemlju dvorana za sastanke i biblioteka, u prvom katu poslovna, sobe tajnika i knjigovode te primača soba, a u potkroviju je predviđen smještaj arhive i planinarskog muzeja. Za nabavu zgrade upotrijebljena je kupovnina prodanih ostataka Tomislavova doma. Zgrada je kupljena koncem 1971., a otvorena 16. prosinca 1972. (slika na str. 148) (NP 1973, 4). Ideja o izgradnji takova doma stara je više od pola stoljeća. Prema knjizi zapisnika HPD (str. 91), tajnik Zlatko Prebeg predložio je na sjednici Upravnog odbora 23. veljače 1922. osnivanje Hrvatskog planinarskog muzeja, a 2. studenoga povjerenju mu je da provede sabirnu akciju za izgradnju doma. Već 14. prosinca su Freudeneich i Detusch izradili skicu objekta. Na osnovi odluke Glavne skupštine HPD izabran je 26. lipnja 1924. odbor za gradnju »Hrvatskog planinarskog doma i muzeja« (HP 1925, 123). Već iste godine sakupljeno je u tu svrhu 50.000 dinara od čega je kraljevska uprava dotirala 15.000 za kamen temeljac muzeja. Koncem godine bio je na čelu odbora za gradnju Z. Prebeg, a članovi odbora Hitzthaler i Berger. Godine 1928. je »Sekcija za gradnju doma i muzeja« imala 100.000 dinara (HP 1928, 142). Dom u Zagrebu tada nije sagrađen jer su sredstva iskoristena za novi Tomislavov dom nakon požara staroga.

Skijska skakaonica. Ski-sekcija HPD je koncem 1935. uredila na privatnom zemljištu u Zagrebu skakaonicu za skokove od 16 do 20 m.

koliba na Antunovcu u Požeškoj gori 1934. godine

Koliba na Antunovcu u Požeškoj gori 1934. godine

SAMOBORSKO GORJE

Stari grad iznad Samobora, ruševinu srednjovjekovnog borga, preuzeo je na upravljanje i čuvanje HPD »Japetić« iz Samobora 1932. godine i u kuli ispod kapelice uredilo društvene prostorije u kojima su se održavali sastanci (>50 godina PD »Japetić«, Samobor 1973, str. 8).

Vidikovac na Stražniku, pergolu od betona na vrhu iznad Samobora, posjedovalo je HPD »Japetić« 1932. godine (HP 1932, 348).

Piramidu na Tepecu od drveta, na vrhu iznad Samobora, preuzeo je 1930. HPD »Japetić« od Društva za poljopravljanje Samobora u oštećenom stanju i temeljito je popravilo (HP 1931, 160).

Sklonište u Smeroviču imalo je 1932. HPD »Japetić« u gostionici Mike Dumića (HP 1932, 348). Poslije rata dobio je neko vrijeme tu gostionicu na upravljanje PD »Japetić«. Objekt je bio opskrbljen i imao je 6 kreveta (NP 1950, 25).

Šoćevo kuću (364 m) otvorilo je HPD »Japetić« 3. srpnja 1931. u zgradbi bivše industrijske željezničke pruge poduzeća »Samobor« (HP 1931, 231). Zgrada je poslije nekoliko puta pregradavana. Pored kuće je 29. kolovoza 1935. otvoreno »Lipovački zdenac« u koji je voda dovedena cijevima s izvora. Godine 1936. kuća je dotrajala i srušena, pa je na njenom mjestu 9. kolovoza otvorena nova kuća. Izgradnja je finansirana osigurninom koja je isplaćena nakon požara Mesićeve kuće (HP 1936, 317). Iste je godine uređen i cestovni prilaz a iduće je godine dom nadograden. Poslije rata je ponovno uređen (kapacitet 24 kreveta), a u blizini je izgrađen i bazen za kupanje. Danas je pod upravom PD »Japetić« iz Samobora.

Mesićovo sklonište na Japetiću otvoreno je 4. listopada 1925. u kući koju je HPD-u poklonjeno uz daslugu Stojana Mesića, člana HPD »Japetić« (HP 1925, 164). Nalazila se u predjelu Kal gdje su danas poznate livate, na visini od oko 700 m. Godine 1929. ponovno je uređena i opremljena s četiri kreveta, 1930. je opljačkana, a 1931. izgorila do temelja (HP 1931, 232).

Dom na Zitnici (342 m) pod Japetićem sagradio je između 1951. i 1955. PD »Jastrebarsko« iz Jastrebarskog. To je suvremena katnica sa zidanim prizmlijem i drvenim katom gdje su spavaonice (37 ležaja). Imala je blagovaonicu, prostranu terasu i kolni prilaz. Pod upravom je PD »Jastrebarsko«.

Stoje za starom domaćinu?
Piramidu na Japetiću (871 m), visoku 12 m i građenu od željeza, prenijelo je ovamo sa Sljemenskim PD »Jastrebarsko« 1960. godine kada je na Sljemenu postala suvišnom posljedje izgradnje TV tornja. To je ona ista Sljemenska piramida koju je sagradilo još 1889. HPD iz Zagreba. HPD »Japetić« iz Samobora uredilo je na vrhu Japetića 1937. prirodni vidikovac (HP 1938, 231).

Sklonište na Palačniku imalo je PD »Japetić« iz Samobora 1950. godine u nekadašnjem Turkovu bufetu (NP 1950, 25).

Dom na Velikom dolu (535 m) pod Oštrecem sagraden je na mjestu gdje je 1934. Ski klub »Zagreb« podigao skijašku kuću radi blizine dobrih skijaških. Za vrijeme rata kuća je spaljena. Poslije rata je na isto mjesto prenijela Plan sekocija FD »Lokomotiva« iz Zagreba jednu baraku, a 1963. je PD »Japetić« iz Samobora sagradio današnji dom (otvoreno 24. studenoga). To je velika zidana katnica s dvije blagavaonice i sedam spačnih soba.

Dom na Oštrecu (621 m) nastao je iz Dačkog plan. doma koji je 1933. sagradila Škola narodnog zdravlja iz Zagreba. Poslije rata predan je planinarskim željezničarima koji ga otvaraju 19. rujna 1948. na Dan planinara. Godine 1950. je opskrbljen vodovodom a 1951. je prilikom obnove i proširenja podignuta pored njega baraka s 20 ležajima (otv. 4. studenoga). Godine 1957. dom je dograden, 1958. elektrificiran, 1967. renoviran, 1972. moderniziran. To je zidana katnica s prostranim potkrovljem. Pod upravom je PD »Željezničar« iz Zagreba. *čitač mu je mrtva?*

Sklonište »Blagaski likovac« pod Oštrecem uređila je omladinska sekcija PD »Japetić« u lovačkoj kući koju je planinarsima ustupila lovačka organizacija 1974. godine za milijun dinara. Sklonište je dobitlo ime po botaničkom raritetu Samoborskog gorja. To je zidana prizemnica koja ima jednu sobu sa šest kreveta i kuhinju, a nalazi se u šumi, oko 300 m od doma na Velikom dolu.

Sklonište na Prekršiju (519 m), iznad Ruda, s 5 postelja, otvarlo je HPD 28. svibnja 1922. u u najmilijenoj seoskoj kući (HP 1922, 29), a po isteku ugovora uređeno je još udobnije sklonište u drugoj kući kod Ivana Mrakovića, i otvoreno 29. rujna 1926 (HP 1927, 87). Korišteno je nekoliko godina. Slika na str. 105.

Piramidu na Plješivici (780 m), visoku 10 m, i uz nju drveni »čardak« (kolib) izgradio je Hamilkar Praunspurger iz Samobora 1931. godine po nacrtu društvenog arhitekta HPD Milana Lenučija, troškom od 524 forinti (otvoreno 24. srpnja). (Spomenica HPD, 1984, str. X i XV). Čardak je ubrzo dotrajao, a piramida je izgorila 1903., pa je 29. lipnja 1905. HPD izgradilo novu piramidu od željeza (HP 1905, 59). Za vrijeme rata bila je jako oštećena. Obnovljena je i predana ponovo upotrebi 19. listopada 1924 (HP 1925, 16). Poslije drugog svjetskog rata na tom je mjestu podignuta i treća piramida, od željeza, koja i danas postoji. Sagradili su je PD »Rade Končar« iz Zagreba i PD »Jastrebarsko«, visoka je 5 m, a predana je upotrebi 23. lipnja 1957.

Okić-grad (465 m) ruševine srednjevjekovnog burga na istočnoj strani Plješivice poklonio je HPD-u zajedno s okolnom zemljom predsjednik poduzeća »Jugoslavenska Šuma« Aleksandar Ehrman 1927. godine (HP 1927, 151), ali ga je uspijelo dobiti u posjed tek odlukom suda u Samoboru od 24. kolovoza 1933. HPD »Japetić«, Društvo je 1931. uredilo prilaz gradini. Danas je vlasnik PD »Japetić«.

ZUMBERAČKA GORA

Sklonište u Stojdragi otvoreno je 7. veljače 1926. u župnoj kući zaslugom župnika i planinara Trbojevića (HP 1926, 28). Nije poznato dokle je upotrebljano.

Dom na Vodicama (850 m) sagradilo je PD »Dubovac« iz Karlovca hrastovom gradom od bivše lugarnice koju je šumarija u Krašiću prepustila planinarima. Gradnja je počela 18. srpnja 1959. a trajala je tri godine. Ima kuhinju, blagovaonicu i spaonica sa 14 ležaja, terasu, cestovni prilaz i izvor pored kuće. Pod upravom je PD »Dubovac«.

BANIJA I KORDUN

Vidikovac 1 paviljon na Viktorovcu (137 m) na brežuljku iznad Siska, sagradila je na poticaj svog predsjednika Viktora Borovečkog podružnica HPD »Gvozd« iz Siska i predala upotrebi 8 rujna 1929 (HP 1929, 288). Vidikovac u obliku piramide je od drveta, a paviljon od opeke. U finančiranju su sudjelovali: D. Tortić, DD »Tanin«, M. Popović, Industrija drva Drach i drugi. Slika na str. 261.

Piramidu na Cepelišu (415 m), vrhu Hrastovičke gore, visoku 9 m, gradenju od drveta, podigla je 1926. podružnica HPD »Zrin« iz Petrinje (otv. 16. svibnja). Kada ju je šuma prerasla, »Zrin« je nadogradio još 6 m i predao upotrebi 9. listopada 1938 (HP 1938, 189). Slika na str. 251. Danas više ne postoji.

Dom na Hrastovičkoj gori (415 m) sagradila je podružnica HPD »Zrin« iz Petrinje pored piramide na Cepelišu i otvorila ga 9. listopada 1938. (HP 1938, 245). Bila je to katnica sa zidanim prizemljem i katom od drveta, s dvije sobe i kuhinjom, okružena šumom. Slika na str. 253. Danas se u gustoj škari jedva raspoznavaju temelji.

Piramidu na Tomašići (220 m) od drveta, visoku 18 m, sagradilo je 3. listopada 1937. HPD »Petrova gora« iz Gline na brdu južno od mjesta (HP 1938, 244).

Gradina Dubovac kod Karlovca povjerenja je 4. rujna 1938. podružnici HPD »Martinciak« iz Karlovca prigodom 15-godišnjice društvenog rada (HP 1939, 245). Karlovačko planinarsko društvo započinje 1954. obnovu Dubovca i tom prilikom mijenja ime društva u PD »Dubovac«. Akcija je u potpunosti uspjela, ali je Dubovac danas pretvoren u ugostiteljski objekt. U gornjih katovima smješten je povijesni muzej. Slika na str. 265.

Izletište na Kalvariji (200 m), oko 5 km zapadno od Karlovca, uredilo je oko 1967. godine Seulorska sekcija PD »Dubovac« iz Karlovca adaptacijom seoske kuće (NP 1967, 285).

Spilju Vrvokvu kod Kamanja, na rijeci Kupi, počeli su uređivati za turistički posjet članovi PD »Runoliste« iz Zagreba na poticaj Vladimira Horvata i svečano je otvorili 2. rujna 1928. Tom su prilikom Marija i Vladimir Horvat objavili brošuru »Spilja Vrvokva u Kamanju kod Ozlja« (Zagreb 1928).

GORSKI KOTAR

Sklonište u klekovskoj spilji (oko 1000 m) uređilo je 11. lipnja 1925. četrdeset članova podružnice HPD »Slijeme« iz Zagreba pored staze na putu prema vrhu, opskrbilo ga klupama i ležajevima i nazvalo imenom dra J. Schlosera (HP 1925, 10%). Bilo je upotrebljivano nekoliko godina.

Dom na Kleku (1000 m). Prve pripreme počele su 1929. sabirnom akcijom HPD i raspravom o lokaciji (HP 1929, 58). Središnjica u Zagrebu predlagala je vrh, a podružnica »Klek« iz Ogulinu podnožje Kleka. Dogovor nije postignut i ponovo je pokušao 1932. (HP 1932, 313), kada je »Klek« predlagao lokaciju kod Bjelskog, a Matić HPD opet bliže vrhu. Gradnju je započelo tek PD »Klek« sa PSH 1956. zaravnavanjem terena, a 1957. izgradnjom cisterne. Dom je otvoren 15. listopada 1958. Godine 1973. je elektrificiran. To je zidana katnica s kuhinjom i blagovaonicom u prizemlju i spaonica sa 14 ležajima na katu. Objektom upravlja PD »Klek«.

Hrlevu kuću na Bijelim stijenama (1300 m) sagradilo je HPD iz Zagreba na poticaj dra I. Kralja. Svečano je otvorena 27. svibnja 1928 (HP 1928, 149). Bila je to zidana prizemnica s kuhićnjom cisternom, spaonica s 14 ležajima i tavatom. Cesto je bila provaljivana i pijačana. Obnovljana je u nekoliko navrata: HPD 1938. (HP 1938, 59%), PSH 1951 (NP 1951, 353), PDS »Velebit« 1953 (NP 1953, 161) i PD »Rade Končar« iz Zagreba 1961 (NP 1962, 140). Zbog dotrajalosti je srušena 1968. godine, a njeni su ostaci upotrijebeni za novu kuću.

Kuću PD »Rade Končar« na Bijelim stijenama (1300 m) sagradilo je PD »Rade Končar« iz Zagreba i otvorilo je 4. srpnja 1968. To je brvnara podignuta na visokim stupovima radi zaštite od vlage. U donjoj etaži je kuhinja i blagovaonica, a u gornjoj spaonica s 20 ležajima.

Sklonište na Bijelim stijenama podiglo je u blizini svoje kuće PD »Rade Končar« (otvoreno 15. rujna 1974), za posjetioce koji dodu kad je kuća zatvorena. Bila je to vrlo ukusna montažna drvena zgrada s desetak skupnih ležaja. Izgorila je 27. siječnja 1975. U toku je akcija za obnovu.

Ratkovo sklonište na Samarskim stijenama (oko 1200 m) jednostavna je brvnara koju su od 10. do 20. X 1952. sagradili zagrebački studenti iz PDS »Velebit« od ostataka obližnje partizanske bol-

Gradina Dubovac u Karlovci obnovljena je zaslužom PD »Dubovac«

nice i nazvali ga u spomen svog poginulog člana Ratka Čapeka. U njemu je jednostavna kuhinja i skupno ležište za 8 osoba. Originalan je smještaj u polupečini pod okomitom stjenom.

Kuća na Jančarici (1236 m) uredio je PSH u bivšoj lugarnici koju je mrkovačka šumarija početkom 1968. poklonila planinarima. To je primarna brvnara s kuhinjom, spavaonicama i cisternom. Sada je pod upravom PD »Sutjeska« iz Zagreba.

Dom u Tuku (875 m) uredio je PSH u bivšem seoskom zadružnom domu (otv. 30. svibnja 1965). U prizemlju je velika blagovaonica s kuhinjom a na katu spavaonica za 25 osoba. Ima elektriku, vodovod, cestovni prilaz i parkiralište. Danas je pod upravom PD »Sutjeska« iz Zagreba.

Kuća na Lukovu (780 m) pod Zagradskim vrhom bila je moderan jednokatni drveni ljetnikovac u planinskom stilu, s 5 soba i nusprostorijama, koju je zagrebački advokat Kuntarić jedno sa zemljom ustupio za 25.000 d HPD-ju (HP 1940, 39*). Objektom je do rata upravljala podružnica HPD »Zagradski vrh« iz Bribira. Danas više ne postoji.

Sklonište u Vratima (700 m), 150 m od ž. st. Vrat, kapaciteta 15 osoba, uredilo je 1. srpnja 1951. PD »Grafičar« iz Zagreba kao bazu za uspone na Bitoraj i Viševicu. Danas više ne postoji.

Sklonište na Gornjem Jelenju (882 m) uredilo je HPD iz Zagreba na poticaj svoje podružnice »Runoliste« iz Lokava u zgradu iz 1921. godine koja je kupljena za 45.000 d od poduzeća »Goranin«. Bila je to drvena zgrada s kuhinjom i tri sobe (30 ležaja) na raskršću kod gostionice, a služila je kao baza za uspon na Risnjak. Svečano je otvorena 19. svibnja 1929 (HP 1929, 162). Nakon izgradnje doma na Risnjaku prodana je 1936, kao nepotrebna (HP 1926, 313). Slika na str. 249.

Kuća na Hahlićima (1118 m) pod Obručom planirao je još 1907. CAF ali je odustao radi »financijskih teškoća i prije svega zbog briže za sigurnost skloništa koje bi trebalo biti na hrvatskom teritoriju i bez čuvara« (Quarant'ani dil vita alpinistica fiumana, str. 38, Rijeka 1925). Kuću je sagradila tek podružnica HPD »Velebit« iz Sušaka. Kamen temeljac je postavljen 8. kolovoza 1926. a otvorena je 31. listopada 1926 (HP 1926, 123, i 151). Za rata je propala, a na starim temeljima je sagradilo novu kuću PD »Kamenjak« iz Rijeke (otv. 30. studenoga 1968). To je visoka primerna s blagovaonicom i kuhinjom u prizemlju i spa-vaonicom za 10 osoba u potkrovju. Slika na str. 236.

Dom na Platku (1111 m). Godine 1912. ima CAF ustaljeni skijaški logor na Platku (Quarant'ani, str. 12). Godine 1934. HPD koristi unajmljenu zgradu (HP 1934, 277). Podružnica HPD »Velebit« iz Sušaka gradi uz pomoć grad. poduzeća »Sušak« prizmenu brvnaru i otvara je 15. prosinca 1935. Uskoro nadograduje još jedan kat i 5. rujna 1937. je pretvara u jedan od najsvremenijih domova, s 20 soba i tri velike spavaonice (HP 1937, 61*). Slika na str. 254. Izgorio je do temelja 15. siječnja 1938 (HP 1938, 10*). Nakon toga uredeno je sklonište u postojećoj gospodarskoj zgradi (HP 1939, 264). Poslije rata započinje 1947. Skijaško-planinarska sekacija FD »Primorje« iz Rijeke izgradnju novoga doma na livadi Prebeniš kreditom Vojne uprave JNA u Opatiji i Komiteta za fiskulturu vlade FNRJ. Iduće godine, gradnju nastavlja PD »Rijeka« i dovršava dom 30. studenoga 1951. Bio je to, poslije Tomislavova doma, najveći planinarski dom u Hrvatskoj. Do 1974. bio je pod upravljanjem PD »Platak« iz Rijeke, a otiada je pod upravom riječkog sindikata. Dom ima vodovod, elektriku, veliku terasu i blagovaonicu, 80 ležaja, asfaltiran prilaz i u blizini skijaške žičare.

Dom na Snježniku (1490 m). Pripremne radove je započela Skijaško-planinarska sekacija FD »Primorje« iz Rijeke u jesen 1947. kreditom Vojne uprave JNA u Opatiji i Komiteta za fiskulturu vlade FNRJ. Najprije je izgrađena radnička baraka koja je služila kao sklonište. Radove nastavlja 1948. PD »Rijeka« i dom završava 27. srpnja 1951. (NP 1951, 60 i 353). Obnavlja ga PD »Platak« 1961 (NP 1962, 140) i 1974. prije sletja »Platak 74«. To je zidana katnica s blagovaonicom i spavaonicom za 20 osoba, smještena u samoj vršnoj stjeni. (Slika na str. 247).

Sklonište na Smrekovcu (1250 m). Godine 1921. unajmilo je HPD na 15 godina predratnu lugarnicu vlastelinstva Thurn Taxis na Smrekovcu pod Risnjakom i 1922. troškom od 9.000 kruna sagradilo novi krov, uredilo šest ležaja i obnovilo zgradu (HP 1922, 79). Kuću onet renovira 1930 (HP 1930, 331), a 1935. otkazuje najam jer je sklonište postalo nepotrebno nakon izgradnje doma na Risnjaku.

Dom na Risnjaku (1420 m). Godine 1914. podružnica HPD »Velebit« iz Sušaka predlaže središnjici HPD izgradnju kuće pod Risnjakom kod Smrekovca i šalje gotove nacrte (HP 1914, 47). God. 1930. dobio je HPD od ministarstva šuma i ruda Sloševroviću livadu pod vrhom Risnjaka u zakup na 90 godina, a od banovine 85.000 d za gradnju doma. Očevid je izvrsio predsjednik HPD J. Pasarić 15. lipnja 1930, gradnja je započela u rujnu 1931. (graditelj Marko Vukelić), a dovršena je troškom od 250.000 d 18. rujna 1932 (HP 1932, 278 i 305). Dom je 1940. preuređen troškom od 60.000 d (HP 1941, 145).

Prilaznu stazu od Medvedih vrata probila je podružnica HPD »Gorščak« iz Mrzle Vodice 1935. troškom od 7.000 d (HP 1935, 285). U ratu je dom uništen. Obnovu je započelo PD »Delnice« 1952, ali je dovršen i otvoren tek 25. svibnja 1958. Godine 1962. domom upravlja PD »Zanatlija« iz Zagreba, a danas je pod upravom PSH. Dom je zidana katinica s blagovaonicom i kuhinjom u prizemlju i spavaonama na katu s 25 kreveta.

Sklonište na Klanskoj polici (rifugio »Mario Anghelini«) uredilo je riječko planinarsko društvo »Carsijski« 1. rujna 1929. na visini od 1100 m, tada na teritoriju pod talijanskom okupacijom. Sudbina objekta nije poznata.

Sklonište na Čabarskoj Polici (1113 m). U blizini srušenog skloništa »Guido Rey«, koje su za vrijeme talijanske okupacije podigli talijanski planinari iz Rijeke pored vojne kasarne 40 km od Rijeke, podigli su riječki planinari uz pomoć vlasti oko 1948. godine dom »Ivan Duiž« koji su osobito posjećivali skijaši (do 650 izletnika u jednom danu!). Imao je stalnog opskrbnika i blagovaoniku za 100 osoba (NP 1950, 184). Nakon izgradnje doma na Platku napušten je kao nepotreban.

Sklonište u Okrivju, goranskom zaseoku blizu Cabra, uredilo je PD »Kamenjak« iz Rijeke 1966. godine u seoskoj kući kupljenoj 1965. Zgrada je 1988. uništena požarom.

Sklonište u Frbežarima, goranskom zaseoku bližu Tršća, uredilo je PD »Kamenjak« iz Rijeke u seoskoj kući 1969. godine nakon gubitka skloništa u Okrivju. Uvedena je elektrika i voda te obnovljen krov. Služi skijašima te za ljetovanje.

Sklonište u Mrzloj Vodici uredeno je 1926. u državnoj stočarskoj stanicji po odobrenju ministarstva trgovine. Upotreba je bila dopuštena članovima HPD i drugim planinarama.

Skijašku skakaonicu u Delnicama sagradilo je oko 1934. klimatsko povjerenstvo i najprije je počinjalo Sportskom klubu, a kad je njegova skijaška sekacija prestala djelovati, dobila ju je podružnica HPD »Risnjak« iz Delnica. Svečano ju je otvorila 20. veljače 1938 (HP 1936, 91 i 1938, 38*).

Dom na Petehovcu, zapravo na Jezerskom vrhu (1024 m) pod Petehovcem, počela je graditi Plan. sekacija FD »Goran« iz Delnica, završilo ga je PD »Delnice« 4. listopada 1949. Imao je pet soba s 35 kreveta. God. 1962. postaje ugostiteljskim objektom i skijaškim središtem. Danas je znatno proširen, a do njega je izgradena žičara.

Skijašku skakaonicu u Skradu za skokove do 28 m podigla je 1935. podružnica HPD »Skrad« po načrtu norveškog stručnjaka T. T. Hanssena.

OKOLICA RIJEKE

Most na Rječini podigla je podružnica HPD »Učka« iz Kastava nedaleko izletišta na Izvoru i svečano ga otvorila 11. kolovoza 1929. U selu Kukuljani držala je knjigu posjetilaca (HP 1931, 342).

Vidikovac kod Omišlja na otoku Krku uredio je CAF i otvorio ga 12. travnja 1885. na zemljistu što je nabavljeno na poticaj predsjednika ing F. Brodbecka (Quarantani di vita alpinistica flumana, str. 38, Rijeka 1925).

Vidikovac na Lubanu (499 m) u obliku kamene kule započeo je graditi CAF 25. listopada 1887. na vrhu sjeverno od Rijeke. Zbog nesuglasica objekt nije dovršen, a 1901. je srušen radi sigurnosti posjetilaca (Quarantani..., str. 38).

UČKA I ČIĆARIJA

Kronprinzessin Stephanies Schutzhause (925 m) sagradio je 10. travnja 1887. »Oesterreichischer Touristen Club« iz Beča na poticaj svog člana ing. F. Brodbecka koji je u to vrijeme boravio u Rijeci radi izgradnje kazališta. Riječani su u tom objektu vidjeli habsburšku manifestaciju. Poslije prvog svjetskog rata, za talijanske okupacije, zvao se Rifugio »Duchessa d'Aosta«. Spaljen je u drugom svjetskom ratu. Nalazio se na prijevoju Poklon.

Hotel na Poklonu (925 m) sagraden je poslije drugog svjetskog rata u blizini ruševina starog doma. God. 1948. bio je pod upravom Ugostiteljskog poduzeća za Istru, a poslije je kao nerentabilan predan na upravljanje Planinarskom društvu »Opatija« koje ga je otvorilo 5. listopada 1958. God. 1962. oduzet je planinarama i danas je zatvoren (NP 1959, 81, 149 i 1961, 193).

Dom na Poklonu (925 m) uredilo je PD »Opatija«, nakon oduzimanja hotela, u nedalekoj napuštenoj gospodarskoj zgradi koju je dobio 1962. od opatijske općine (NP 1962, 141). Otvoren je 12. rujna 1965. Ima blagovaonicu, spavaonu, kuhinju, elektriku, vodu i cestovni prilaz.

Kuća na Lisini (644 m) bila je najprije lugarnica, vlasništvo općine Matulje. Sagradili su je ruski ratni zarobljenici 1915.-1917. godine. CAF ju je unajmio i nadogradio te otvorio 4. studenoga 1926. pod imenom Rifugio »Egisto Rossi«. Poslije drugog svjetskog rata zgradu je obnovio Kotarski NO Opatija uz pomoć okolnog stanovništva, a 1948. je predao planinarama. Kućom je 1949. upravljalo PD »Rijeka«, zatim je nekoliko godina bila zapuštena, a 1957. je preuzima PD »Opatija« i obnavlja. God. 1961. preuzima je Plan. aktiv poduzeće »Elektroprimorje« iz Rijeke. Danas je opet pod upravom PD »Opatija«. Ima tri sobe, kuhinju, blagovaonicu, elektriku i cestovni prilaz.

Rifugio Rodolfo Paulovatz (838 m) pod Planikom uredili su riječki planinari za vrijeme talijanske okupacije između dva svjetska rata i otvorili ga 25. svibnja 1929. Zgrada i danas postoji; poznata je pod imenom »kuća Bončić« (privatno vlasništvo).

Sklonište u Dolu (oko 1000 m) na zapadnom podnožju vrha Slje postojalo je između dva svjetska rata na teritoriju pod talijanskom okupacijom. Uredili su ga planinari iz Rijeke. Ne postoji više.

Dom kraj Raše imalo je PD »Rudar« iz Raše pedesetih godina, sve dok ga nije preuzeo odred izviđača »Mate Blažina«, oko 1957. godine.

Lika

Sklonište na Goloj Plješevici prvi put je podignuto 1892. na poticaj Bude Budislavljevića, tada velikog župana u Gospicu. Bila je to brvnara smještena na livadi Velika Bara. Kad je postala neupotrebljiva, HPD je 1914. započelo akciju za gradnju novog skloništa. Posredovanjem Hrvatskog sokola u Bjelcu tamošnje je pukovnijsko zapovjedništvo pristalo da izgradi kuću ako HPD nabavi zemlju i materijal, ali je izgradnju omeo rat. PD »Plješevica« iz Korenice podiglo je 15. listopada 1954. sklonište u obliku brvnare, također u području V. Bare (NP 1954, 546), a nakon nekoliko godina, poslije izgradnje sumske ceste prema vrhu, preselilo sklonište u šumu do ceste. Objekt je danas posve dotrajao.

Dom na Plitvicama namjeravalo je graditi HPD iz Zagreba i u tu svrhu 1922. nabavilo ispod Leskovca 600 hrvati zemlje (HP 1922, 63), ali gradnja nije bila dopuštena zbog nedovršene regulatorne osnove. Akcija je ponovo potaknuta 1928. i 1931., a skupljena su i prilična novčana sredstva (HP 1931,

Sklonište na Ivinim vodicama iznad Paklenice na Velebitu u doba izgradnje 1969. godine

283 i 1932,21), ali to pitanje nije pozitivno riješeno još ni 1938. godine (HP 1938, 231), a niti poslije do rata.

Piramidu na Oštarijama (798 m), kupastoj glavici blizu Gospića, a takoder i put do nje, izgradila je 1914. područna HDK »Visočica« iz Gospića (1914,77).

VELEBIT

Kuću u Sijasetskoj dragi (oko 400 m) blizu Senja sagradila je 1965. PD »Zavižan« iz Senja. To je lijepo opremljena prizemna zidana zgrada u boro-voj šumi, s vodovodom, kuhinjom, spavaonicom za 8 osoba i kolnim prilazom.

Kolibu na Rujicama (1100 m) ispod Jadićeve planine u Senjskom bili sagradili su 1912. od kamenja braća Krajačić i Konrad Nabršnig iz Senja (HP 1922,28). Bila je to prva planinarska kuća na Velebitu. Danas više ne postoji.

Sklonište na Strugama (1150 m) pod Rožanskim vrhom u sjevernom Velebitu uredilo je HDK 1922. u kući lugara Vukušića iz Grabarja. Prestala se koristiti nakon izgradnje Krajačeve kuće (HP 1922, 44 i 1927,88).

Krajačeva kuća (1594 m) pod Vučjakom zamišljena je već 1922. Te godine odabранo je mjesto (HP 1922,48). 1926. je započela gradnja, a kuća je otvorena 15. kolovoza 1927 (HP 1927,88 i 107). Godine 1938. je produžena za 4 m i izgradena je terasa (HP 1938,594 i 1939,250). Za vrijeme rata je propala. Slika na str. 141.

TRANJU

Dom na Zavižanu (1594 m) započeo je graditi PSH uz pomoć planinara iz Senja 1931. na temeljima Krajačeve kuće i otvorio ga 27. srpnja 1933 (NP 1933,291). Dom je postao veoma popularan, a u njemu se razvila i važna visinska meteorološka stanica, pa je nekoliko puta proširivan i obnavljan, posljednji put 1964. Danas je to velika zidana katnica s blagovaonicom, 30 kreveta i kolnim prilazom. Domom upravlja PSH.

Rossijevu kolibu (1580 m) u Rožanskim kukovima počelo je graditi HDK 1928. god. potporom Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti. Gradnja je završena 1929 (HP 1929,289), a svećano je otvorena 15. kolovoza 1930 (HP 1930,295). U nekoliko je navrata temeljito obnovljena, tako 1940, 1955. i 1969.

To je zidana prizemnica sa cisternom i jednom prostorijom u kojoj je štednjak i skupni ležaj za 8 osoba. Pod upravom je PSH.

Kolibu na Mirovu (1380 m) kupilo je HDK za 3000 d (HP 1927,88), ali kako se pokazala neprikladnom, uzetu je 1937. u zakup druga zgrada. U njoj je bilo uredeno 10 ležaja i cisterna (HP 1938,237). U jesen 1938. je izgorila (HP 1939,261). HDK-ovu kolibu je PSH prodao oko 1965. godine nakon uredenja sklo-ništa na Velikom Alanu.

Sklonište na Velikom Alanu (1304 m) uredeno je na prvom katu drvene lugarnice koju je 1960. sagradilo uz cestu Šumsko gospodarstvo Senj. Sastoji se od jedne sobe sa šest ležaja, koja je po ugovoru sa PSH namijenjena planinarama.

Dom »Dr Miroslav Hirtz« (20 m), u Jablanu pod Velebitom, uredio je PSH u ljetnikovcu M. Hirtza, poznatog planinara iz Zagreba. Sagraden je prije rata, a kupio ga je PSH 1954. od njegovih nasljednika (NP 1955,78). Odlukom PSH od 11. svibnja 1962. dom je predan na upravljanje PD »Japetić« iz Samobora. To je zidana katnica na stijeni povrh luke. Ima elektriku, vodovod, blagovaonicu, depandansu i terasu iznad mora. Kapacitet oko 20 kreveta.

Dački dom na Ograđenici (1400 m) u srednjem Velebitu podigla je 1935. Škola narodnog zdravlja iz Zagreba na prijevoju između Ograđenika i Matijević brda. Spominjemo ga zato jer su se njime najviše služili planinari. Propao je za vrijeme rata.

Sklonište u Skorpovcu (900 m) uredio je PSH 1969. u gospodarskoj zgradi u planinskom zaseoku od desetak kuća. Ovo primitivno sklonište sa šest kreveta služi kao prenočište na trasi VPP-a.

Kuću na Bačić kosi (1090 m) sagradila je Škola narodnog zdravlja iz Zagreba 1935. kao dački dom (HP 1935,227). Za vrijeme rata je propala, a 1952. ju je obnovila planinarska organizacija (PSH i PD »Visočica« iz Gospića). Oko 1955. je bura odnijela krov pa je zgrada opet propala.

Sklonište na Oštarijama (924 m) uredio je PSH 1968. godine u unajmljenoj seoskoj kući, opremio je kuhinjom, spavaonicom za 15 osoba, vodovodom i elektrikom. Ima cestovni prilaz. Pod upravom je PSH.

Sklonište u Jelovojoj ruji (950 m) sastoji se od četiri prostorije u lugarnici koja je vlasništvo Šums-

kog gospodarstva u Gospiču. To je stara predračna zgrada koju su 1962. zajedničkom akcijom obnovili PSH i Šumarija. Kuća ima cisternu i kolni prilaz iz Brušana.

Dom na Visočici (1460 m) zamišljen je već 1921. kad je glavna skupština HPD prihvati prijedlog izgradnje, a I. Stosić izradio nacrt (HP 1914, 47). Kuća je sagradena tek 1929. zaslugom predsjednika HPD »Visočica« iz Gospiča dra Ivana Gojvana. Otvorena je 29. lipnja (HP 1929, 126 i 192). Godine 1936. »Visočica« izgraduje stazu od doma do vrha. Dom je izgorio 9. rujna 1940 (HP 1940, 45*). Obnovilo ga je PD »Visočica« iz Gospiča i otvorilo 16. rujna 1962. Na domu je 8. lipnja 1968. postavljena spomen-ploča Budi Budisavljeviću. Godine 1969. na prigodnoj svećanosti dom je prozvan imenom dra I. Gojvana. Godine 1970. prigradeno je otvoreno drveno sklonište. Dom je zidana katnica s kuhinjom, blagovaonicom, cisternom i 20 ležaja. Pod upravom je PD »Visočica«.

Koliba sa Strugama ili Docima (1320 m) zasnovana je 1914. kada je V. Novotni, član uprave HPD poklonio 400 kruna kao glavnici (HP 1914, 76 i 77), ali je rat omeo izvedbu. Ideja je ponovo oživjela 1930 (HP 1930, 255), očevید je izvršen 31. kolovoza ali je koliba podignuta tek u kolovozu 1935 zaslugom dra I. Gojvana iz Gospiča (HP 1936, 156). Bila je to brvnara 6x4 m, s ležajima za 10 osoba, a koštala je 4.000 d. Nalazila se na važnom raskrišću, u blizini nepresušivog izvora Marasovca, koji je 1937. ozidan. Koliba više ne postoji.

Dom na Stirovcu (1310 m) sagraden je zaslugom planinara iz Metka i Knina, na čelu s generalom drom Petrom Kleutom. Otvoren je 3. srpnja 1955. To je zidana katnica s blagovaonicom i kuhinjom u prizemlju i sa spačvacima na katu (oko 40 ležaja). Uz kuću je cisterna, a u blizini izvor. Jedna prizemna prostorija je uredena kao otvoreno sklonište. Objektom upravlja PSH u suradnji s PD »Banđan« u Metku.

Sklonište iznad Bunovca (oko 1500 m) podigla je »Visočica« iz Gospiča 1937. na mjestu Solilo. Bila je to koliba veličine 10 x 7 m, od kamena i šimle, s jednom prostorijom i skupnim ležištem za 10 osoba (HP 1938, 230 i 244). Ne postoji više.

Sklonište na Ivinim Vodicama (1250 m) iznad Velebita Paklenice sagrađeno je 1969. zajedničkom akcijom PSH, PD »Paklenica« iz Zadra i uprave Nacionalnog parka »Paklenica« iz Starigrada. To je betonska prizemnica s jednom prostorijom, priborom za kuhanje i skupnim ležištem za osam ljudi. Pored kuće je izvor. Za objekt se danas brine PD »Paklenica«. Slika na str. 267.

Dom u Paklenici (550 m) počeli su graditi 1955. Članovi PD »Liburnija« iz Zadra na temeljima lučarnice iz 1904. godine (otvorenje 28. travnja 1963). U povodu izgradnje društvo je promijenilo ime u PD »Paklenica«. God 1967. prigradeno je novo kripto, 1968. ureden vodovod, 1969. dom je elektrificiran, a 1971. je ureden kod doma bazen u koritu potoka. Dom je katnica sa zidanim prizemljem gdje je kuhinja i blagovaonica, i drvenim katom gdje su spačvacne (kapacitet 50 osoba). Dom nosi ime Borisa Anzulovića koji je poginuo 1944. Pred domom je lijepo uredena terasa. Objektom upravlja PD »Paklenica«. Slika na str. 269.

Sklonište na Dušicama (oko 1400 m) pod Sv. brdom podigla je »Visočica« iz Gospiča pod vodstvom dra I. Gojvana 1927. godine (HP 1929, 26). Bila je to prizemna brvnara koja je zbog okolnih skijališta postala među skijašima toliko popularna da je pokraj nje 18. listopada 1936. zagrebački Akademski ski-klub podigao još jednu brvnaru 8 x 8 m s 10 ležajima (HP 1936, 345).

Sklonište pod Tulovim gredama (933 m) iznad Praške lokve uredilo je HPD 1940. u unajmljenoj prostoriji u kući Cire Nekića na Bačinskom stanu. Sastojalo se od jedne namještene sobe sa šest ležaja (HP 1940, 154 i 1941, 146).

Sklonište na Malom Halanu (1022 m) uredio je PSH 1968. u prvom katu lugarnica, opskrbio ga priborom za kuhanje i udobnim ležajima. Godine 1974. sklonište je demolišano, a većina inventara raznesena.

Sklonište na Gornjoj Bukvi imalo je zadarsko PD »Liburnia« 1912. u zgradbi bivše mljekarske zadruge sela Jasenice, kao bazu za uspon na Sv. brdo, ali je ubrzo postalo neupotrebivo. »Zaljubo je ovaj objekt bio izložen napadajima tamošnjih pastira, jer tu nije bilo čuvara da ih odvratiti od njihovih zlobnih i obijesnih podvigova (L. Golf: Razvoj turizma u Dalmaciji, Split 1929, str. 7).

Sklonište na Podpragu (684 m) ispod Tulovih greda također je uredilo zadarsko PD »Liburnia« 1912. godine, u župničkoj kući koju je državna cestarska uprava ustupila u 20 godina. Bila je to zidana katnica s osam soba, vrtom i cisternom. U prvom svjetskom ratu postala je vojni objekt (L. Golf: Razvoj turizma u Dalmaciji, Split 1929, str. 7).

Kuću u Dulibi (700 m) pod Crnopcem otvorilo je HPD »Visočica« 4. listopada 1925. u dvije zgrade koje je poklonio predsjednik područnice dr Ivan Gojtan. Sagradilo ih je 1912-13. poduzeće za gradnju ličke željezničke pruge. Bile su to zidane prizemnice, pokrivene limenim krovom, s 4 sobe i kuhinjom. Zemljiste je uzeto u zakup na 30 godina 1. listopada 1928. Kuća je posve opipljaka 1929 (HP 1929, 127) i njeni ostaci danas se vide nedaleko od napuštenog želj. stanice Cerovac u blizini Gračaca.

DALMACIJA

Društveni dom PD »Paklenica« u Zadru ureden je u bivšem skloništu Dječjeg parka što ga je u tu svrhu planinari daio na upotrebu Sekretarijat narodne obrane zadarske općine. Zauštene prostorije planinari su uredili dobrovoljnim radom i sklonište otvorili 9. siječnja 1975. godine.

Planinarsku postaju na otoku Pašmanu uredilo je zadarsko PD »Liburnia« u bivšem benediktinskog glagoljaškog samostana na brdu Cokovcu kod Tkona uvezvi ga 27. ožujka 1907. u najam od župnika na 20 godina (godišnja najamnina 100 kruna). Društvo je popravke i uređenje soba za goste završilo 1910. godine. Bio je to prvi planinarski dom u Dalmaciji. Između dva rata je zapušten, a u drugom svjetskom ratu bombardiran. Obnovljen je poslije rata ali nije više pod upravom planinara (HP 1922, 43; Maštrović V.: Prvi turistički savezi u Dalmaciji g. 1889. i 1909. Zadar 1960).

Kaštel sv. Mihovila na vrhu otoka Ugljana unajmilo je zadarsko PD »Liburnia« 1908. godine od vlasnice, grofice Aurelie Lantanta, i uredilo jedan njegov dio za planinarske svrhe (Golf L.: Razvoj turizma u Dalmaciji, Split 1929, str. 26). Taj je objekt dobio osobitu važnost kad je »Liburnia« uzeala u zakup nedaleki franjevački samostan i uredilo ga kao turistički objekt. Rat je prekinuo ovu djelatnost.

Tvrđava sveti Lovrijenac u Dubrovniku bila je oko 1910. u posjedu »Liburnije« iz Zadra. Tvrđavu je društvo ustupila vojna uprava radi adaptacije za turističke svrhe ali je potvrat propao jer su »mjesni faktori podigli zbog toga strašnu viku i poveli cijelu kampanju protiv našeg društva zbog tog drskog pothvata smatrajući upotrebu starog dubrovačkog spomenika za turističke svrhe nekom vrsti profanacije«. Također je propao pokušaj društva da se samostan na Mljetu uredi u turističke svrhe. »O tom pitanju raspravljalo se nedugo na naročitoj sjednici medjunarodne dalmatinske komisije u Beču 27. juna 1912.« Iako su »svi članovi Komisije bili oduševljeni za to«, odluka je odlوžena zbog nedostatka novaca (Golf L.: Razvoj turizma u Dalmaciji, Split 1929, str. 28).

stavovima, na kojima se mogu vidjeti slike i slike u srednjem dijelu, a u donjem su slikane životinje. Uz zidove su zidane kamenice, a na stropu je postavljeni i zidani viseći kamenici. Svi su slike ukrasne crtežima, a u sredini je slika s prikazom dječaka koji igra u vode.

ANTROPOLOGIJE

Društveni dom PD »Paklenica« u Zadru otvoren je 9. siječnja 1975.

Dom »Putalj« (460 m) na j. padini Kozjaka podiglo je PD »Kozjak« iz Kaštel Sućurca. Gradnja je započela 1954., a otvorenje doma bilo je 1. svibnja 1961. Znatno je proširen prigradnjom 1967. To je zidana zgrada s tri etaže, terasom, balkonom, elektrikom, vodovodom i spavaonicama s 36 kreveta. Pod upravom je PD »Kozjak« (Srebrni jubilej PD »Kozjak«, Kaštel Sućurac 1974).

Dom »Malačka« (480 m) na Kozjaku sagradio je Planinarski klub »Split« uz pomoć brodogradilišta »Split« koncem 1969 (otvorenje 24. svibnja 1970) na hrptu planine kod cestovnog prijevoja. To je lijepo i suvremeno uređena zidana katnica. Ima blagovaoniku, kuhinju, stan za opskrbnika i sobe s 25 kreveta, terasu, parkiralište, elektriku i vodovod. Objektom upravlja PK »Split« (Planinarski klub »Split« 1933–1973, Split 1973).

Adelin dom u Mravincima pod Mosorom uredilo je PD »Dinara« iz Splita u kući koju je oko 1925 godine dobilo darovnicom ljekarnika Ivana Bučana iz Splita. Dom je imao 17 kreveta, a ime je dobio po pokojnoj suprungi danovatelja. Danas više ne postoji (L. Golf L.: Razvijetak planinarstva u Dalmaciji, Split 1929).

Lugarnicu na Mosoru (870 m), u području Kunjevod ili Uznička kosa, sagradila je 1903. šumska uprava. Prije prvog svjetskog rata njom se služilo kao bazom PD »Mosor« iz Poljica, a poslijerata najprije PD »Dinara« iz Splita, a od 1936. zauzimanjem Šumara i Člana HPD »Mosor« Ivana Drašića, HPD »Mosor« koji ju je obnovio i otvorio 31. svibnja 1937. Poslijerata drugog svjetskog rata obnovljena je kao omladinska kuća PD »Mosor« pod nazivom »Ljubo Uvdović Razin« 19. svibnja 1957. To je solidno zidana prizemnica s desetak ležaja, kuhinjom, cisternom i terasom ispred zgrade. Objektom upravlja PD »Mosor« iz Splita (PD »Mosor« Split 1926–1951, Split 1951; Vrdoljak S.: PD »Mosor« Split 1945–1967, SFKH Zagreb-Split 1968).

Dom Ljuvač na Mosoru (900 m) sagradio je HPD »Mosor« iz Splita na poticaj predsjednika prof. Umberta Giromettea u dolcu Ljuvaču na j. padini Mosora, a zatim je dolac posumilju borovima. Sabina akcija i nabava zemljišta započela je 1928 (HP 1928,138), kamen temeljac je postavljen 24. listopada 1929, a otvorenje je bilo 10. listopada 1931 (HP 1930,342 i 1931,314). Poslijerata ga je obnovljen i znatno povećalo prigradnjom PD »Mosor« i otvoren je 9. prosinca 1951. pod imenom »Dom na

Ljuvaču«, a 26. studenoga 1961. ga je nazvalo imenom prof. Umberta Giromette. Dom je elektrificiran 24. studenoga 1967. U prizemlju je velika blagovaonica, kuhinja i prostorije za opskrbnika, a na katu spavaonica za 60 osoba. Vodovod se opskrbljuje s obližnjeg izvora. Na kamenoj glavici iznad doma uređena je »Vidilica prof. Giromette« (PD »Mosor« Split 1926–1951, Split 1951; Vrdoljak S.: PD »Mosor« Split 1945–1967, SFKH, Zagreb-Split 1968).

Vickov stup na Mosoru (1325 m) podigla je planinarska sekcija SD »Arsenale« iz Splita 27. srpnja 1952, a obnovio ga je PK »Split« 1972. Ima oblik deseterokutnika, promjera 2 m. Sastavljen je od željeznih ploča, sa šiljatim vrhom, postavljen na betonskoj podlozi i pričvršćen željeznim stegama. Prozori su u brodskom stilu (NP 1972,185).

Jamu Vranjaču na s. padini Mosora u zaseoku Punde kod Kotlenica, poznatu po spiljskom nakitom, prvi je istražio Speleološki odsjek PD »Liburnia« iz Zadra 1900, pod vodstvom arheologa dr Luke Jelića (Golf L.: Razvoj planinarstva u Dalmaciji, Split 1929, str.17). Akcijom HPD »Mosor« pećina je 1929. uređena za posjet turista, uvedena je elektrika, postavljena vrata, izgrađena u spilji staza, a do njena ulaza cestovni prilaz, zatim je društvo započelo i propagandu za njeno posjećivanje (tiskanje brošura, koncert u pećini, Dani Vranjače), tako da je dolazio i 5000 posjetilaca u godini dana. Za vrijeme rata su instalacije propale (HP 1926,33; 1930,20 i 261; 1935,153; Vranjača, izd. HPD »Mosor«, 1929 Split).

Kuću na Vidovoj gori (778 m), na vrhu otoka Brača, zasmovao je 1935. prof. Umberto Girometta, gradnja je započela koncem travnja 1936, a otvorenje je bilo 18. listopada 1936 (HP 1935,187 i 1936,316). Bila je to zidana prizemnica 13x7 m. na rubu stijene, koja je postala zbog široka vidika popularno izletište. God. 1938. proširena je staza od ceste do kuće. Obnovljena je 1955. a 18. rujna 1958. nazvana imenom poginulog alpinista Branka Lukšića, rodom s Brača. Tom prilikom je na kući postavljena i spomen-ploča. God. 1972. zgrada je porušena prema odluci općinske skupštine u Supetu.

Dom pod Vošcem (1360 m) na Biokovu zasnovan je 1929, cisterna i glavni dio zgrade zidani su 1932, a dom je otvoren 20. rujna 1934. Zatim je posumljena okolina i ureden put na Vošac (HP 1929,282; 1932, 339; 1934,255 i 1936,238). Sagradilo ga je HPD »Biokovo« iz Makarske koje je 1931. proširilo i stazu

na vrh Sv. Jure. Za rata dom je bio partizanska baza, pa su ga Talijani 1942. zasuli bombama, a Nijemci 1943. minirali. Obnovilo ga je 1951. PD »Blokovo« (otvorenje 18. studenoga 1951), ponovo ga je uređilo 1961, ali je zatim napušten i propao (NP 1951, 352; 1962, 190). Bila je to zidana katnica s potkrovljem. Imala je kuhinju, blagovaonicu, cisternu, terasu i spavaonice za 30 osoba. Ponovo ga je obnovilo jedno ugostiteljsko poduzeće iz Makarske koje njim i sada upravlja. Dom ima i cestovni prilaz.

Sklonište na Promini (850 m) uredilo je 29. studenoga 1959. PD »Promina« iz Drniša u unajmljenoj privatnoj zgradi, uz pomoć Savjeta planinara ko-tara Sibenički. Sastojalo se iz kuhinje i spavaonice sa skupnim ležajem (NP 1959, 69). God. 1962 prigradeni mu je novo krilo, ali je prilikom izgradnje ceste prema vrhu Promine zgrada oštećena eksplozijom mine. Sada je pod upravom PD »Promina«.

Kuća na Svilaji (oko 1500 m) iznad Potravljia započelo je graditi HPD »Svilaja« iz Sinja 1938. za slugom odbornika Lopate. Stavljena je pod krov, ali je iduće godine rad državnog prestatog pa je Matica HPD iz Zagreba morala preuzeti dug od 1800 d (HP 1939, 251; Povijest sporta broj 14, 1973, str. 1295).

Sklonište na Svilaji (oko 1100 m) pod Jelenjakom uredilo je PD »Svilaja« iz Sinja u zgradi koja je 1928. sagradila za šumske potrebe. Objekt je dograden 1952, ali je poslije oštećen potresom. To je prizemnica s ravnim betonskim krovom i dvije prostorije. U jednoj je skupno ležiste. Blizu kuće je bunar. Pod upravom je šumarije iz Vrlike i PD »Svilaja« iz Sinja.

Kuća na Perući (385 m), kod brane na umjetnom jezeru Peruča, uredilo je PD »Svilaja« iz Sinja 4. srpnja 1963. u solidnoj prizemnici koju je uz malu cijenu ustupilo poduzeće »Konstruktor« nakon izgradnje brane. Godine 1973. je obnovljeno. Ima vodovod, elektriku, kuhinju, blagovaonicu, nekoliko soba (15 ležaja), terasu i cestovni prilaz. Pod upravom je PD »Svilaja«.

Sklonište na Brezovcu (1050 m) na Dinari, u gospodarskoj zgradi Poljoprivrednog dobra iz Knina (sagrada 1901), prvi put je uredilo PD »Liburna« iz Zadra oko 1912. god. Zgradu je obnovilo PD »Dinara« iz Knina 1954. troškom od 50.000 dinara koji je pokrio PSH. Danas je u zapuštenom stanju jer se njime koriste pastiri.

Kuća na Vagnju (1165 m), na cestovnom prijevoju Prolog između Šinje i Livna, pod Kamešnicom, uređena je u bišvoj finansijskoj kasarni. Otvorilo ju je HPD »Mosor« iz Splita 2. prosinca 1935, a pretežno je služila skijaškoj sekcijsi. Bila je to zidana prizemnica sa stanom za opskrbnika, 4 sobe, kuhinjom, cisternom, garažom i posebnom prostorijom za putničke i pastire. U ratu je minama srušnjena sa temeljem (HP 1936, 60 i NP 1949, 222).

Sklonište na Kamešnici (1490 m) sagradilo je HPD »Mosor« iz Splita i otvorilo ga 23. rujna 1934 (HP 1934, 240), a 27. srpnja 1935. ga proširilo novim prostorijama, tako da je imalo dvije sobe, kuhinju i podrum (70 kvadratnih metara). Nosilo je ime prof. Umberta Girometta. Bila je to zidana prizemnica, smještena u dolcu zaštićenom od bure, sat i po od Vagnja. U blizini je 1934. uređena »Vidičica Jovana Cvijića«, a 1938. uređena staza od Vagnja. Zgrada je propala za vrijeme rata.

Kuća na Vrbanju (1007 m), pod Orjenom, uređena je u bišvoj žandarskoj stanici koju je HPD »Orjen« iz Dubrovnika kupilo na licitaciji za 17.000 dinara (HP 1939, 245). Poslije rata obnovilo ju je PD »Orjen« iz Dubrovnika i otvorilo 22. listopada 1950 (NP 1951, 62). To je zidana katnica s blagovaonicom, kuhinjom, cisternom, dvije sobe s 40 ležaja i cestovnim prilazom, na raskršću cesta za Dubrovački, Herceg Novi i Risan. Sada je pod upravom PD »Orjen«. Pretežno služi skijašima.

Sklonište na Orjenskom sedlu (1594 m) kod Orjenske lokve je zidana prizemnica pokrivena betonskom pločom. Ima kuhinju i spavaonicu sa 16

ležaja. Uredilo ga je HPD »Orjen« iz Dubrovnika u napuštenoj erarskoj zgradbi (nekadašnja karaula) uz financijsku pomoć Matice HPD od 30.000 d. U početku je planirano sklonište na samom vrhu Orjena (HP 1929, 131). Pripremni radovi su započeti 1930., kamen temeljac je položen 25. lipnja 1931., a pod krovom je bila 10. kolovoza. Sklonište je nazvano imenom Đure Panya, člana društva zaslužnog za izgradnju. Iduće godine moralo se temeljito popraviti zbog oštećenja u vrlo oštrim klimatskim uvjetima. Obnovilo ga je 1965. PD »Orjen« i danas uglavnom služi skijašima. Nalazi se na cestovnom prijevoju Vrbanj–Crkvice. Slika na str. 241.

BOSNA I HERCEGOVINA

Kuća na Svatovcu (338 m) počela je graditi podružnica DPBiH iz Tuzle 1929. godine. Imala je 30 ležaja. Postala je svojinom HPD odlukom skupštine DPBiH o fuziji s HPD 18. listopada 1940. kada je i podružnica u Tuzli postala podružnicom HPD pod imenom »Svatovac«. Danas na Svatovcu postoji planinarska kuća kojom upravlja PD »Svatovac« iz Lukavca.

Kuća na Tajanu (1218 m) iznad Zavidovića sagradila je podružnica DPBiH iz Zavidovića 1935. godine. Imala je 10 ležaja. Postala je svojinom HPD kao i kuća na Svatovcu, a njom je upravljala podružnica HPD »Tajan« iz Zavidovića.

Kuća na Konjuh planini (1328 m) izgradila je podružnica DPBiH iz Tuzle 1934. godine. Imala je 10 ležaja. Postala je vlasništvo HPD kao i kuća na Svatovcu.

Dom na Devečanima (1763 m) na Vlašiću sagradila je 1932. podružnica DPBiH iz Travnik. I ovaj je dom postao svojinom HPD kao i kuća na Svatovcu, a podružnica DPBiH u Travniku podružnicom HPD pod imenom »Vlašić«. Imao je 20 ležaja. Slika na str. 238. Spaljen je 1942. God. 1959. obnovilo ga je PD »Vlašić« iz Travnika po imenom dom »Jusuf Pečenović«.

Dom Kraljica (1580 m) kod Kraljičina vrela na Vlašiću započela je graditi podružnica DPBiH iz Travnika brigom dra Drage Mikuša, Vilima Ivanovića i Teskeredžića. Godine 1935. bio je pod krovom. Slika na str. 243. Bio je to jedan od najvećih planinarskih objekata u BiH. Postao je svojinom HPD 1940. nakon fuzije DPBiH s HPD. Spaljen je 1942.

Dom na Koprivnici (1100 m) podigla je podružnica HPD »Stožer« iz Bugojna na zemljištu koje je kupila 1937. u šumi Koprivnici na Stožeru ispod Kupreških vrata. Nacrti su bili odobreni 1938., temeljac je postavljen 4. rujna 1938., a pod krovom je bila 1940. Spaljena je u proljeće 1942. Bio je to jedan od najvrednijih objekata HPD, s prvorazrednim inventarom. Slika na str. 242.

Kuća na Prokoškom jezeru (1640 m) na Vranici sagradilo je DPBiH 5. rujna 1937. (HP 1937, 71*). Postala je svojinom HPD 1940. fuzijom DPBiH s HPD. U svibnju 1941. je opljačkana i demolirana. Ponovo je sagradena 1952. Objektom upravlja PD »Vranica« iz Fojnice.

Kuću na Pogorelici (1222 m), na Zec-planini, sagradilo je DPBiH 1932. Imala je 15 ležaja. I ona je postala svojinom HPD 1940. nakon fuzije DPBiH s HPD. Opljačkana je u travnju 1941. i u ratu je propala. PD »Pogorelica« iz Kiseljaka sagradilo je 1951. novu kuću na Pogorelici.

Kuću na Bitovnji (1662 m) uredilo je DPBiH 1929. u zgradbi koju je dobilo od agrarne direkcije. Imala je 10 ležaja. Postala je svojinom HPD 1940. kao i druge kuće DPBiH. Opljačkana je u svibnju 1941., spaljena 1942.

Kuća Ski-sekcije HPD
»Bjelašnica« na Kasov-dolu
u Bjelašnici 1937. godine
(spaljena 1942)

Kupalište u Kreševu, na izvoru izvora Banje, otvorila je podružnica HPD »Bitovnja« iz Kreševa 1. kolovoza 1937 (HP 1938,231). Bazen je imao 12x6 m. Poslije je podružnica sagradila zgradu s kada-
ma i kabinama troškom od 53.000 dinara i predalo
je upotrebi 28. srpnja 1940 (HP 1940,43*).

Dom u Kreševu počela je graditi podružnica HPD »Bitovnja« u Kreševu 1940. na zemljištu koje joj je
darovala općina. Troškom od 105.500 dinara stavlje-
na je pod krov 30. studenoga. Imala je 16 pro-
storija.

Kuću na Bukoviku (1530 m) sagradila je sarajev-
ska podružnica HPD »Bjelašnica«. Otvorena je 6.
listopada 1935, a 13. listopada 1938. proslavljenja je
nadogradnja. Slika na str. 239. Bila je to lijepa
katnica od brvana i kamena, kapaciteta 50 osoba,
s prostorijom za meteorološku stanicu (HP 1935,
157 i 348). God. 1940. podružnica je pošumila oko-
licu, a 1941. je osnovala alpinski vrt (HP 1941,78).
S ove dominantne točke, tri sata od Sarajeva,
moglo se zimski spustiti na skijama u sam grad.
Kuća je opljačkana 1941, a u proljeće 1942. spaljena.
Danas postoji nova kuća na Bukoviku pod upra-
vom PD »Bukovik« iz Sarajeva.

Kuću na Crepoljskom (1400 m) sagradio je kon-
cem 1934. sarajevski Skl-klub, poslije ju je imalo
RTPD »Prijatelj prirode«, a nakon njegova raspu-
štanja 1940. najprije je predana Radničkoj komori,
a zatim podružnici HPD »Bjelašnica«. Opljačkana
je u jesen 1941, spaljena u proljeće 1942.

Dom na Trebeviću (1609 m) sagradio je DPBiH
1932. na ruševinama starog doma. Bila je to velika
zidana katnica s blagovaonicom, sobama s 20 kre-
veta i 15 skupnih ležaja. Uz dom je osnovan alpski
vrt koji je uređivao Žilan Urlep. Dom je posao
svojinom HPD kao i drugi objekti DPBiH 1940., na-
kon njegove fuzije s HPD. Tada ga je podružnica
HPD iz Sarajeva uredila troškom od 25.000 d (HP
1941,78). Poslije rata obnovilo ga je PD »Željezni-
čar« iz Sarajeva, a nakon toga je izgorio.

Dom na Jahorini kod Vukeline vode steklo je
DPBiH 1925. nakon fuzije s PD »Romanija«, a
svojinom HPD postao je 1940. kad se DPBiH fuzio-
niralo s HPD. Spaljen je u kolovozu 1941.

Kuću Hrasnički stan (1311 m) na Igmanu također
je dobio HPD nakon fuzije s DPBiH 1940. godine.
Bila je to brvnara s 20 ležaja. Opljačkana je u
travnju 1941, spaljena u proljeće 1942.

Josipovu stazu na Bjelašnici, od Velikog polja
do opservatorija, preko Crnog vrha i Kotlova, te
spojnicu sa sedla Crnog vrha (1720 m) na Stini dō

izgradili su članovi HPD »Bjelašnica« Josip Sig-
mund i Josip Nepomucki 1934. u 8-dnevnoj radnoj
akciji. Planinari su stazu nazvali njihovim imeni-
ma (HP 1934,302).

Sklonište u Kasov dolu (1340 m) na Bjelašnici
uredila je 25. kolovoza 1935. podružnica HPD »Bjela-
šnica« iz Sarajeva na poticaj pročelnika skijaške
sekcije Josipa Nepomuckog u zapuštenoj kolibi
koju je iznajmila Direkcija šuma u Sarajevu.
Služila je ponajviše Skijaškoj sekciji. Kuća je
imala kuhinju, spavaonicu i cisternu. Godine 1937.
prigradena je još jedna soba čime je kapacitet
povećan na 20 osoba, a objekt je dobio verandu
i cisternu (HP 1937,52*). Opljačkan je u travnju 1941,
spaljen 1942. Slika na str. 271.

Sklonište na Stini-dolu (1576 m) na Bjelašnici u-
redeno je 1923. u staroj zgradi. Postalo je svojinom
HPD 1940. nakon fuzije DPBiH s HPD. Imalo je
15 ležaja. Opljačkano je u travnju 1941, spaljeno u
proljeće 1942.

Kuću na Semeć-planini (1450 m) sagradio je 7.
kolovoza 1935. podružnica DPBiH, iz Rogatice (HP
1941,48). Postala je svojinom HPD nakon fuzije
DPBiH 1940. godine.

Sklonište u Trnovu (844 m) pod Treskavicom sa-
gradilo je DPBiH 1925. Imalo je 15 ležaja. Svojinom
HPD postalo je 1940. nakon fuzije s DPBiH. Pro-
palo je za vrijeme rata.

Sklonište u Jablan-dolu (1631 m) na na Treskavici
sagradio je DPBiH 1925. Bila je to brvnara s 10
ležaja. Postalo je svojinom HPD 1940. nakon fuzije
s DPBiH. Opljačkano je u svibnju 1941, a zatim
uništeno.

Sklonište na Krug-planini (1480 m) pod Cincarom
uredila je podružnica HPD »Mosor« iz Splita 22.
studenoga 1936. u zgradi stočarske stanice kod
Begovog vrela. Zgrada je sagradena 1900, a bila
je vlasništvo banske uprave, a planinari su je
dobili zaslugom upravitelja stanice ing. Baljšića.
Bila je to zidanica u kojoj su planinari imali salu,
kuhinju i spavaonicu za desetak osoba (HP 1937,
13*). U ratu je srušnjena sa zemljom (NP 1949,222).

Skloništem Papratine (547 m) u Borcima iznad
Boračkog jezera najprije se koristilo DPBiH, zat-
im »Prijatelj prirode« iz Sarajeva, a poslije nje-
gova raspštanja 1940. najprije je predano na up-
ravu Radničkoj komori u Sarajevu, a zatim pod-
ružnici HPD »Bjelašnica«. Opljačkano je u svibnju
1941, spaljeno 1942.

Kuća na Boračkom jezeru (426 m), vlasništvo »Prijatelja prirode« iz Sarajeva, dobila je podružnica HPD »Bjelašnica« kada i sklonište na Papratinama. Bile su to dvije lijepe zgrade s 40 ležaja, stalno opskrbljene. Opljačkane su i spaljene 1942. godine.

Kuća Jezerce (1750 m) bila je najprije vlasništvo »Prijatelja prirode« iz Sarajeva, a podružnica HPD »Bjelašnica« dobila ju je kao i sklonište na Papratinama. Imala je 10 ležaja. Spaljena je 1942, obnovljena 1951.

Sklonište na Crnom polju (1400 m), brvnara na putu od Boraka prema kući na Jezercu, imala je istu sudbinu kao i kuća na Jezercu. Poslije rata nije onovljena.

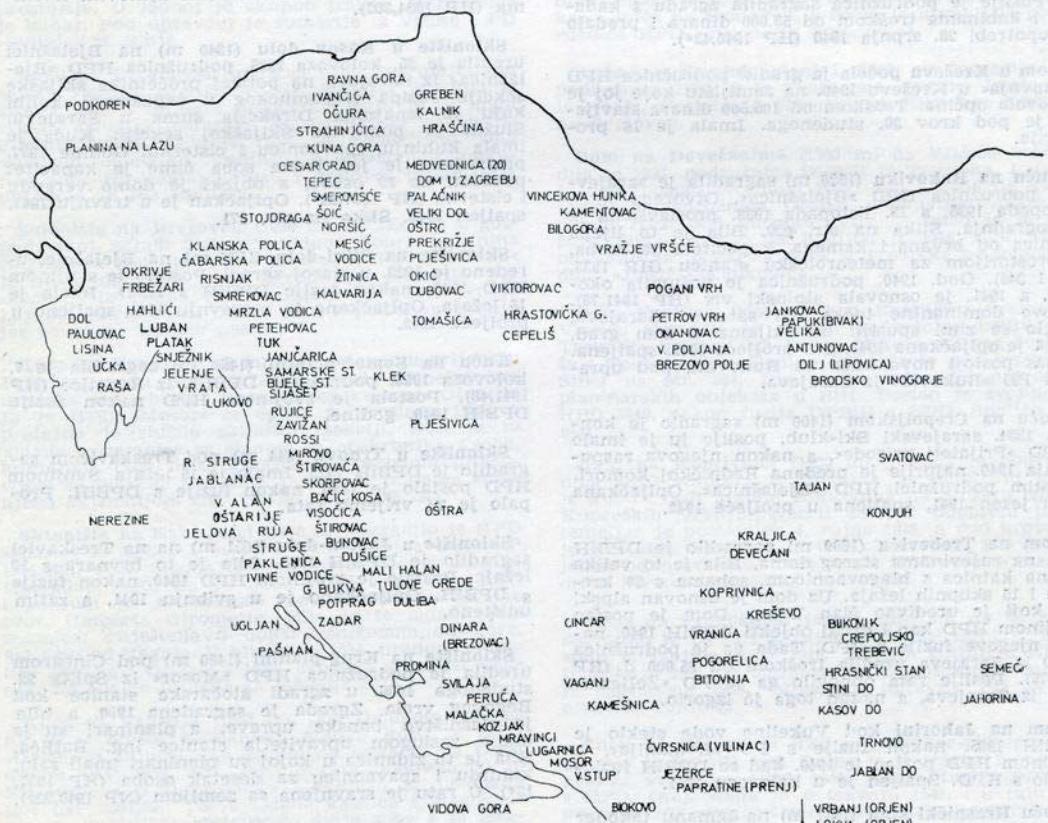
Kuća na Velikom Vilincu (1961 m) na Čvrsnici zamisljena je 1937 (HP 1937, 250). Iste je godine podružnica HPD »Bjelašnica« iz Sarajeva postavila na vrhu Čvrsnice željezni križ visok 6 m (HP 1938, 347). Gradnja kuće je odobrena 1937, radovi su započeli u srpnju 1938, pod krov je stavljen u listopadu te godine, a otvoreno je bilo 6. kolovoza 1939. Stajala je 70.000 dinara (HP 1938, 230; 1939, 8, 245 i 292). Bila je to najviša planinarska kuća u povijesti hrvatskog planinarstva. Zgrada je bila zidanica, 11x16 m, sa cisternom, kuhinjom, blagovaonicom, spavaonicom i otvorenim skloništem pored kuće

sa skupnim ležajem i ognjištem. Godine 1940. postavljena je od Vale do kuće zimska markacija u obliku stupova. Za vrijeme rata je opustošena, ali nije uništena. Za održavanje i izgradnju ovog objekta osobito je zaslужan pok. Jozo Klepica, seljak iz Doljana. Kuća je tuzgirila poslijepo rata, a zatim je obnovljena i danas je pod upravom PD »Viličac« iz Jablanice.

SLOVENIJA

Sklonište u Planini na Lazu, u Julijskim Alpama uređeno je s dopuštenjem banske uprave na poticaj Boška Ivanovića 1932. u seoskoj kući. Od svog člana Ivanovića kuću preuzima HTK »Sljeme« iz Zagreba. Poslije rata Ivanović kuću obnavlja; 1952 je preuzima PD »Zagreb«. Sklonište se sastojalo od sobe s pet ležaja, kuhinje i predobjala. Oko 1960. propao je krov, pa je napušteno. Sada je na tom mjestu lovačka kuća.

Dom u Podkorenu u Sloveniji, vlasništvo Skijaškog saveza iz Zagreba, unajmilo je PD »Zagreb Matica« na 15 godina ugovorom sklopljenim 1975. godine. Ovaj suvremeni objekt hotelskog tipa ima 25 kreveta.

Planinarske kuće, domovi i skloništa hrvatskih planinarskih organizacija od 1874. do 1975. godine

Prikazani su i objekti HPD-a u Bosni i Hercegovini između dva rata

Osamdeset godina organiziranog planinarstva u Osijeku

Dr KAMILO FIRINGER

Slaveći 80. godišnjicu osnivanja prvog planinarskog društva u Osijeku i 50 godina njegovog obnavljanja u drugom osječkom planinarskom društvu, svesni smo, da je neorganizirano planinarenje postojalo u Slavoniji davno prije toga. U izvršavanju profesionalnih političko-obavještajnih zadataka, austrijski diplomat Friedrich Wilhelm Taube g. 1777. u tri sveska objavljuje u Leipzigu »Povijesni i zemljopisni opis kraljevine Slavonije i vojvodine Srijem«. Opisujući narod, privredu i prirodu piše on i o slavonskom gorju. Radi znanstvenog istraživanja podzemne vatre koja je u Eminovcima kod Požege palila zgrade putuju g. 1782. iz Osijeka u Požegu sveučilišni profesori iz Budimpešte Matija Piller i Ludvik Mitterpacher. U posebnoj knjizi izdanoj u Budimu daju zemljopisni pregleđ Slavonije, opis puta od Osijeka u Požegu i opis požeške okoline. Od 1809. do 1819. objavljuje u Beču i Pešti knjige o Slavoniji također slovački političar i učenjak Ján Čaplovic.

Ako stranci nisu mogli šutke mimoći naše slavonsko gorje, još manje su to mogli domaći ljudi. Obilazili su ga i opisivali mnogo prije nego li se organizirano planinarstvo pojavilo u svijetu, a pogotovo kod nas. Već g. 1844. objavljuje župnik iz Novske, slavonski pisac Luka Ilić-Oriovčanin, u broju 45 Gajeva zagrebačkog književnog časopisa »Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska« raspravu »Soljansko jezero« i otkriva vulkansko podrijetlo tog dubokog gorskog jezera bez pritoka i otoka smještenog pod vrhuncima Dilja. Nekako u isto vrijeme carski kavalir, kraljevski komornik, samotor, voćinski vlastelin Josip pl. Janković od Pribrda i Vučina gradi u Jankovačkoj dolini pod Papukom lovački dvorac s plesnom dvoranom. Otvara dvorac gostima i stavlja im na raspolaganje spomen-knjigu. Poznat nam je sadržaj prvih dviju knjiga od 16. rujna 1854. do 29. rujna 1869., jer ga je g. 1899. pod naslovom »Uspomene sa velebnoga Jankovca u »Vjesniku županije virovitičke« objavio nekadašnji učitelj iz Čerajla i Cabune Gejza Rekettye. Prema ovim upisima dolazili su na Jankovac posjetioci iz čitave Austro-Ugarske, a nakon slomljenog poljskog ustanka protiv Rusije čak i borci-bjegunci iz Poljske. Za austrijskog carskog germanizatorskog apsolutizma mogli su barem ovdje u planini proganjani hrvatski rodoljubi dati oduška svojim domoljubnim čuvstvima. Upisi u jankovačkim spomen-knjigama redaju se i poslije sloma austrijskog apsolutizma. Upisuju se mnogi javni radnici

i književnici iz čitave Hrvatske, među njima g. 1869. i osnivači kasnijeg Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu dr Duro Pilar i dr J. K. Schlosser vitez Klekovski.

Daljnje jankovačke spomen-knjige nisu nam poznate. Znademo za njih samo koliko ih prigodno spominju ostali pisci. Saznajemo da su Jankovac posjećivali čak Englez i Amerikanci, ali u prvom redu posjetiocu su domaći ljudi. Među njima i biskup Strossmayer i hrvatski preporoditelj u Dalmaciji Mihovil Pavlinović, koji u zagrebačkom književnom časopisu *Viencu* br. 1 i 2 iz 1875., u putopisu »Iz Slavonije« i u »Putima 1867—1875«, izdanim g. 1888. u Zadru, oduševljenim riječima opisuje Jankovac. I Ante Kovačić objavljuje g. 1874. u kaločkoj »Bunjevačkoj i šokačkoj vili« rodoljubni oduševljeni ditiramb »Jankovcu« od 66 stihova¹.

Krasote gorske prirode imale su snažan utjecaj i na Osječane. U osječkim novinama ima mnogo izvještaja i podlistaka o posjećivanju slavonskih gora i prigodom takvog izleta na Jankovac opisanog u »Die Drau« od 7. srpnja 1895. u općem oduševljenju osnovali su osječki izletnici na Jankovcu **Planinsko društvo »Bršljan«**, izabrali odbor i kao predsjednika ravnatelja bolnice dra Vatroslava Schwarza. Pravila su prihvaćena na sastanku održanom 31. srpnja 1895. prema kojima znak je duštva čisti list bršljana sa crveno-bijelo-plavom vrpcem naoko i na-pisom na vrpci: Planinsko društvo »Bršljan« 1895. Budući da je Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu osnovano g. 1874., a Primorskog planinarskog društva na Sušaku su pravila odobrena g. 1888., osječki je »Bršljan« prema tome, treće planinarsko društvo osnovano u Hrvatskoj.

Društvo je priređivalo izlete u slavonsko gorje, ponajviše orahovičko, i Frušku goru. Namjeravalo je stupiti u vezu s planinarskim društvima u Zagrebu, Sušaku i Sarajevu zbog izdavanja zajedničkog lista pod naslovom **Velebit**, »što bi sigurno mnogo pridonjelo podizanju hrvatskog planinarstva i u užoj domovini znatno pobudilo volju za putovanjem«. G. 1897. predlaže poznati planinarski pisac, pisac putopisa i kasnije urednik »Hrvatskog planinara« odbornik prof. Dragutin Franić, da se »na duhovske blagdane priredi velika zabava s predavanjem o Plitvicama i Jankovcu s pjevačko-glazbenim koncertom i predstavom i s izletom preko Krndije u Požegu i na Papuk, na Jankovac, te da se dade zabava u Osijeku i u Požegi uz dobrohotno

sudjelovanje osječkih i požeških pjevačkih, glazbenih i sportskih društava; da se čisti dohodak od tih zabava razdjeli na dvoje, te da se jedna polovica upotrijebi kao potpora za proučavanje i istraživanje Plitvičkih jezera i Jankovca, a druga polovica kao pripomoć za nakladu opisa i orisa tih dviju najljepših predjela Hrvatske i Slavonije».

Postoji i poziv za glavnu skupštinu, sazvana za 18. svibnja 1898., koja radi nedolaska članova nije održana, nadalje novinski poziv na dvo odnosno trodnevni izlet u orahovičko gorje za 28. lipnja 1898. Pozvani su na taj izlet osječki Hrvatski sokol i biciklistički klub te planinarska društva u Zagrebu i Pečuhu. Zbog premaljenog odziva, izlet nije održan. Poslije g. 1898. nema vijesti o djelatnosti društva. Vjerojatno jer je iz Osijeka premešten najpoduzetniji njegov član prof. Franić. Uostalom, osnutak društva bio je preuranjen. Nabrojena 24 osječka člana društva (među njima i dvije supruge članova) činila su suviše zatvoreni društveni krug pretežno sastavljen od intelektualaca i imućnijih trgovaca. Nije bilo čak ni jednog obrtnika, budući da je tada nedjeljno prijepodne bilo redoviti radni dan s otvorenim radnjama i trgovinama te najvećim prilivom sa sela. Slavonske gore daleko su od Osijeka, a željezničkih pruga bilo je još premalo. Nije još bilo ni podravske pruge i željeznicom moglo se stići samo do Našica i Sl. Požege. Nije još bilo predviđjata ni za izletništvo, a kamoli za planinarenje. Za ulogu Osijeka i naprednost njegovih stanovnika značajno je, da se u tako nepovoljnim prilikama već tada, prije 80 godina, osjetila potreba za organiziranjem i da se u Osijeku već onda moglo osnovati planinarsko društvo, kako rekosmo, treće planinarsko društvo u Hrvatskoj².

Prvi svjetski rat, slom Austro-Ugarske monarhije i osnutak Jugoslavije značili su za naše krajeve povijesni prekid sa starim i put u novo. Naše je planinarstvo doživjelo neslućeni zamah. U javnom životu nastupile su nove društvene snage, među njima obrtnik, privatni namještenik i radnik. Novi naraštaj, koji je preživio rat, bio je navikao naporima i zavolio prirodu.

U Osijeku se također osjetio novi život. Ostao je doduše po strani, gotovo na državnoj granici, ali se tek sada približio svojem slavonskom gorju uređenjem Podravske željezničke pruge kao izravne veze prema zapadu, smještene sjeverno od slavonskog gorja. Time je nadopunjena zaobilazna uskotračna Gutmanova podravska željezница sa završnim stanicama u Orahovici, Slatinskom Drenovcu i Voćinu.

Došavši iz Zagreba sastala su se g. 1925. u Osijeku dva člana Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu, novi osječki odvjetnik dr Kamilo Firinger i knjigovoda osiguravajućeg društva Dragutin Malivuk, od kojih je svaki počeo raditi da i u Osijeku osnuje podružnicu

planinarskog društva. Bili su svijesni teškoća u ovom kraju bez gora, s lošim željezničkim vezama, udaljenošću gora i ravničarskim predrasudama. Sve ovo nije ih smetalo. Dr Firinger se stavio u vezu s predsjednikom Planinarskog društva u Zagrebu prof. Josipom Pasarićem i 19. listopada 1925. održan je u njegovoj odvjetničkoj pisarni sastanak na kojemu je zaključeno osnovati **podružnicu Hrvatskog planinarskog društva u Osijeku**. Prihvaćena su pravila i izabran sljedeći privremeni upravni odbor: predsjednik dr Kamilo Firinger, tajnik Dragutin Malivuk, blagajnik Stjepan Zwingl, upravitelj tiskare i urednik »Slavonskog sportskog lista«, te odbornici — učiteljica Nada Bosutić, novinari Slavko Diklić i Ivan Flod te upravni činovnik Ivan Laslović. Iste je godine po dubokom snijegu održan prvi društveni izlet na Ružicu i Stari grad nad Orahovicom. Prve osječke planinare vrlo su srdačno dočekali orahovički planinari, članovi planinarske sekcije turističkog društva »Krndija«. Svaka podružnica HPD imala je svoje ime, stoga se mnogo raspravljalo o imenu. Predlagana su imena Krndija, Ružica, Papuk i Jankovac. Konačno je, gotovo jednoglasno, prihvaćeno kao ime »Jankovac«, s kojim su Osijek, osječki izletnici i članovi nekadašnjeg osječkog planinarskog društva »Bršljan« bili najjače povezani.

U godinu 1926. ušlo se s najvećim oduševljenjem. Veliki župan Osječke oblasti potvrdio je društvena pravila, u Zagreb premeštenog tajnika Malivuka zamjenila je kao tajnik Nada Bosutić, na Jankovac pošlo se preko Slatinskog Drenovca, Orahovice i Velike. Naporni izlet proveden je od Voćina na Daruvar preko Zvečeva, Zaila i Pakra-manastira. U društvo su primljena 43 člana, pa je prva redovita glavna skupština održana 30. srpnja 1926. U upravni odbor izabrani su: predsjednik dr Kamilo Firinger, tajnik Ferdo Gasteiger, blagajnik Stjepan Zwingl, odbornici Nada Bosutić i Josip Brožan, revizori Ivan Flod, Aleksandar Kifner i Pavao Vuksan. Mnogo se raspravljalo o društvenom izletu izvan Slavonije, na Plitvička jezera ili na Triglav, pa se odlučilo za Triglav, kamo se krenulo 4. rujna. Voda puta bio je predsjednik, jer je već bio na Triglavu u doba borbe za oslobođenje Koruške. Prisustvovali su uz njega Nada Bosutić, Josip Brožan, Ivan Flod, Ferdo Gasteiger i Ivan Slaviček. Uspon je proveden preko Praga, spust preko Triglavskih jezera i Komarce. Izvještaj o pohodu objavio je predsjednik u dva broja »Slavonskog sportskog lista«. Ovim pohodom položili su osječki planinari svoj planinarski ispit.³

Slijedećih je godina procvat planinarstva u Osijeku i sve veći broj osječkih izletnika stvorio potrebu, da planinari i izletnici imaju svoj dom, u kojemu će se moći skloniti za nevremena i iz kojega će kao iz polazne točke moći prirediti dalje izlete. Predložena je izgradnja skloništa na Visokom vrhu pod

Papukom, ali je jednodušno izabran Jankovac, ne samo zbog svojih jedinstvenih ljepota već i zato što je po položaju planinarsko središte čitave Slavonije. Nakon početnog odbijanja i osobne intervencije dali su baruni Guttmanni iz Belišća društvu na 15 godina uz zakupninu od 200 dinara godišnje u zakup 400 četvornih hvati zemljišta. Na glavnoj skupštini od 26. IV 1931. izabran je odbor za gradnju planinarskog doma. Gradsko zastupstvo u Osijeku podijelilo je pripomoć od Din 10.000, provedeno je sakupljanje, graditelj Dlouhy izradio je nacrte Doma, pa je na glavnoj skupštini od 9. V 1932. izabran za pročelnika građevnog odbora Ferdo Gasteiger, a za članove Vjenceslav Štepansky, Hugo Donegani i Franjo Dlouhy, naknadno i graditelj Vjekoslav Mandić. Od središnjice u Zagrebu primljeno je Din 15.000, pojedini članovi odbora dali su beskamatne zajmove po Din 1.000. Uz cijenu od Din 28.000 izgradio je kamenu prizemnicu zidarski majstor iz Velike Andrije Smoijver, unutarnje radnje stajale su Din 20.751. Bez namještaja stajala je čitava zgrada Din 60.556. Uz golemo sudjelovanje naroda i planinara kao **prvi planinarski dom** u Slavoniji dom je svečano otvoren 3. lipnja 1934. U spomen-knjigu upisalo se toga dana 690 posjetnika. Dom je bio prizemnica iz kamenih sa mansardom, na ulazu s drvenom natkratom terasom. Imao je blagovaonicu, dvije posebne sobe i dva skupna ležišta s oko 20 ležaja. Službu opskrbnika vršio je vlastelinski lager iz susjedne jankovačke lugarnice. Najviše zasluga za izgradnju doma imao je društveni odbornik Rudolf Kiraly.

Društvena djelatnost nije, međutim, zastala na izgradnji doma. Ona se razvijala u svim sekcijama i po svim pravcima. Foto-sekcija priredila je 1933. i 1935. javne izložbe fotografija domaćih i međunarodnih izlagачa. Kroz dvije godine je prof. Viktor Ladenhäuser u dvorani za 27 članova smučarske sekcije održao suhi skijaški tečaj, za kojim su napadom snijega slijedile vježbe u Našicama, Londžici i Aljmašu, a dve su grupe 14 i 10 dana boravile na Jahorini. Osnovana kajak-sekcija podigla je u Osijeku na Dravi drveni dom za spremište kajak-čamaca. Za planinarski dom na Jankovcu izabran je kao upravitelj doma domaćin Ferdo Mohatsy, tajnikom bio je g. 1934—1938. Mišo Matošević. Uz brojno sudjelovanje svih slavonskih podružnica HPD održana je 2. lipnja 1925. na Jankovcu proslava desetogodišnjice podružnice. Iz Osijeka vozio je do Slatinskog Drenovca posebni vlak Slavonske podravsko željeznice.

Na XI glavnoj skupštini održanoj 7. veljače 1936. predsjednik dr Firinger nije prihvatio izbor. Uz uglavnom isti upravni odbor izabran je za predsjednika odvjetnik dr Zlatko Springer. Na XIII glavnoj skupštini izabran je posve novi upravni odbor koji se 6. ožujka 1938. konstituirao kako slijedi: predsjednik dr Zlatko Springer, tajnik Dragan Eger, blagaj-

nik Zvonimir Šešić, ekonom Vladimir Domin, odbornik dr Franjo Kordić. Zvonimira Šešića je kao blagajnika uskoro zamijenio Mirko Habdija. Novi odbor našao se pred teškom odlukom. Sve jače posjećivanje Jankovca od Osječana, napose poslije uvođenja posebnih izletničkih nedjeljnih vlakova na Slavonskoj podravskoj željeznicu izravno od Osijeka do Slatinskog Drenovca, doveo je do toga da je Planinarski dom na Jankovcu postao premašen i da nije preostalo nego ga proširiti. Uspjelo je da je tvrtka S. H. Gutmann d.d. u Belišću prihvatile novi ugovor o zemljištu oko Doma na Jankovcu. Povećavši površinu od 400 na 614 četvornih hvati i snizivši godišnju zakupninu od Din 200 na deset dinara, izdala ga je ona od 1. I. 1939. u zakup za vrijeme od 99 godina.

Prošireni dom građen je po nacrtima graditelja Franje Dlouhog, u vlastitoj režiji vaden je kamen u okolišu doma, zidarske i tesarske poslove izveo je za Din 52.000 zidarski obrtnik iz Čačinaca Franjo Jusup. Ostatak troškova od nekih Din 30.000 dobitven je od zajmova. Prema izvještaju tajnika Egera, dograđuju je dovršena 10. kolovoza 1940, ali je ostalo položiti vodovodne cijevi od potoka do doma, postaviti turbine na potoku za pogon dinamo-stroja, postaviti sanitarni uređaj i nabaviti nutarnji uređaj doma. Zbog djelomične mobilizacije provedene o početku drugog svjetskog rata, **drugi planinarski dom** dovršen je bez ikakvih svečanosti. Bio je dvostruko veći. Uz postojeću kamenu prizemnicu s mansardom dograđena je još jedna kamena prizemnica s mansardom. U novoj zgradi izgrađen je i stan za stalnog opskrbnika, i sada su stajala na raspolažanju tri skupna ležaja i pet posebnih soba. Bila je uvedena instalacija za vodovod i za sanitarni uređaj. Za izgradnju drugog doma najviše su se založili tajnik Dragan Eger i blagajnik Mirko Habdija. Kao posljednji, sačuvan je zapisnik sjednice upravnog odbora od 19. ožujka 1941. Za društvene prilike tog razdoblja značajno je da je u društvu prevladavao privatni namještenik i niži činovnik⁴.

U knjigu posjetnika na Jankovcu upisalo se g. 1934. prigodom otvaranja Doma 690 izletnika, poslije toga 64, ukupno 754. G. 1935—554, 1936—600, 1937—428, 1938—499, 1939—576, 1940—636 i 1941—534 izletnika. Kad se g. 1941. svjetski rat proširio i na Jugoslaviju, društveni je rad sve više zamirao, dok praktički nije i potpuno prestao. Već 20. studenoga 1941. došlo je u Drenovcu do prvog oružanog napada na ustaške ustanove i time su započele borbe. Stoga je g. 1942. prestalo planiranje, samo su 5. travnja u knjigu posjetnika upisana tri osječka planinara. Dne 6. travnja upisala su se u nju tri ustaše, a 11. travnja također tri ustaše. Istoga su se dana ipak iza njih upisala i dva partizana, »Jukan« i »Uča«. S obzirom na ratne prilike blagajnik je dao ovu knjigu dopremiti u grad i time ju je spasio. Narodnooslobodilačka

vojska dotle je zaposjela čitavi Papuk, a jer je obim stranama bilo stalo da imaju Jankovac kao uporište, odnosno da ga nema druga strana, nekako o Novoj godini 1943. zapaljeni su planinarski dom, Guttmannova lovački dvorac i vlastelinska lugarnica. Ostadoše samo goli njihovi zidovi. Od osječkih planinara ubijen je u Jasenovcu potpredsjednik osječke podružnice dr Franjo Kordić, neki su zatvarani, na zapovjedničkim i upravnim mjestima našli su se na Papuku blagajnik Mirko Habdija i Josip Garvan⁵.

I bez kakvih veza s podružnicom HPD »Jankovac« osnovana je među radnicima i privatnim namještenicima g. 1927, kao treće osječko planinarsko društvo, Podružnica Osijek, Turističkog društva »Prijatelj prirode« u Sarajevu. Prvi je predsjednik šef Radničke komore Eduard Fleischer, tajnik osiguravajući činovnik Mišo Matošević. — Poslije njih je predsjednik podružnice obrtnik Hinko Dietrich, tajnik Drago Fürst, a blagajnik trgovачki pomoćnik Drago Žuffa. Priredliveni su planinarski izleti u slavonsko gorje, napose u Orahovici, Jankovac i Veliku. Društvo je kao socijalističko raspušteno g. 1929.

Poslije sloma Njemačke i njenih satelita u g. 1945. u uspostavljenoj Jugoslaviji nastojalo se najprije centralistički urediti državu. Stoga je sveukupna sportska djelatnost organizirana u obliku sportskih sekacija masovnih društveno-političkih organizacija — Narodne fronte. Na taj je način g. 1947. u osječkom fiskulturnom društvu »Sloga«, poslije »Mladost«, postojala sekcija za planinarstvo i skijanje, u koju su se upisali pojedinci planinari. Kad se uvidjelo bezuspješnost i nepodobnost takve organiziranosti, opet je dopušteno osnivanje samostalnih planinarskih društava. Na temelju odluke II. Kongresa FISAJ-a sazvao je Inicijativni odbor osnivačku skupštinu samostalnog planinarskog društva za 17. rujna 1948. u dvorani Gradskega odbora Narodne fronte (bivša Trgovačka komora).

Tako je osnovano »Planinarsko društvo Osijek«, četvrto osječko planinarstvo društvo. Društvo se odmah učlanilo u Planinarski savez Hrvatske u Zagrebu. Za predsjednika društva izabran je dr Kamilo Firinger. Čim su društвima dopuštena imena, preuzeo je ono prijašnje ime »Jankovac«. Društvene prostorije bile su u stanu kod tajnika Ante Vićete. Ulica Braće Radića 2.

Najhitniji zadatak obnovljenog društva bio je ponovno podići izgorjeli Planinarski dom na Jankovcu, jer se za nevremena ni izletnici ni planinari nisu imali kamo skloniti. Za obnovu bile su potrebne goleme svote, pa se i do njih došlo. Gradski Narodni odbor u Osijeku stavio je na raspolažanje početni potreben novac i 14. studenoga 1950. počelo je Planinarsko društvo s obnovom i proširenjem Doma. Dalinje velike iznose dao je Planinarski savez Hrvatske i ponovno NO grada Osijeka. Pomogli su i drugi prijatelji planinarstva, od kojih treba spomenuti barem tajnike

GNO Mirka Habdiju i Đuku Radmilovića, zatim Zlatu Uglješića i Antuna Langa. Osobito onaj dio članstva koji je i pod najtežim uvjetima, i kad su nastupile jesenske kiše, svake subote polazio na dobrovoljni rad. Poslije zaobilaznog putovanja preko Donjeg Miholjca slabom uskotračnom prugom SPŽ, koje je znalo trajati i po devet sati (od 16 do 01 sat) čekalo ih je noćenje na otvorenom štaglu u Slat. Drenovcu, pješačenje do Jankovca i čitavi dan napornog rada na Jankovcu. Budući da je redoviti vlak SPŽ iz Drenovca kretao tek slijedećeg dana, u ponedjeljak, i stizao u Osijek pred podne, nije preostalo nego vraćati se nedjeljnim večernjim državnim vlakom iz Čačinaca. Značilo je to na povratku pješačiti od Jankovca do Čačinaca još 20 km šumom i cestom, što nije bilo lako.

Usiljenim naporima uspjelo je ipak 30. studenoga 1951. svečano otvoriti **treći planinarski dom** na Jankovcu, veliku kamenu jednokatnicu s mansardnim prostorijama, dvije terase i balkonom. U njoj su dva velika mansardna skupna ležišta, 10 posebnih soba, kuća, stan opskrbnika, velika blagovaonica s priključnom ustakljenom verandom, potrebne nusprostorije. U zgradu ima do 80 ležaja, proveden je vodovodni i električni uredaj, namješten je stalni opskrbnik. O godišnjici otvorenja Doma u prisutnosti predsjednika NO-a grada Osijeka Matije Bunjevca otvorena je ispod drugog jankovačkog jezera mala električna centrala od 3 KW s turbinom izradenom po načrtima ing. Franje Grundlera, da osvijetli planinarski dom, obnovljeni lovački dom Šumske uprave i jankovačku lugarnicu. Glavni udio na izgradnji trećeg doma imali su društveni tajnik Dragan Eger i blagajnik Zvonko Šešić, načrti potječu od graditelja Vilima Bauera, a dom je izgradio graditelj Saša Kolar.

Daljnja briga bila je neprekidna borba za zaštitu prirode Jankovca, sprečavanje krčeњa šuma i ogoljavanja šumskog tla. Radi izgradnje šumske pruge za sjeću šuma u dolini Kovačice odmah poslije rata na samom je podnožju Jankovačkog slapa miniranjem potpuno uništena zapadna stijena jedinstvene prirodne sutjeske — potoka Kovačice. Ostala je od nje samo istočna stijena. Kod izgradnje kasnije ceste na Veliku razaranje je prošireno. Zbog izgradnje nove ceste za izvoz drva s istočnih obronaka Jankovca iznakažena je poslije i južna stijena na samom prijelazu jezerima. Razuzdani posjetiocu nekoliko su puta pravilili, razbili i niz stijenu izbacili kameniti sarkofag utemeljitelja Jankovca, g. 1861. preminulog Josipa Jankovića, smješten u velikoj špilji zaštićenoj jakom željeznom ogradom, a isklesanoj u strmoj stijeni nad jezerima. Uništavanje su doživjela i preostala tri kamenita spomenika staklara nekadašnje šumske staklane na Jankovcu, osnovane oko g. 1801, čije je groblje među drvljem i šika-

rom danas sakriveno u šumi nad Planinarskim domom.

Planinarsko društvo je stoga stalno tražilo da se Jankovac zakonom zaštići i konačno je Državni sekretarijat za poslove Narodne privjede pod brojem 2189 od 27. I. 1955. uz suđenost Izvršnog vijeća Hrvatske proglašio šumu Jankovac na Papuku stalno zaštitnom park-šumom. Suma je upisana u šumsko-gospodarskoj jedinici Drenovačka planina, šumski predio Jankovac, i jedinici Pušinska planina, predio Mrežari u ukupnoj površini od 640 hektara. Rješenjem Republičkom zavoda za zaštitu prirode u Zagrebu br. 4/4 od 11. XII 1961. park-šuma posebno je zaštićena kao rezervat prirodnog predjela i upisana u Registar posebno zaštićenih objekata prirode pod br. 61, što je objavljeno u Narodnim novinama br. 32/1962.

Šumsko gospodarstvo »Krndija« Našice, Šumarija Slatinski Drenovac, pod čije je gospodarenje stavljen park-šuma, stavili su, međutim, već g. 1973. prijedlog osiguravanja park-šume takvim načinom gospodarenja da se uz vršenje »sanitarne sjeće« njenu uža zona proširi od 141.07 na 223 hektara, a da se čitava preostala šira zona od 417 ha prepusti šumariji, s time da se kroz pomladno razdoblje od 20 godina stvoriti preborna šuma grupimičnog oblika, od čega 292.21 ha čine zrele i prezrele sastojine što se nalaze u stanju propadanja, pa ih stoga treba posjeći. Izvršeni su na to sastanci i očevidi, zaštićeni šumski rezervat se doduše iskoristava, ali nitko nije preuzeo obvezu da ga uzdržava, i tako on i dalje propada.

Obnovljeno planinarsko društvo moralo se poslije svršetka drugog svjetskog rata prilagoditi potpuno izmijenjenim tehničkim i društvenim prilikama. Izgrađena šumska željeznica iz Drenovca uz potok Kovačicu uništila je doduše mračnu sutjesku pod jankovačkim slapom, ali je omogućila prijevoz građevnog materijala iz Drenovca za izgradnju doma na Jankovcu. Još važnija je postala istim tragom kasnije izgrađena kamena cesta preko Papuka na Veliku s kratkim odvojkom na Jankovac. Preko do tada neprohodnog kraja, ovaj je put i ovdje spojio Podravinu s Posavom, a s njegove obje strane omogućio prilaz automobilima, otvorivši tako Jankovcu cijeli svijet. Konačno je ukinuta i uskotračna SPD pruga sa 120 km dugim zaobilaznim sporim putem preko Donjeg Miholjca do Drenovca. Za prijelaz od državne stanice Čačinci do Drenovca i Voćina upotrijebljeni su autobusi. Stanje elektrifikacije popravljeno je podizanjem veće elektrane iznad jankovačkog slapa, što je izmijenjeno postavljanjem električnog voda do Drenovca, a slično je riješeno i pitanje telefona: priključkom voda izgrađenog na Drenovac.

Svjetska revolucija, motorizacija, modernizacija prometnih veza, radio, televizija i izmijenjeni društveni odnosi potpuno su pro-

mjenili javni i društveni život, prema tome i planinarstvo. Ono je moralo tražiti nove puteve da se održi i opravda svoj opstanak. Uvode se, odnosno pojačavaju, planinarski orientacijski marševi, rad s omladinom, planinarska Titova štafeta, regionalne planinarske organizacije, planinarske transverzale, dani i sletovi, alpinizam, skijaštvu, spiljarstvo, fotografija i film, usmena predavanja po-praćena snimkama i filmom, publicistika, općenarodna obrana, tečajevi, izložbe i osnivanje ograna. Svim ovim moralno se služiti i obnovljeno društvo. Da se objavi sve ono što je provedeno, moralno bi se pisati debele knjige, a to se prepusta budućnosti.

Ne smije se ipak mimoći bratske odnose sa svim drugim slavonskim planinarskim društvima s kojima je još g. 1935. na Jankovcu održan prvi Dan slavonskih planinara. Počevši od g. 1956. u slavonskim planinama upriličeno je 11 sletova odnosno skupova Slavonije spojenih s orientacijskim natjecanjima. Rad slavonskih planinarskih društava uskladjuje Planinarski odbor Slavonije (POS), osnovan g. 1962. kao Planinarski savez kotara Osijek. Odbor je od PD Jankovac preuzeo Slavonski planinarski put Londžica—Strmac, osnovan kao Slavonska planinarska transverzala. Organizirao je masovne zajedničke planinarske priredbe, pomagao je društvima i u njihovojo borbi protiv nekadašnjih pokušaja otimanja planinarskih domova, a najzad, i u zaštiti prirode od bezobzirnog krčenja šuma. Sjedište odbora je izborno. Do sada se izmjenjivalo između Osijeka i Sl. Požege⁷.

U vezi s djelovanjem PD »Jankovac« nužno je istaći i rad potpredsjednika dra Aleksandra Vrbaškog, poznatog skijaškog stručnjaka i saveznog skijaškog suca, radi nezamjenjive propagande skijanja oko Osijeka i Jankovca. Ispod Kamenitog vrška na Jankovcu on je izgradio i slalom stazu s visinskom razlikom od 150 m. Na toj stazi i stazama oko Jankovca za svog boravka u Osijeku on je proveo mnoga slavonska daljinska i slalomska takmičenja. Nakon odlaska dra Vrbaškog iz Osijeka nije, nažalost, uspjelo održati postignute uspjehe. O slavonskom skijanju dr Vrbaški je i pisao. Objavio je raspravu »Jankovac kao središte zimskog sporta Slavonije»⁸.

Između brojnog članstva moralo bi se i moglo još mnoge istaći ili spomenuti, zapravo većinu članova odbora i vođa planinarskih izleta i pohoda. Među njima, svakako, i Dragana Egera, tajnika od g. 1938 do 1964. Za poratnih godina sve je prelazio preko njegovih leđa. Među ostalim neprilike s opskrbnicima Doma na Jankovcu, borbe s onima koji su se bez naknade htjeli domoci tog Doma itd. Kao iskusni planinar izradio je opis i prikaz puteva jankovačkog kraja u raspravi »Jankovac kao središte planinarstva u Slavoniji»⁹. Tečajem niza godina domar

Planinarskog doma na Jankovcu, Miroslav Matošević, mnogo toga je proživio a bio je ujedno i organizator planinarskih izleta uzduž čitave Jugoslavije, najradije Prenja. Kao priznati fotograf planinarskih snimaka, priredio je i mnoge planinarske foto-izložbe, a dospijeva također voditi omladinske tečajeve i društvene sastanke s prikazima snimaka. Ivo Slaviček, tajnik od 1965, objavio je kao novinar brojne članke i rasprave o slavonskom planinarstvu u stručnoj i dnevnoj štampi. Zauzimanjem ing. Đorđe Prelića saliven je metalni reljef za spomenik na partizanskom groblju u Šumi nad Kovačicom, potpredsednik pak Mijo Brkić u mnogom je pomogao u sređivanju gospodarskih teškoća, a potpredsednik Ivica Rešetar, uz rješavanje pravnih pitanja, radio je također na organiziranju planinarskih izleta. Nije moguće nabrojiti sve zaslužne i vjerne planinare. Donekle o njima i za njih svjedoče primljena zaslužena planinarska odlikovanja i priznanja. Dio njih nabrojen je među izabranima na jubilarnoj godišnjoj glavnoj skupštini, održanoj 29. svibnja 1975. Među njima se nalaze: predsednik dr Kamilo Firinger, potpredsednici Mijo Brkić i Ivica Rešetar, prvi i drugi tajnik — Ivo Slaviček i ing Darko Fišer, blagajnik Josip Jung, domaćin Doma na Jankovcu Miroslav Matošević, pročelnik skijaške sekcije ing. Rudolf Rukavina, pročelnica sekcijske pionira Zdenka Rešetara, pročelnici sekcijske za marmacije Ivan Balint i Đuro Kirhmajer te članovi Eugen Dresner i Vlado Grozdanić. U nadzorni su odbor birani Bogumil Margold, Zlata Kisela i Lidiya Ukić.

Na svojim planinarskim izletima uspeli su se članovi na vrhove svih naših republika i, osim nekih lokalnih prešli sve naše transverzale. Prelazili su ih ne obzirući se na godine. Tako je poslije predene zagorske transverzale kao 39. po redu šestgodišnji pionir Domagoj Rešetar prešao velebitsku transverzalu prije nego li se upisao u školu.

Osječko je društvo pod vodstvom nastavnika Mateja Petrovića imalo više godina brojni planinarski ogranci u Osnovnoj školi u Semeljcima. Takve ogranke ima i po drugim mjestima sa željom da ih što prije osamostali.

U znaku društvenog diferenciranja osnovano je g. 1971. kao peto osječko planinarsko društvo PD »Zanatlija«. Kako ime ukazuje, s oslonom na obrtničku organizaciju. Na taj način postoje sada u Osijeku dva planinarska društva.

U drugoj polovici stoljeća svojega djelovanja, a u devetom desetljeću osječkog organiziranog planinarstva ulazi PD »Jankovac« vedroga lica u budućnost, svjesno svoje časne prošlosti i uvjereni u polet svoje omladine. Osvjedočeno da više ne mora svoju okolinu planinarstvom voditi u prirodu, već da mu je danas, naprotiv, prva dužnost spasavati prirodu od nesavjesnog čovjeka.

BILJEŠKE

1. Kamilo Firinger, »Spomen-knjiga na Jankovcu. U povodu stotvadestgodišnjice«, Naše planine, 7—8, 1974, str. 131—133.

2. K. Firinger, »Preko pola stoljeća planinarstva u Slavoniji«, Naše planine, 4—5, 1951, str. 100—105; Isti, »60 godina planinarstva u Osijeku (1895—1925—1955)«, Osijek, 1955, str. 3—8

3. K. Firinger, »60 godina planinarstva u Osijeku«, 1955, str. 9—14

4. K. Firinger, »Prošlost Jankovca«, u jubilarnoj spomenici »Jankovac-planinarsko središte Slavonije«, Osijek, 1954, str. 1—6

5. K. Firinger, »Iz povijesti Jankovca na Papuku«, Naše planine, 1—2 1952, str. 11—15, objavljeno i kao separat pod naslovom »Jankovac na Papuku«

6. Ibidem, str. 14—15 i društvena arhiva

7. Zlatko Jurenec i Miroslav Gjurin, »Planinarstvo i turizam kotara Daruvar. Slavonske planine«, Daruvar 1958; Antun Petković, »Planinarstvo u Slavoniji«, Naše planine, 11—12, 1972, str. 285—290

8. Aleksandar Vrbaški, »Jankovac kao središte zimskog sporta Slavonije« u spomenici »Jankovac — planinarsko središte Slavonije«, 1954, str. 15—17

9. Dragan Eger, »Jankovac kao središte planinarstva u Slavoniji. Opis puteva i izleta«, spomenica »Jankovac—planinarsko središte Slavonije«, 1954, str. 8—14

Vodič po okolici Jankovca

DRAGAN EGER I MIRO MATOŠEVIĆ

GORJE PAPUK

Papuk-gorje je istočni alpski ogrankak koji se može razdijeliti u tri dijela: zapadni kraj tvore dva od zapada k istoku usporedno pružena, dolinom Bijele rastavljena vijenca, sje-

vernici čine Dujanova kosa (830 m) i Crni vrh (865 m), a južni Ravna gora (856 m). Na sedlo kod Zvečeva (524 m) prihvaćaju se obronci Papuka (953 m) tj. srednji dio Papuk-gorja, koji se razgranao sve do prevje kod Londžice, pa u tom istočnom dijelu nosi ime Krndija (491 m).

Na sjeveru i zapadu Papuk je omeđen Voćinskim potokom i Brzajom, na jugu Požeškom kotlinom, odnosno tokom Orljave, a na istoku Velikom riječkom, Ninkovačkim potokom i Vrbovcem.

Najviši vrhovi Papuk-gorja jesu: vrh Papuka 953 m, Ivačka glavica 905 m, Točak 887 m, Lom 883 m, Visoki vrh 882 m, Konjska Smrt 830 m, Češljakovački vis 820 m, Vrani kamen 817 m, Kapovac 792 m, Bazova glava 772 m i Rust 772 m.

Papuk je najvećim dijelom pod šumom u kojoj prevladuju bukva i hrast, pored toga javor, klen i jasen, a na prisojnim visovima ima breze, borovice i pitomog kestena.

Papuk-gorje, s mnogobrojnim znatno razvedenim grebenima i uvalama, s bujnom vegetacijom i karakterističnom florom, uz velik broj izvora dobre vode i s dovoljno puteva, predstavlja vrlo pogodno područje za razvitak turizma i planinarstva. Stoga je ovo gorje, a naročito Jankovac, posjećivano već i u prošlom stoljeću, no tek godina 1925 — kada je osnovana podružnica Hrvatskog planinarskog društva »Jankovac« u Osijeku — bilježi se kao početak masovnijeg planinarstva u Slavoniji. Izgradnjom pak doma na Jankovcu, prvog planinarskog doma u Slavoniji, godine 1934. postaje Jankovac, kao najprivlačnija točka Papuk-gorja, središte planinarstva u Slavoniji.

JANKOVAC 475 m

Jankovac se nalazi oko 4 km jugoistočno od Slatinskog Drenovca. Obiluje prirodnim ljepotama i većim dijelom nalazi se u kraškom području. Brojne duboke vrtače, granitna stijena preko koje se ruši lijep vodopad, jak izvor u špilji i dva jezera uljeptšavaju taj divan kutić Papuk-gorja. Pod jankovačkim vodopadom pridolazi s juga potok Kovačica, gdje dobiva ime Drenovački potok, koji se uskom dolinom slijeva prema Slatinskom Drenovcu. Kraj vodopada nalazi se veoma zanimljiva sutjeska potoka Kovačice, koja je nažalost prilikom izgradnje šumske željeznice i ceste oštećena.

Jankovac je već decenijama poznat i po svojim nadasve lijepim stoljetnim bukovim šumama, koje kriju bijva boravišta dvojice posve oprečnih ljudi: vlastelina Josipa Jankovića, pustinjaka i ljubitelja prirode, te hajduka Maksima Bojanica. U špilji-grobnici na sarkofagu od crvenog mramora čitamo da se Janković rodio 1780., a umro 1861. S pećine nad ovom grobničicom pruža se vrlo lijep vidik na jankovačka jezera. Nekoć je na Jankovcu kraj lugarnice postojao prizemni dvorac s plesnom dvoranom, kojem danas više nema traga. Maksim Bojanić hajdukovan je od 1850. do 1862. godine.

I lijepo bilinštvo ukrašuje Jankovac kao npr. zlatno-žuti cvjetovi rudbekije (*Rudbeckia laciniata* L.), uvijek zelena božikovina (*Hedera aquifolium* L.), krasni modri cvjetovi

Jankovački vodopad ljeti

šumskog encijana, sirištare (*Gentiana asclepiadea* L.), na vlažnijim mjestima krasni primjeri jelenjeg jezika (*Scolopendrium vulgare* Adans.), mrazovac jesenji (*Colchicum autumnale* L.) i drugo.

Na Jankovcu se početkom 19. stoljeća nalazila tvornica stakla, pa se još i danas ne-daleko puta prema skijaškim livadama mogu u šumi vidjeti kameni križevi na grobovima jankovačkih staklara.

S Jankovca vode po cijelom Papuku putevi, koji omogućuju niz veoma lijepih i zahvalnih jednodnevnih i dvodnevnih izleta.

SUTJESKA POTOKA KOVAČICE (430 m)

Nitko ne bi ni slutio, da se usred »ravne« Slavonije nalazi takva sutjeska, puna divljine, pećina i stijena. Ona se prostire jugozapadno od jankovačkog vodopada u dužini od preko 100 metara, pa je s jugoistočne strane na jednom dijelu obrubljena s 20 do 30 m visokim granitnim stijenama, pokrivenim močikom (Kalktuff), te mjestimično žuto-zelenim lišajem i tamno-zelenom mahovinom. Sjeverozapadni rub sutjeske tvori strmi obor nač Sokoline, pokriven gustom bukovom šumom. U sutjeski probija zaglušnom bukom sebi put potok Kovačica između ogromnog

kamenja, stvarajući brzice, te sastajući se s jankovačkim potokom podno vodopada. Put koji vodi kroz sutjesku nešto je prirođan, a nešto ga je uklesala čovječja ruka i smještala kamene stepenice, koje vode do vodopada.

RUŠEVINE SREDNJOVJEKOVNOG GRADA DRENOVCA (KLAK — 305 m)

Iduci s Jankovca preko skijaških livada, kote 574, grebenskim putem (stara cesta što je spajala Drenovac s Velikom) preko kote 437, dolazimo baš tamu, gdje ispod ovog grebena prestaje dolina Drenovačkog potoka te on ulazi u ravnicu, do markiranog odvojka puta što vodi do ruševina srednjovjekovnog grada Drenovca (po nekim kartama Klak, narod ga zove Turski grad). Skrećemo li kod tog odvojka na lijevo, tj. u pravcu sjeverozapada, za nekoliko minuta stižemo do ruševina toga starog grada, koji je udaljen oko 1 km od sela Slatinski Drenovac. Od grada se Drenovca sačuvalo samo malo ostataka, no i ti dostaju, da nam pokažu sasvim neobičan sastav gradine, smještene na teško pristupačnom brdu povrh sela Drenovca. Na uzanom platou na vrhu brda poredale su se tri okrugle kule, od kojih se najveća dobro razaznaje, najmanja je još najbolje sačuvana, dok se od srednje nalaze slabici tragovi. Sve tri kule spajao je zid, a osobito je jak i dobro uzdržan branič-zid, koji je sagrađen na najpristupačnijem mjestu. Materijal je građevine bio opeka, koja i oblikom i sastavom živo sjeća na rimsku opuku.

S ruševine mora se istim putem vratiti na gornji grebenski put, po kojem se dolazi na Jankovac ili u Slatinski Drenovac, a može se spustiti i na cestu u dolini Drenovačkog potoka. Do te ceste ima tek nekoliko stotina metara, ali se silaz ne preporuča, jer nema puta i obronak te ovdje tako strm, da je spuštanje jako naporno ne samo zbog strmine, već i zbog skliskosti od lišća.

IZLETI PO GORJU PAPUKA

1. Slatinski Drenovac—Jankovac

Sve do oslobođenja trebalo je za vožnju Slavonskom podravskom željeznicom do Slatinskog Drenovca punih 6 do 7 sati, jer druge veze nije bilo. Sada je potrebno željeznicom od Osijeka preko Našica do Čačinaca svega oko dva sata vožnje, a dalje autobusom do Slatinskog Drenovca oko pola sata.

Prošavši selo Slatinski Drenovac ulazimo cestom u jankovačku dolinu. Prati nas žuboreći Drenovački potok. Vijugava cesta lagano se uspinje prema Jankovcu. Teško je reći, u koje je godišnje doba ljepešće ovdje proći, da li u proljeće, kad nas na svakom koraku već izdaleka pozdravljaju žuti cvjetovi jaglaca (*Primula veris L.*), ili ljeti s pogledom na krasne modre cvjetove šumskog

encijana (*Gentiana asclepiadea L.*), ili pak u jesen, kad planinska šuma poprimi sve nijanse boja od svijetlo i zlatno zute do tamno crvene, dok tu i tamo proviruje po koji pačempres, crni bor, smrek ili jela. Kad padne lišće i šuma se prorijedi, poseban je užitak proći ovaj put za mjesecjevog sjaja, kada potok poprimi izgled srebrenre nit. Ili je pak ijepeš zimi, kad nam se jankovačka dolina prikaže zaodjenuta bijelim plastirom snijega. Teško je to reći. Ima planinara, koji su ovde prošli već i nekoliko stotina puta. I oni će teško moći reći, kada je najljepša jankovačka dolina.

Iznenada smo već pod vodopadom. Preko granitne stijene, visoke oko 30 m, pada slap raspršujući se na podnožju i stvarajući maglicu. Veličajno nas se doima ova strma granitna stijena obložena močikom, a u nekim dijelovima pokrivena žuto-zelenim lišajem, dok su ponegdje stijene i pećine obrasle mahovinom (*Marchantia polymorpha*).

Nema čovjeka koji ne bi kod vodopada malo zastao, osluškjući vjekovni šum vodopada i motreći divljinu potoka Kovačice. Ostavljamo ovaj divan kutić, bacivši još jedan pogled na vodopad, nakon čega dosta strmim putem stižemo za 10 minuta do malog zaravanka na Jankovcu, gdje se ponosno smjestio dom osječkih planinara. S podnožja jankovačkog slapa možemo doći do planinarskog doma, zaobilazeći slap, i uskom sutjeskom Kovačice. Za put iz Slatinskog Drenovca do Jankovca treba jedan sat i 15 minuta hoda.

2. Jankovac — Skijaške livade — »Stari drum« — Slatinski Drenovac

Od planinarskog doma na Jankovcu polazimo jugoistočno preko skijaških livada i kote 574, pa produžujemo sjeveroistočno grebenskim putem (nekadanja cesta). Obronci su prema Drenovačkom potoku vrlo strmi. Futem prelazimo kroz nekoliko vododerina. Tko želi posjetiti ruševine starog grada Drenovca (Klak 305 m), odvaja se kod oznake na stablu od grebenskog puta lijevo do ruševina, kamo stiže za nekoliko minuta. Ovaj gornji put je markiran, pa od Jankovca do Slatinskog Drenovca treba jedan sat i 40 minuta hoda.

3. Jankovac — Šumarskim putem — Slatinski Drenovac

Ploča kraj planinarskog doma na Jankovcu označuje smjer ovog šumskog puta, izgrađenog g. 1954. po šumariji u Slatinskem Drenovcu radi obilaska svojeg područja. Polazimo sjeveroistočno kroz izvanredno lijep predjel gustom, starom šumom u blagom usponu po obroncima, izvan prometnih puteva, u potpunoj tišini, i izlazimo na grebenski put, odakle nastavljamo markiranim putem u Slatinski Drenovac. Put do Slatinskog Drenovca traje jedan sat i 30 minuta.

4. Jankovac — Sokolina — Kota 614 — Slatinski Drenovac

S Jankovca polazimo kraj lugarnice u dolinu potoka Kovačice. Prelazimo Kovačicu i skrećemo cestom lijevo, pa na udaljenosti od oko 20 metara nailazimo na desnoj strani markacije, te dalje šumskom stazom po strmom obronku Sokoline na sam njen greben. Za jedinčki je to put, koji vodi i na Ivačku glavicu i prema vrhu Papuka.

Stigavši na greben Sokoline, nastavljamo put dalje samim grebenom na desno u pravcu sjeveroistoka, spuštajući se preko kote 614. Oko 1,5 km pred Slatinskim Drenovcem otvara se lijep vidik na Mihaljevo brdo i na sam Slatinski Drenovac. Posljednji dio puta je strmiji, te nakon toga dolazimo u Drenovac kraj djełomično obnovljene crkve. Za ovaj put od Jankovca do Slatinskog Drenovca potrebno je 2 sata i 30 minuta hoda.

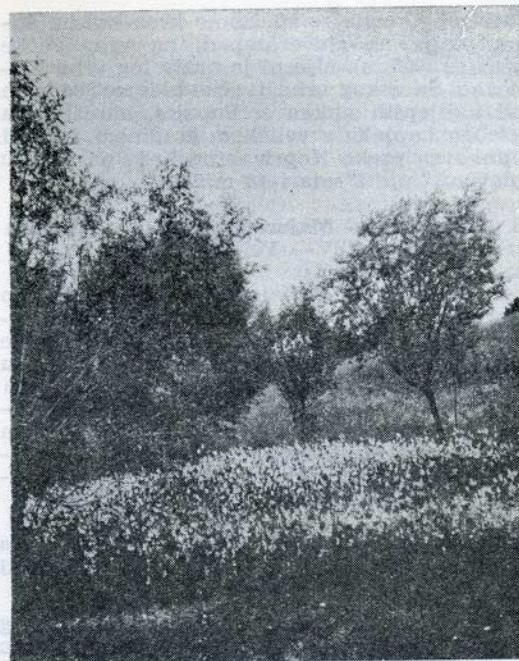
5. Jankovac — dolina Kovačice — Partizansko groblje — Podnožje Papuka — Visoki vrh — Lom — Poljana — Zvečevo

Od planinarskog doma preko potoka pokraj lugarske kuće spustimo se preko betonskog mosta na Kovačici, dalje užbrdo cestom, koja vodi u Veliku, pa pokraj zidane nastambe za šumske radnike do izvora s lijeve strane ceste. Markacija vodi preko ceste i potoka pješačkom stazom na strmu kosu do zaravanka gdje se nalazi ograđeno partizansko groblje. Od planinarskog doma do partizanskog groblja potrebno je 1 sat laganog hoda.

Od partizanskog groblja staza vodi na greben Sokoline, dalje hrptom Sokoline prema zapadu markirana staza sijeće cestu, koja je izgrađena do vrha Papuka. Mi nastavljamo preko ceste, te nailazimo na odvojak markiranog puta na Ivačku glavicu, nastavljamo planinarskim putem ispod Ivačke glavice, prelazimo cestu uz Ponore i izvor kroz šumu, pa opet cestom podno vrha Papuka. Od Jankovca do podnožja Papuka stiže se za 2 sata i 30 minuta, a put je dobro markiran.

Od podnožja Papuka skrećemo na sjever prema Visokom vrhu (882 m), gdje nailazimo na izvor pitke vode. Od Visokog vrha polazimo sjeverozapadno, a zatim grebenom prema Lomu (883 m). Od Loma spuštamo se preko Poljane u selo Zvečevo (462 m) s krasno uređenim novim hotelom. Krasan je položaj Zvečevo, koje je odigralo važnu ulogu u Narodno-oslobodilačkoj borbi. Polovicom 19. stoljeća u Zvečevo se nalazila tvornica stakla. Put od podnožja Papuka do Zvečevo traje 4 sata, te je također markiran.

Od Jankovaca prema Ivačkoj glavici i Papuku postoji i drugi put. Od mjesta gdje put s Jankovaca sijeće potok Kovačicu (5 minuta od Jankovca), vodi dalje pod brojem 4 već opisani markirani put obronkom Sokoline do njenog grebena (dalnjih 15 minuta) i dalje lijevo samim grebenom prema Ivačkoj glavici i Papuku.

Livade na Jankovcu

6. Jankovac — Majerova livada — Nevoljaš — Lapjak — Velika

Dobro markirani šumski put vodi nas s Jankovca na jug, najprije blagim usponom, a poslije dosta strmo na tzv. Majerovu livadu (kota 657). Ovdje se put odvaja desno u pravcu jugozapada do Nevoljaša (763 m), gdje skrećemo na jug neprekidno grebenom kroz lijepu bukovu šumu, mjestimice miješanu crnogoricom, preko kota 690 i 622 na kamenit vrh Lapjaka (669 m). S Lapjaka se pruža lijep vidik u Veliku, na ruševine veličkog Starog grada (447 m) i na cijelu Požešku kotlinu. Nastavljamo grebenom do razvalina veličkog grada, a odanle se spuštamo na Veliku. Velika je prastaro naselje, dok se sam grad spominje tek tamo od XV vijeka. Velika je poznata zbog svojih prirodnih ljepota, a naročito zbog ljekovitog termalnog kupališta. Povrh samog kupališta izgrađen je vrlo lijep i velik dom požeških planinara. Od Jankovca do željezničke stanice Velika potrebno je 3 sata hoda. Put je markiran. Od planinarskog doma u Velikoj do željezničke stanice u Velikoj stižemo za 40 minuta hoda.

7. Jankovac — Majerova livada — Nevoljaš — Koprivnato brdo — Ivačka glavica

Stigavši putem opisanim pod brojem 6 preko Majerove livade do Nevoljaša (763 m), preko ceste srećemo desno u sjeverozapadnom pravcu uspinjući se na vrh Koprivnatog brda

(841 m). Odavle se spuštamo kroz krasnu šumu dalje na sjeverozapad, na vrh Ivačke glavice (905 m). Mjesni je naziv tog vrha Klinovac. Sa uskog vrha Ivačke glavice jedan je od najljepših vidika u Papuku, naročito na greben Lapjaka s veličkom gradinom. Put od Jankovca preko Koprivnatog brda na Ivačku glavicu traje 2 sata i 15 minuta.

8. Jankovac — Majerova livada — Duboka — Velika

Do raskršća na Majerovoju livadi dolazimo opisanim putem pod brojem 6, a odavle nastavljamo južno najprije strmim, a kasnije blagim spustom. Zamalo i evo nas cestom u Dubokoj, gdje se u drugoj polovici 19. stoljeća nalazila tvornica stakla. Iz Duboke produžujemo cestom kroz romantičnu dolinu potoka Dubočanka do Velike. Od Jankovca do planinarskog doma u Velikoj treba 1 sat i 50 minuta. Put je markiran.

9. Jankovac — Jezerski jarak — Slalom staza — Kameniti vršak — Tromeda — Mrežarski Rust

Idući južnom obalom drugog Jankovačkog jezera, skrećemo kod oznake na stablu desno po markaciji kroz Jezerski jarak na greben, te dolazimo do slalom staze, a po njoj na Kameniti vršak (664 m) s lijepim razgledom na Mrežarski Rust. Sa Kamenitog vrha krećemo po markaciji do Tromede, a odavle na Mrežarski Rust (740 m). S kamenitog vrha Mrežarskog Rusta zapažamo na jugu greben Lapjaka s veličkom gradinom, Požešku dolinu i Požešku goru, aiza nje Motajicu, na zapadu Ivačku glavicu i vrh Papuka, te na sjeveru dolinu Drave s Mečekom u pozadini. Za ovaj kratak, a vrlo lijep izlet, treba od Jankovca na Mrežarski Rust 1 sat i 30 minuta hoda.

10. Jankovac — Tromeda — Mrežarski Rust.

Mrežarski Rust je jedan od najbližih i ujedno najviših vrhova Jankovca, s krasnim vidicima, pa se stoga preporuča kao lijep mali izlet. S Jankovca polazimo kolnim putem južnom stranom drugog Jankovačkog jezera, pa kod nasipa između prvog i drugog jezera skrećemo desno uspinjući se u pravcu jugoistoka kroz krasnu bukovu šumu sve do tzv. Tromede (kota 728). Odanje smo za 15 minuta na vrhu Mrežarskog Rusta (740 m), koji je dosta obrasao crnim borom. Od Jankovca na Mrežarski Rust preko Tromede treba svega 1 sat hoda. Put je markiran.

11. Jankovac — Tromeda — Duboka — Velika

Kolnim putem opisanim pod brojem 10 dolazimo do Tromede (kota 728). Tamo skrećemo desno i nastavljamo kolnim putem jugozapadno u nekoliko zavoja do Duboke. Od Jankovca do Duboke stižemo ovim putem za 1 sat i 30 minuta, a od Duboke do planinarskog doma u Velikoj za 1 sat hoda.

12. Jankovac — Tromeda — Češljakovački vis — Bazova glava — Kapovac — Orahovica

Opisanim putem pod brojem 10. i 11. do Tromede, dalje lijevo u smjeru istoka, nakon 100 m hoda odvaja se staza u lijevo prema Mrežarskom Rustu, dok naša staza nastavlja prema istoku dijelom kroz šumu, dijelom kroz krčevinu po valovitom terenu do Češljakovačkog visa (820 m). Ovaj vis je u narodu poznat pod imenom Kolac. Od Jankovca do Češljakovačkog visa je potrebno oko 2 sata hoda. Nastavljamo širokim grebenskim putem kroz šumu i krčevinu u zavojima do Bazove glave (772 m). Položaj Bazove glave je takav da se pruža pogled na sve četiri strane svijeta. Pravilna piramida Kapovca na horizontu određuje nam daljnji smjer kretanja po sličnom terenu kao do Češljakovačkog visa. Za daljnjih 3 sata stižemo na vrh Kapovca (792 m) koji spada među najljepše vidikovce na Papuku. Od vrha Kapovca markirano stazom u sjevernom smjeru strmo niz brdo pokraj Ružice grada i jezera do mjesta Orahovica za 1 sat i 40 minuta hoda. Od Jankovca do Orahovice potrebno je 7 sati hoda.

13. Jankovac — Lovačka staza — Velika Radetina — Rust — Humljani — (Jubilarni jankovački planinarski put)

Širokom vododerinom iza planinarskog doma uzbrdo preko tri livade za oko 20 minuta, dalje prosjekom 50 koraka prema sjeveroistoku, šumskim kolnikom nastavljamo do tzv. Kaptolačkog puta. Nakon 20 minuta napuštamo Kaptolački put, skrećemo u lijevo uskog lovačkog stazom sjevernom strmom padinom Mrežarskog Rusta iznad kotline Male Radetine u zavojima i horizontali za oko 1 sat hoda do izvora, dalje uzbrdo do široke šumske prosjeke. Skrenemo na tu prosjeku lijevo tj. prema istoku. Nakon hoda od 10 minuta prosjeka zavija prema sjeveru, a markirani put vodi desno u šumu i strmom kosom travnatim terenom u dolinu Velike Radetine. Cestom prema istoku do mosta, gdje cesta produžuje prema sjeveru, dok mi nastavljamo gornjim tokom Velike Radetine uz potok najprije po mokrom terenu 100 m u velikom zavoju prema jugu, do razrušenih drvenih baraka. Od Jankovca do baraka potrebno je 2 sata i 30 minuta.

Od baraka preko potoka uzbrdo kroz mlađu šumu u pravcu istoka do sedla i široke prosjeke, koja vodi prema jugu na Češljakovački vis, a u suprotnom pravcu tj. prema sjeveru vodi prema Rustu. Nastavljamo isprva u pravcu sjevera uzbrdo preko kamenjara, odakle imamo vidik prema Češljakovačkom visu na jugozapadu te Kapovcu na jugoistoku. Planinarska staza zakreće polagano prema istoku uz polagani uspon na bilo Rusta. Do vrha Rusta (820 m) potrebno je od baraka oko 1 sat hoda.

Od vrha Rusta staza vodi dalje prema istoku po Pištanskoj kosi 15 minuta hoda. Kosu napuštamo te se krećemo lijevo u sjevernom smjeru niz strmu stazu preko kote 684 m i 496 m po valovitom grebenu. Staza dalje po uskom grebenu skreće prema istoku nakon pola sata hoda, pomalo vijugajući kroz šumu. Nakon dobrih 2 sata hoda dolazimo na kosu uz rub šume odakle se otvara vidik na istočni dio Papuka i Krndije, te ravnu Podravini. Markacija nas vodi dijelom preko livada, cestom uz selo Krajinu i šumom do raskršća cesta kod sela Humljana. Ovdje je autobusna stanica. Od Jankovca do ovog raskršća je potrebno 6 sati i 30 minuta hoda.

Ovaj planinarski put je izведен i otvoren u povodu 50. obljetnice našeg društva.

14. Jankovac — Lovaćka staza — Velika Radetina — Viljevačka kosa — Orahovica

Opisanim putem br. 13. do baraka u dolini Velike Radetine i široke prosjeke u smjeru istoka, u pravcu sjevera put vodi na Rust, dok naš put vodi ovom prosjekom oko 50 koraka prema jugu, odnosno u pravcu Češljakovačkog visa. U pravom kutu napuštamo prosjeku i po markaciji nastavljamo stazom u smjeru istoka kroz visoku travu oko 300 m. Dalje kroz šumu hrptom Viljevačke kose uz manje visinske razlike za 2 sata hoda do kraja šume, odakle travnjakom do ceste kod kamenoleta Radlovca, te dalje cestom do mjesta Orahovice za 1 sat hoda.

Od Jankovca do Orahovice je potrebno 5 sati i 30 minuta hoda.

Biljni pokrov Požeškog gorja

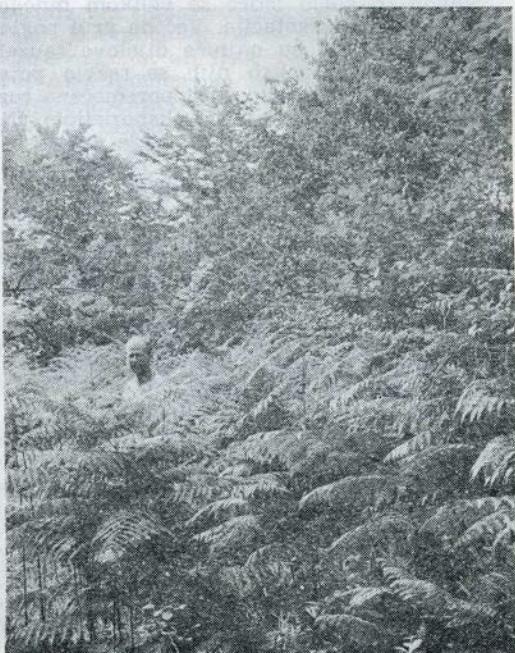
Prof. dr IVO HORVAT

Poznata ljepota gorja slavonske Hrvatske, što se nanizalo oko plodne požeške kotline, ima razlog s jedne strane u geomorfološkoj građi gora, a s druge strane u neobično mnogolikom biljnkom pokrovu. Iako je taj kraj i u svome središtu i na vanjskim rubovima vrlo naseljen i mnogo utjecan kulturom, ipak nije izgubio svoje prirodne značajke, jer se šuma zadržala u cijelom kraju, a u višim područjima još i danas* određuje sliku krajine. U tom golemom šumskom području nalaze se velike površine poljoprivrednih kultura livada, oranica i vinograda s krasnim naseljima. Često se na malome prostoru skladno izmjenjuju svi ti oblici slično kao u Hrvatskom zagorju, pa tako ova dva hrvatska kraja imaju mnoga zajedničkih crta. Oba predjela pripadaju srednjoevropskom području, iako se slavonske gore nalaze već na domaku stepske vegetacije podunavskih nizina. Fruška gora, koja se smjestila istočnije, ima već različiti karakter. Ona je kao značajna oaza srednjoevropske vegetacije okružena drugim biljnim svijetom svoga podnožja. Među požeškim gorjem zauzimaju najznačajnije mjesto Papuk i Krndija, koji su pristupni jednakom iz podravskih ravnina, kao i iz požeške doline. Ali kako se u vegetacijskom pogledu cijeli skup gorja odlikuje zajedničkim osobinama, mi ćemo prikazati njihov biljni pokrov kao cjelinu.

Prvi podaci o flori našeg kraja sežu do početka prošlog stoljeća, pa su mnoga značajna strana i domaća imena vezana na floristička istraživanja ovih dijelova Hrvatske. Predaleko bi nas vodilo kad bi navodili sve istraživače, koji su proučavali ove krajeve. Kanitz, Schulzer, Vukotinović, Pavić, Hire, Bošnjak i brojni drugi sabirali su marljivo građu, da

upoznaju floru ovih krajeva i našli veliki broj zanimljivih biljaka. U novije doba istraživao je Kušan lišajeve, a Horvat mahovine, ali sva ta istraživanja ne mogu se smatrati završenima. Naročito treba obratiti pažnju mnogolikim biljnim zajednicama šuma, livada, kultura i močvara, koje još nisu ni izda-

Bujad na rubu šume na obroncima Krndije

leka dovoljno istražene. Mnogo je toga već proučeno, ali nije još objavljeno, jer je puno posla, a trudbenika malo.

Cijelo područje požeških gora bilo je u davnini pokriveno šumom. Samo su neka mjesta u nizinama, gdje su se zadržavale velike količine vode, bila bez šume. Ali već vrlo rano počeo je čovjek osvajati ove krajeve. Već je prehistorijski čovjek s primitivnim oruđem, najčešće pomoću vatre, stvarao unutar šume mjesto za svoja obitavališta. Ali glavni utjecaj proizveo je tek historijski čovjek kome su stajala na raspolažanje mnogo snažnija sredstva. Tako je današnja slika slavonske krajine rezultat djelovanja prirodnih sila i tisućugodišnjeg utjecaja čovjeka.

Najznačajnija je vegetacijska pojавa u cijelom kraju bez sumnje šuma. Ona nije tek neki skup drveća, grmlja i niskog rašča, već visoko organizirana cjelina, životna zajednica ili biocenoza, koja je predmet istraživanja posebne moderne botaničke nauke. Takva istraživanja pokazala su, da je kod nas razvijen veliki broj bitno različitih šumskih zajednica, koje se odlikuju po izgledu, sastavu, životnim prilikama i gospodarskom značaju. Usporedimo npr. samo poplavnu šumu lužnjaka — tzv. slavonsku šumu **J. Kozarca** — sa šumom bukve ili sa šumom jele! Razlike su goleme! To je poznato svakom čovjeku koji nije izgubio vezu sa svojom »rodom grudom«, a napose je poznato svakom planinaru koji čeka svaki slobodni čas da zade u veličanstvenu prirodnu cjelinu iz koje ga je otkinula civilizacija i da u slobodnim danima uživa u sjenovitoj šumi ili na sunčanoj livadi.

Slavonsko gorje ističe se velikom mnogočinkosti šumske vegetacije. Već na prvi pogled možemo reći, da su najnije dijelove zauzele šume hrasta, a povrh njih se razvio pojaz bukve. Ipak je ta zakonitost poremećena različitim faktorima, najviše eksponcijom. Na toplim, sunčanim položajima seže hrast vrlo visok i dopire npr. do vrha Krndije, a na hladnim, sjenovitim položajima spušta se bukva duboko u nizine. Jaruge je zauzela najčešće bukva, grebene hrast, ali ipak postoji očita zakonitost u visinskoj raščlanjenosti: hrast je drvo nižih pojasa, bukva drvo viših položaja.

Bilo bi krivo kad bismo sve hrastove šume smatrali jednakima. One se bitno razlikuju po sastavu i životnim prilikama, a imaju i različito značenje za čovjeka.

Na daleko je poznata slavonska **šuma hrasta lužnjaka**. Ona se razvija na poplavnim terenima, te je u davnini zauzimala cijelo poplavno područje Save i njezinih pritoka, ali su pod utjecajem odvodnjivanja njezino prostranstvo sve više zauzimale poljoprivredne kulture. Ipak slavonska šuma zaprema još danas velike, iako često raskidane prostore. U šumi dominira hrast lužnjak, a uz njega se nalazi brijest i poljski jasen. Ta su tri drveta od golemog značenja za naše šumarstvo. Grm-

lja je u slavonskoj šumi malo, a u niskom rašču nalaze se biljke prilagođene na veliku vlagu i — veliku pašu. Suma daje hrastovo drvo najboljih kvaliteta, a po veličini nema joj ravne među hrastovim šumama cijele Evrope.

Osim šume lužnjaka zauzima na vlažnim staništima manje površine **šuma crne johe**. Ona je razvijena naročito uz potoke i u vlažnim jarugama, pa se diže često vrlo visoko u gore, gdjegod ima dosta vlage. U poplavnom području lužnjaka i johe razvile su se močvarne **livade šaševa i busike**, nazvane džombe. One daju vrlo slabo sijeno. Ali ako je teren tek neznatno viši, pa je spriječeno trajno zadržavanje (stagniranje) vode, razvijaju se u tom području prekrasne dolinske **livade krestaca**, koje je kod nas prvi put opisao **S. Horvat**. To su prekrasne, šarolike livade, koje su zauzele velike površine u cijeloj kotlini i na sjevernim rubovima gorja. Ako je tlo propovalo, sežu takve livade vrlo visoko, pa i jedan dio livada oko Jankovca pripada ovome tipu.

Na suhim, nepoplavljenim staništima u nizini, a naročito na obroncima brežuljaka, koji okružuju slavonske gore, razvila se naročita šumska zajednica, koju sam u mojim raspravama o šumama nazvao **hrvatskom šumom kitnjaka i običnoga graba**. U nizim dijelovima nalazi se uz obični grab, koji je za razlikovanje šuma najvažniji, još lužnjak, a u višim dolazi kitnjak. Uz hrast i grab raširen je gorski brijest, klen, javor i lipa, od grmlja naročito obilno lijeska, kozja krv, udikovina i kulturom uneseni bagrem. Naročito je razvijen prizemni sloj sastavljen od velikog broja prekrasnih vrsta: šumarica, pasji Zub, kopitnjak, biskupska kapica, bročevi, mišjakinja i vrlo značajna oštara veprina, koja gradi često cijele hrpe u šumi. Područje šume kitnjaka i običnoga graba ističe se najpovoljnijim životnim prilikama, ono leži izvan dosega poplava, magla i komaraca. Zato se čovjek najprije naselio u tu sredinu i podignuo krasna naselja: Orahovica i Našice, Kutjevo, Velika i Požega i brojna druga veća i manja mjesta smjestila su se u područje šume kitnjaka i običnoga graba, a glavne poljoprivredne kulture, voćnjaci i vinogradi ležе također u toj životnoj sredini. To je također područje najvrednijih **livada pašovke**, koje se odlikuju naročitim sijenom i otavom. U toj životnoj sredini osjeća se čovjek najbolje, pa ti krajevi imaju veliko značenje i za njegov odmor i oporavak.

Osim šarolike zajednice kitnjaka i graba, raširene su u tim krajevima bitno različite **šume kitnjaka i kesten**. One rastu na lošim kiselim tlima, najčešće na silikatnom kamenju a glavna im je značajka da u njima nema graba ni obilnog grmlja, a prizemni sloj sastavljen je od sasvim drugih vrsta. U zapadnim dijelovima Hrvatske vrlo je raširen u tim šumama kesten, a u slavonskom dijelu je znatno rijedi. Ipak je sastav šume gotovo isti.

Tu pretežu razne bekice, žutilovke, tu i tamo borovnica, runjike i brojne mahovine, a kad se takva šuma posijeće, osvajaju njezino stanište bujadnice i vrištine. Bujad — visoka parpat — izraste do visine čovjeka i ističe se već iz daljine. Tla, koja je zapremila ova kestenova šuma, mnogo su slabija i iziskuju kod obrade više truda, nego tla grabovih šuma.

Povrh pojasa hrastovih šuma zauzela je goleme prostore bukva, kao najznačajnije drvo slavonskog gorja. Uz bukvu nalazi se na Papuku i jelu — to je oaza jele, koja je najdalje pomaknuta prema Podunavlju od središta njezina raširenja u gorama Hrvatske i Bosne.

Životne prilike u području bukve razlikuju se već znatno od pojasa hrasta. Temperatura je niža, vegetacijski period znatno kraći — šuma lista dva mjeseca kasnije nego u nizini! — vлага je veća zbog većih oborina i zbog manje temperature. Bukva sastavlja u slavonskom gorju nekoliko vrlo različitih zajednica. Najbogatija je šuma bukve na vapneničkoj podlozi — tu sam šumu nazvao **hrvatska šuma bukve**, jer sadrži brojne vrste, koje ne dolaze ni u Srednjoj i Sjevernoj Evropi, niti u bukovim šumama Jugoistočne Evrope (u Srbiji, Bugarskoj, Makedoniji). Ta se šuma razvija uglavnom na vapneničkoj podlozi, ali se nalazi i na silikatima, ako trošina sadrži dovoljno hranjivih tvari. Uz bukvu i jelu, koja se nalazi samo mjestimično, raste gorski javor i brijest, a u sloju grmlja se nađe tu i tamo božikovina. Prizemni sloj je neobično obilan vrstama: lazarkinja, šumarica, Petrov krst, režuha, Salamunov pečat, zdravčica i brojne druge vrste prekrivaju tlo.

Bitno različna je šuma bukve na kiseloj podlozi. U njoj dominira bekica, borovnica, rebrača i brojne mahovine. Često se izmjenjuje slika: na malenim grebenima razvila se acidofilna šuma, a u uvalicama neutrofilna. Šuma bukve je prekrasna, naš ugledni profesor-šumar **A. Petračić** kaže, da su šume bukve najljepše šume. Mislim, da bi se s njim složili mnogi planinari, naročito kad se odmaraju u hladovini bukve za ljetne žege. Od ostalih šumskeh zajednica moramo spomenuti **šumu gorskog javora i jasena**, koja u jarugama oko Jankovca zauzima manje plohe.

Od livada viših pojasa naročito su značajne **gorske llavade** na Starom Zvečevu, koje su se razvile na vapneničkoj podlozi i odlikuju se brojnim vrstama, što ih inače u slavonskom gorju rijetko susrećemo. Isto su tako rijetke i cretne zajednice, koje se nalaze na podvirnim mjestima i ističu se naročito bijelim plodovima suhoperke.

Od posebnog je interesa vegetacija na slavu Jankovca. Potok, koji pada slapom, sadrži u vodi dosta vapna (hidrokarbonata), pa se to vapno pomoći živilih bića (mahovina i alga) taloži u organima bilja i gradi naročiti šuplji-

Močvarna (cretna) vegetacija pod Stražemanom

kavi tip kamena — sedru. Tu pojavu opisao je kod nas iscrpljivo **I. Pevalek** na Plitvičkim jezerima i u slapovima naših krških rijeka, a ja sam je proučavao na Jankovcu, gdje gradi doduše malenu, ali ipak vrlo značajnu barijeru. Ako spomenemo još vegetaciju vapneničkih i silikatnih stijena i vegetaciju visokih zeleni, to bismo uglavnom naveli najznačajnije vegetacijske pojave u slavonskom gorju.

Psunj, Papuk i Krndija — glavne gore slavonske Hrvatske — imaju u svakom pogledu uvjete za snažni razvitak planinarstva. Njihova interesantna geološka građa, mnogoliki biljni svijet, vanredne klimatske prilike, a naročito prirodne ljepote, s Jankovcem, Ružicom i brojnim drugim prirodnim i historijskim spomenicima, pružaju nam široko polje planinarskog djelovanja, pa nije čudo, da je planinarstvo tako rano uhvatilo čvrsti korjen u »ravnoj Slavoniji«. Njegovi pokretači pravu su shvatili značaj planina ovog dijela Hrvatske, gdje je još danas sačuvana veličanstvena priroda, kao nekoć, dok je čovjek živio daleko od civilizacije. Suvremeni čovjek, koji živi u posve drugim okolnostima osjeća ipak, da se i on mora u slobodnim časovima, barem na čas vratiti, velikoj prirodnoj sredini iz koje je proizašao, da u njoj nađe nove poticaje i nove snage za svoj život. U tome je glavna svrha planinarstva.

Geologija i hidrogeologija područja Jankovca u Slavoniji

Prof. dr JOSIP POLJAK

Šire područje

Zapadno-slavonskom gorju pripadaju gorske skupine Psunj, Papuk, Krndija i Ravna gora koje su izgrađene uglavnom od pre-paleozojskog i paleozojskog kamenja, dok je kamenje mlađih geoloških formacija mezozojskih i tercijara sporednog razvoja. Mezozojsko kamenje formacije trijasa i krede nastupa fragmentarno u Krndiji i Papuku, dok u zapadnom dijelu Psunja dolazi do jačeg razvoja trijaskog kamenja oko Sirača i Pakre. Pretpaleozojsko i paleozojsko kamenje izgraju jezgru svih triju gorskih sklopova kao i Ravne gore, pa na toj jezgri leže mezozojski fragmenti kao između Daruvara, Sirača i Pakre, gdje dolazi jači razvoj gornjo-trijskog kamenja, dok u Papuku dolazi suvisla gornjo-kredna ploča vapnenaca između Jankovca, Papuka, Ivačke glavice i Previje, a na Crnom vrhu, Dujanovoj kosi i Pjetlovoj nogi dolaze crveni gornjo-kredni pješčenjaci i smedi do sivi polukristalinični gornjo-kredni vapnenci. U Krndiji oko Gazija, Duzluka, a napose oko Manastira nalazimo nešto jače razvijene srednjo- i gornjo-trijske naslage, dok oko Visa uz Pištanac potok nastupaju fragmentarno gornjo-kredne i gornjo-trijske naslage, na sjevernim obroncima Duge kose.

Najstarije ili pretpaleozojske naslage u sva četiri gorska sklopa sastavljene su od granita, gnajsa i kristalinskih škriljevaca, dok se paleozojske naslage sastoje od kremenih škriljavaca (filita) razne boje, škriljave teksture, pa od kremenih pješčenjaka bijele, zelenkaste i crvenkaste boje kako ih nalazimo dobro razvijene u dolini Radlovca potoka i Velike rijeke i na Drugoj kosi. Paleozojsku pripada i malo raširenje bijelih i sivih kristaliničnih vapnenaca Bedenića i Velike Brazde u Krndiji a uz cestu Begtež—Našice. Mezozojske naslage Psunj, Papuka i Krndije pripadaju formaciji trijasa i gornje krede a sastavljene su od trijadičkih dolomita i vapnenaca, pa od malog nalazišta vengenskih škriljavaca izvorišta Iskrice kraj Manastira Duzluk i škriljavaca u području Sirača.

Gornjo-kredne naslage sastavljene su od svijetlih polukristaliničnih vapnenaca vapneničke ploče Papuk, Ivačka glavica, Jankovac, Previja i Visa u dolini Pištanca potoka. Uz vapnence gornje krede dolazi na sjevernom podnožju vrha Papuka (953 m) uz put što vodi od Ivačke glavice na Kneževu vodu mali razvoj krednih vapnenih lapor, a u području Pjetlove noge, Dujanove kose i Crnog vrha dolaze crveno-smeđi pješčenjaci gornje krede.

Na rubove kristalinskih masa Psunja i ostalih gorskih skupina zapadno slavonskih gora naslanjaju se uži ili širi pojasevi tercijarnih naslaga iz formacija oligocena, mioceна i pliocena. Značajno je da su naslage pliocena taložene na ulazima u pojedine veće doline kao npr. u dolinu Rupnice i Jovanovice potoka kod Vočina, Kutjevačke rijeke itd, u dolinu Tajnovca potoka kod Našica, a da ih u unutrašnjosti dolina ne nalazimo, što znači, da su današnje doline nastale tek u postpliocensko doba. Oligocenske i miocenske naslage češće nastupaju i u unutrašnjosti područja kao npr. oligocenske naslage uz podnožje Lončarskog visa kod Gradišta, kod Kutjeva, kod Mitrovca i Venja zapadno Kutjeva, oko gornjeg toka Jovanovice potoka, oko Zvečeva i Zaila itd.

Miocenske naslage obrubljuju rubove spomenutih gora, pa se nalaze znatno uzdignute iznad pliocenskih naslaga, te su prema tome miocenske i oligocenske naslage bile podvržene tektonskim poremećajima u vremenu prije taloženja pliocenskih naslaga. To je i razlogom, da su miocenske naslage na južnom i sjevernom rubu Psunja, Papuka i Krndije često na pojedinim odsjećcima usjele, kao npr. na crti Gradište—Velika uz južni rub Papuka i Krndije ili uz sjeverni rub istih gora od Seone do Pištanca potoka, dok su na drugim mjestima znatno izdignute iz svoga prvobitnog položaja kao na istočnom i jugoistočnom dijelu Krndije, oko Slatinskog Drenovca, oko Starog Zvečeva, Kamenskoga, Striježevice, Berkovca i Rogolja itd.

Tercijarne naslage sastavljene su od raznobojnih pijesaka, pješčenjaka, lapor i laporovitih vapnenaca i vapnenaca. U naslagama oligocena oko Gradišta, Kutjeva, Mitrovca, Venja, oko izvorišta Jovanovice potoka i na nekim drugim mjestima, dolaze veće ili manje količine mrkog ugljena.

Vrlo se često događa, da su sve dosad spomenute naslage na većim ili manjim prostorima prekrivene debljim ili tanjim pokrovom kvartarnih naslaga, u obliku obronačnih ilovina, pijesaka, ilovina i glina, riječnog i potočnog nanosa, pa te naslage znaju biti debele i po nekoliko desetaka metara kao npr. u Požeškoj kotlini, oko Feričanaca i Orahovice u Krndiji, oko Podravske Slatine, Hum Varoši, Pivnice itd. Gotovo svuda gdje nastupaju kvartarne naslage one su zasadiene kulturama vinograda i ostalih poljoprivrednih dobara.

Jos je preostala jedna vrsta kamenja iz grupe kristalinskog kamenja tj. eruptivno ili vulkansko kamenje koje dolazi na području

Psunja, Papuka i Krndije. Premda ovo kamenje ne nastupa u takvom rasprostranjenju kao ostalo kristalinsko kamenje, ipak je ono važno za rješavanje tektonskih problema i historijskog razvoja u geologiji spomenutih planina.

Tako na brdu Lončarski vis kod Gradišta u Krndiji dolazi kremeni bazalt. On dolazi oko glavnog vrha Krndije visa u većem prostoru, a nalazimo ga i oko vrha na kojem stoji ruševina Bedem grada. Mnogo češće i u većim prostranstvima dolazi dijabazno kamenje kao npr. u dolini Radlovca potoka i Velike rijeke kraj Orahovice, oko Gornje Lisičine i Visa nedaleko Vočina, sjeverno i istочно od Velike i jugoistočno od Mihokovića. U dolini Jovanovice i Rupnice potoka i oko Starog grada u Vočinu dolazi augitni andezit, pa se andeziti Rupnici odlikuju prizmatiskim odlučivanjem u peterokutnim prizmama, dok se bazalti Visa u Krndiji kuglasto odlučuju kako to nalazimo na staroj cesti Gradište—Našice. Oba ova nalazišta, tj. odlučivanje andezita u Rupnici i bazalta na spomenutoj cesti, spadaju u vrlo značajne prirodne rijetkosti naših krajeva.

Pošto su dijabazi, andeziti i bazalti vrlo tvrdi kamenje, to se upotrebljavaju za cestogradnje kao kamen tučenac, pa u Radlovcu kraj Orahovice postoji velika i moderna drobionica kamena koja proizvodi tučenac u raznim granulacijama (veličini zrna).

Kao građevni kamen upotrebljava se vapnenac trijasa oko Sirača, litavski vapnenac miocena, pa se ovaj potonji uz tamne trijaske vapnence Tisovca potoka kraj Duzluka upotrebljava za paljenje vapna kao npr. kod Duzluka nedaleko Orahovice, u Siraču, kao i na mnogim drugim mjestima gdje nastupa trijasko, kredno i miocensko kamenje.

Ruda ima za iskorščivanje vrlo malo. Ugljena ima nešto u oligocenskim naslagama kod Gradišta, Mitrovca, u dolini Jovanovice oko Cernika, pa na južnom rubu Dilj-gore. Grafiti dolaze u paleozojskim škriljavcima oko Hambarišta i Kaptola. Dobrih lončarskih gline ima u diluviju oko Mulića brda u Orahovici, a dobrih pjesaka za građevne svrhe ima na više mjesta, kao oko Orahovice, Duboke, na putu prema Pivnici, oko Zoljana kraj Našica itd. Močvarni plin dolazi u većim količinama kod Bujavice i Uljanika na ovom području, na kojem dolaze i termalna vrela Daruvar, Lipik, Velika i neznatno termalno vrlo kraj Duzluka nedaleko Orahovice.

Morfološka slika Psunja, Papuka i Krndije u cijelosti odgovara geološkom sastavu tih planina. Gorske površine ispresjecane su dubokim dolinskim brazdama, koje su bile predisponirane tektonskim pokretima uz naknadni erozionalni i korozioni rad tekućih i oborinskih voda. Novo oblikovani gorski hrptovi izmijenili su donekle glavni smjer orografske osi, a strane gorskih hrptova bile su postepeno providene dubljim ili plićim dolovima i uvalama. Tektonikom uvjetovane riječne i

potočne doline bile su jakom riječnom erozijom duboko erodirane u starom razlomljenom i boranom kristalinskom masivu. Površinska rastrošba stvorila je naslage obronačnih ilovina. Oborinske i potočne vode snašale su ih prema velikim ravnima i nizinama stvorivši u njima debele naslage kvartarnih nanosa, na kojima se uz sudjelovanje čovjeka stvorilo kulturno tlo.

U vezi s geološkim sastavom i morfologijom područja hidrografska je mreža vrlo dobro razvijena u obliku brojnih većih ili manjih potoka od kojih se jedni slijevaju u Dravu, a drugi u Savu, tj. jedni teku smjerom prema sjeveroistoku, a drugi prema jugozapadu. Glavni odvodni tokovi prema sjeveroistoku su Karašica i Vuka, a prema jugozapadu Ilova, Pakra, Orljava i Londža.

Uže područje Jankovca

Planinski kraj Jankovac nalazi se na sjevernom podnožju planine Papuka, a od najvišeg vrha zvanog Papuk (953 m) udaljen je oko 7 km prema istoku. Što je zapravo Jankovac? Geomorfološki Jankovac je oko 500 m duga i 150 — 200 m široka dolina u kristaliničnim stijenama, pa su stoga dolinske strane izgrađene od kristalinskog kamenja, a samo je južna, tj. čeona strana doline sa svojim zaledem izgrađena od vapnenačkog kamenja. Smjer doline je jug — sjever, pa je aps. visine oko 420 — 450 m i silazi od juga prema sjeveru u tri stepenice. Prve dvije stepenice podudaraju se s površinom dvaju jezera, a treća oko 20 m visoka stepenica dijeli dolinu Jankovca od doline Drenovca potoka.

Sjeverna polovica doline izgrađena je od tamnog gnajsnog kamenja, koje izgrađuje i dolinu Drenovca potoka kao i gorske hrptove koji idu pravcem prema sjeveroistoku sve do pred Drenovac. Jugozapadno i jugoistočno od Drenovca cijelo je područje sastavljeno od razlomljenih gnajsa, čije rudne sastojine variraju od krupno zrnatih do mikroskopski sitnih zrna rudnih sastojina gnajsa. Oko Kneževe vode zamijenjeni su gnajsi krupno zrnatim sivim granitim. Graniti krupnog zrna gotovo bijele boje dolaze u dolini Kovačice potoka iz lugarnice. U gnajsimu od Čačić-brda prema Planini nalazimo u njima nekoliko debljih pegmatitnih žila.

Južna polovina dolinskih strana Jankovca izgrađena je od filitnih škriljavaca pretežno zelenkasto-maslinaste boje, a na grebenu Velikog i Malog Razboja hrđasto-crvene boje, koji u uskom pojasu polaze od doline u smjeru jugozapadnom prema istočnom podnožju Ivačke glavice gdje prestaju. U smjeru sjeveroistočnom od doline nastavljaju se također u uskom pojasu i prelaze na greben Velikog i Malog Razboja, gdje nastupaju u obliku neusvislog pojasa u duljim ili kraćim prostorima po samom grebenu spomenutih gorskikh kosa. Filitni su škriljavci paleozojske starosti (silurski), jako su stlačeni i borani, pa se po-

vršinski iverasto raspadaju, da se konačno raspadnu u obronačne ilovine. Krupno zrnat gnajsi i graniti raspadaju se u kremeni pijesak, dok ostali gnajsi i graniti stvaraju rastrobom pjeskovite obronačne ilovine.

Pjeskoviti značaj materijala nastalog rastrobom gnajsa, granita i ostalog kristalinskog kamenja ovisan je o množini tinjca koji sudjeluje u rudnom sastavu odnosnog kristalina.

Osebujnost područja Jankovca je, da unutar širokog pojasa kristalina nastupa ograničeni razvoj vapnenačkog kamenja iz formacije gornje krede. Vapnenci su svjetlo smeđe boje, polukristaliničnog zrnatog sastava, i lapora svjetlo smeđe boje tanko uslojenih, dok se kod vapnenaca slojevitost teže raspoznaće pošto su vapnenci u povodu jakih tektonskih pokreta bili razlomljeni i borani. Vapnenačka gornjo-kredna ploča Papuk, Previja, Ivačka glavica, Dubrave, Jankovac završava se u dolini između Velikog Razboja i gorskog grebena Rušt — Babina glava. Vapnenci gornje krede silaze sve do doline Jankovca potoka stvarajući tako čeonu ili južnu stranu doline.

Uspoređimo li razvoj morfoloških oblika na površini kristalinskog kamenja s morfološkim oblicima vapnenačke ploče to vidimo veliku razliku između oblika vapnenačke ploče i oblika površine kristalina. Ovi potonji oblici su jednostavnog razvoja, površinski blagi i zaobljeni a samo padine kosa izbradane su dubljim ili pličim erozionim dolovima. Nasuprot, površina spomenute vapnenačke ploče pokazuje razvoj morfoloških oblika posve istovjetan morfološkim oblicima razvijenim na površinama vapnenačkog kamenja dinarskog krša. Razvijeni su svi nadzemni kao i podzemni oblici krša kao i u dinarskom kršu, s razlikom, što su krški oblici krške ploče Papuk—Ivačka glavica—Previja—Jankovac, manje oštrene, manjeg razvoja i brojčano manji, pošto i sama vapnenačko krška ploča nije velikog prostora i debljine vapnenačkih nasлага. Od površinskih krških oblika nalazimo škrape, ponikve ili vrtače, manje spilje, ponore, vrelo, mali ponorac potok i kratke dolove. U vezi s razvojem ovih krških oblika stoji nadzemna i podzemna cirkulacija izvornih i oborinskih voda. Premda se sve površinske vode gube raznim pukotinama kroz razlomljene vapnence ipak postoji na vapnenačkoj ploči stalno vrelo malih količina vode, koja teče na kratkom razmaku po površini i tada se slijeva u ponikvu i iz ove u ponor, kojim se gubi u podzemlje. Nakon stanovitog podzemnog toka ova voda izbija ponovno na površinu kao vrelo Jankovac i teče kao potok Jankovac do sjevernog kraja do-

line, gdje se ruši preko 15 m visoke pregrade u dolinu, kojom teče u smjeru sjeveroistočnom kao Drenovac potok.

U geološkoj prošlosti izbjala je voda jankovačkih vrela oko 6 m iznad današnjih vrela, što nam svjedoče stare zaostale vapnene sedre koje se nalaze iznad današnjih vrela. Ove sedre taložile su podzemne vode koje su padale preko vapnenačke barijere prema nekadanjoj dolini Jankovca. U to je doba i dolinsko dno bilo za kojih 6 m više od današnjega dna doline, pa se voda skupljala u dolini i prelijevala na sjeveru doline preko gnajnske barijere taložeći uzduž preljeva na gnajsu vapnenačku sedru koju nalazimo taloženu na obim stranama slapa, a i današnji slap pada preko stare sedrene taložine koja leži na gnajsu. Kako je u geološkoj prošlosti (u diluviju) došlo do tektonskih pokreta koji su uvjetovali sniženje baze vrela i doline, došlo je i do sniženja baze preljeva Jankovca u Drenovac potok, a koje se stanje očituje u današnjem položaju jankovačkog slapa. Time što se dolinska baza snizila, sakupljene vode u dolini ispraznile su dolinu. U njenom su dnu zaostala dva eliptična jezera u stepenjastom razvoju. Oba jezera pretvorena su kasnije u ribnjake, pa kao takvi postoje i danas.

Osim ovih voda krškog tipa u području Jankovca nalazimo u kristalinskom kamenju znatan broj erodiranih dolova i dolina razne veličine kroz koje se slijevaju oborinske vode. Takvi su potoci Kovačica, koja se sastaje s vodom Jankovca potoka i od sastavaka teče dalje kao Drenovac potok, zatim dolazi Kamenjača potok između Malog i Velikog Razboja, pa Strmi jarak, Šumeniča potok, Lipovac potok i drugi.

Spomenuli bismo da podno strmo odlomljene vapnenačke stijene na vrelisu Jankovca potoka nalazimo četiri krška vrela, koja izbijaju iz sedre. Zapravo pravi izvori tih vrela nalaze se uz vapnenačko podnožje gdje izbijaju kao pukotinska krška vrela. Voda se na tom mjestu preljeva pukotinama u sedri, odakle se slijeva u dolinu.

Nedaleko vrela nalazi se u strmo odlomljenoj vapnenačkoj stijeni spiljski hodnik, koji je svojedobno služio glasovitom razbojniku Maksimu Bojančiću kao sklonište. Ispod spiljskog hodnika bila je u vapnencu poluspljija, koja je nakon smrti vlasnika Jankovca grofa Josipa Jankovića proširena i izgrađena u grobnicu gdje je našao vječno počivalište nemirni i osebujni vlasnik Jankovca.

Iznešene geološke osebujnosti područja Jankovca uz prekrasne visoke šume daju Jankovcu obilježje područja prirodnih rijekosti.

Napomena. Ivo Horvat (1897—1963) i Josip Poljak (1882—1962) napisali su svoje članke 1955. odnosno 1956. godine za tada pripremanu ali neobjavljenu spomen-knjigu PD »Jankovac«.

**PROIZVODI
SA
ZNAKOM**

UNIS

TERMOS KUHINJA

UNIS

TVORNICA „PRETIS“
SARAJEVO - VOGOŠĆA

Štednja nije privilegij bogatih

Vi ne morate imati milijune da bi Vas u JUGOBANCI primili srdačno i uslužno. Za nas je svaki naš štediša jednako važan, bez obzira na visinu njegovog uloga.

Zašto i Vi ne biste iskoristili iskustva onih koji su već izvršili izbor svoje banke? Zašto da i Vi ne iskoristite sve one prednosti koje Vam pruža štednja kod JUGOBANKE!

Visoka kamata od 6,5% — 10% godišnje, koja je kod deviznih štednih uloga sva u devizama, povećat će vrijednost Vašeg novca.

JUGOBANKA Vam garantira sigurnost Vaših ušteda, koje su Vam dostupne u svako doba, baš kao da ih imate u džepu, gdje međutim nisu tako sigurne od gubitka, krađe i sličnih nezgoda.

Oročavanjem Vaših ušteda, stječete pravo na besplatno osiguranje kao i na veoma povoljne kredite, čime postižete brže ono što u životu želite.

Štednjom kod JUGOBANKE danas, osiguravate sebi i svojoj obitelji sigurnije — sutra!

Zato: Otvorite i Vi svoju ŠTEDNU KNJIŽICU ili DEVIZNI RAČUN na adresi:

JUGOBANKA ZAGREB

Jurišićeva 22, Gajeva 2, Gruška 20 (Kruse) i Savska c. 60

OSIJEK — Strossmayerova 1

BJELOVAR — Moše Pijade 2

SISAK — Tomislavova 7

**Štednja nije luksuz!
Ona može biti
samo korak prema njemu**